

การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่

ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่

ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2562

**THE PREPARATION MASTER PLAN COMMUNITY SIDE
CULTURE HUAI KRAI MAI MOO 2 HUAY KHRAI SUB-DISTRICT
MAE SAI DISTRICT CHIANG RAI PROVINCE**

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2019

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title)	การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่
	ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
ผู้วิจัย	มณีรัตน์ วงศ์ษา
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.วีรธรรม ปัญจันท์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ดร.สหทัย วิเศษ

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีปริญา ฐประจ่าง)

ลงชื่อ กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(ดร. วีรธรรม ปัญจันท์)

ลงชื่อ กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)
(ดร.สหทัย วิเศษ)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์)

ลงชื่อ เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
ชื่อผู้เขียน	มณีนรัตน์ วงศ์ยา
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2562
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.วีรธรรม ปัญจันท์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ดร.สัททยา วิเศษ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และ (2) ศึกษาการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 10 ราย ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน จำนวน 20 ราย รวมทั้งสิ้น 30 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ ใช้ระยะเวลาดำเนินการวิจัย 6 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2561 โดยเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม – 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2561

ผลการวิจัยพบว่า

การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนให้มีจิตสาธารณะ แล้วร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้ วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตนเองโดยใช้กระบวนการชุมชนคือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ แนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง/หมู่บ้านและชุมชนในลักษณะจากชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชนซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ จัดทำโดยชุมชน โดยการรวบรวมข้อมูลของชุมชนด้านต่าง ๆ ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชน แล้วกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนสู่อนาคตที่ชุมชนต้องการ ตลอดจนเป็นบทเรียนในการพัฒนาหมู่บ้านโดยภาพรวม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการจัดทำแผน

แม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน มีขั้นตอนทั้งหมด 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การค้นหาแกนนำและองค์กรท้องถิ่น 2) การจุดประกายความคิด 3) การศึกษาประวัติชุมชน 4) การสำรวจและรวบรวมข้อมูล 5) การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล 6) การยกร่างแผนแม่บทชุมชน และ 7) ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม จำนวน 4 ครั้ง ทำให้ได้แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งประกอบด้วย วัฒนธรรมทางภาษา วัฒนธรรมการแต่งกาย ประเพณีของชาวห้วยไคร้ และวิถีชีวิตของชาวห้วยไคร้ การกิน - การฝึกฝีมือ ซึ่งแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ได้ผ่านความเห็นชอบจากการประชาพิจารณ์จากที่ประชุม

ข้อเสนอแนะ ศึกษาการนำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมว่า จะประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ ควรจะต้องมีการปรับปรุงแผนหรือไม่ ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้มากขึ้นเพียงใด และการจัดการฝึกอบรมเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชน อบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการให้กับกลุ่มแกนนำ เพื่อให้ชุมชนเกิดการดำเนินการที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้เกิดการบูรณาการทางความคิด การลงมือปฏิบัติที่หลากหลายศาสตร์ความรู้ เพื่อให้ได้แผนแม่บทชุมชนที่มีคุณภาพ

คำสำคัญ : แผนแม่บทชุมชน, วัฒนธรรม

Abstract

Thesis Title	The Preparation Master Plan Community Side Culture Huai Krai Mai Moo 2 Huay Khrai Sub-District Mae Sai District Chiang Rai Province
Researcher	Maneerat Vongsa
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2019
Principal Thesis Advisor	Dr. Veeratham Punjakun
Associate Thesis Advisor	Dr. Sahutthaya Wisad

The purpose of this were to (1) the general information education and community context Ban Huai Krai Mai Huay Khrai Sub-District Mae Sai District Chiang Rai Province, and (2) Study the Prepared a master plan for cultural communities Ban Huai Krai Mai Huay Khrai Sub-District Mae Sai District Chiang Rai Province. The sample used in this study consisted of 10 community leaders representing different groups in the community, a total of 20 cases, 30 were used to collect data on the assembly line of the interview. The research 6 months from March - August 20018. The data were collected during the period from May 1 to July 31 2018.

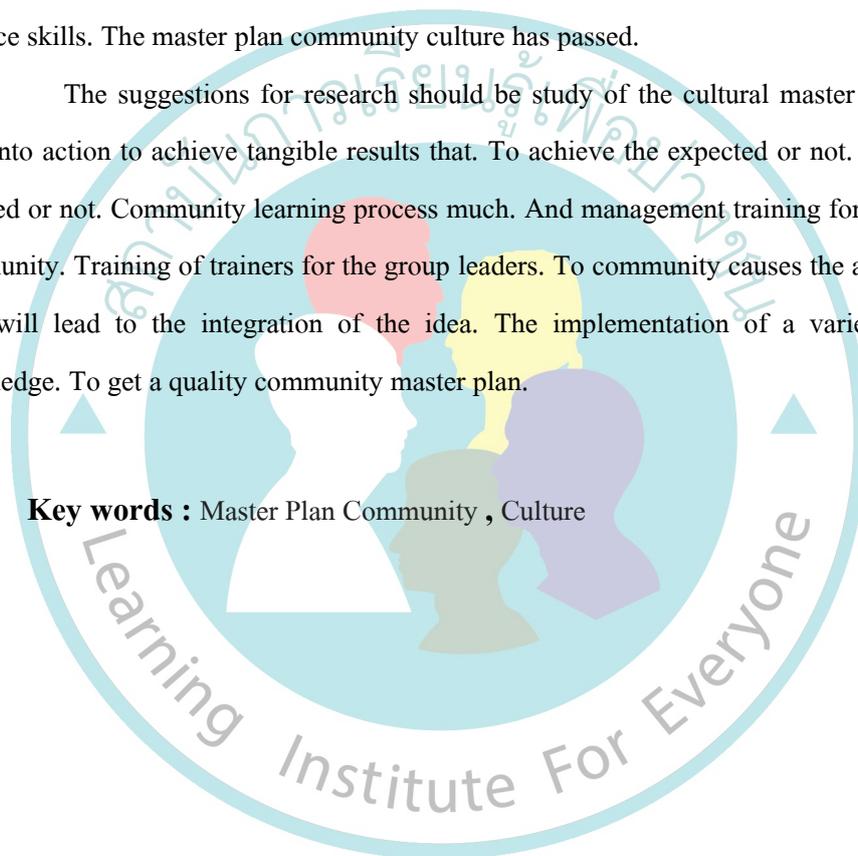
The research found that:

The Master plan community culture Ban Huai Krai Mai Huay Khrai Sub-District Mae Sai District Chiang Rai Province is a **learning** process and the participation of citizens in the villages and communities. By stimulating the consciousness and the responsibilities of citizens in a community in public and then shared shared shared procurement, learn to know and understand myself, using the process of community is to explore the issues and the potential of community information. Analysis of the causes Editing guidelines. Then define the future and direction of the self-help and community/village style community. By the community and for the community, which is the strengthening and sustainable self-reliant communities. Master plan Community Ban Huai Krai Mai Prepared by the community by collecting data of various communities, as well as conditions of the community and set a direction that will lead to effective practice in community

development, community future needs, as well as a lesson in the overall development of the village, which is beneficial to the community. Process for the preparation of the plan for the cultural community. Have all steps 7 steps include: 1) search leaders and local organizations, 2) The spark ideas, 3) The history of community, 4) Survey and data collection, 5) Analysis and synthesis of information, 6) The draft master plan community and 7) Hearing the master plan community. Use focus groups of 4 times. The master plan of cultural community contains with The culture of language, culture tradition of the Huai khrai and lifestyle of the Huai khrai eating - practice skills. The master plan community culture has passed.

The suggestions for research should be study of the cultural master Plan Ban Huay Krai into action to achieve tangible results that. To achieve the expected or not. Plans should be updated or not. Community learning process much. And management training for the master plan community. Training of trainers for the group leaders. To community causes the action continues. This will lead to the integration of the idea. The implementation of a variety of scientific knowledge. To get a quality community master plan.

Key words : Master Plan Community , Culture

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ด้วยคำแนะนำและการให้คำปรึกษาของอาจารย์ ดร. วีรธรรม ปัญจกันต์ ดร.สัทธา วิเศษ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างยิ่ง ทำให้การทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ฉบับนี้ เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทศิลปะวิทยาทาน อบรม สั่งสอน ให้ความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์แก่ผู้วิจัย นำไปใช้เป็นแนวคิดและแนวทางในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณพระสงฆ์วัดห้วยไคร้ใหม่ นายกเทศมนตรีตำบลห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลห้วยไคร้ กำนันตำบลห้วยไคร้ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยไคร้ ตัวแทนกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มชนเผ่า กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มเพื่อน เล็บ กลุ่มไทลื้อ กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มแม่บ้าน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือสละเวลาให้ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากประเด็นคำถามเพื่อใช้ประกอบในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ลุล่วง สำเร็จได้ด้วยดี คุณค่าและประโยชน์ของการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ขอมอบบูชาไว้แต่พระคุณบิดามารดา ตลอดจนบูรพาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน

มณีนันท์ วงศ์ษา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	5
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดแผนแม่บทชุมชน.....	6
แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม.....	9
แนวคิดประชาพิชญ์ หรือ ประชาพิชญ์ และ พัฒนา.....	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
กรอบความคิดในการวิจัย.....	22
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบของการวิจัย.....	23
ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	23
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	24
วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล.....	24
การนำเสนอข้อมูล.....	25
สถิติที่ใช้ในการวิจัย.....	25

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย	
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.....	26
ตอนที่ 2 การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.....	36
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	71
อภิปรายผลการวิจัย.....	73
ข้อเสนอแนะ.....	76
บรรณานุกรม	77
ภาคผนวกแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์.....	82
ประวัติผู้วิจัย.....	83

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	22
4.1 หมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.....	28
4.2 ภาพแผนที่หมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย.....	29
4.3 วัดห้วยไคร้ใหม่.....	34
4.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการรวมกลุ่มต่าง ๆ.....	42
4.5 โบไคร้ เป็นที่มาของชื่อบ้านห้วยไคร้.....	43
4.6 การแต่งกายของผู้หญิงบ้านห้วยไคร้ใหม่.....	44
4.7 ทำบุญตานข้าวใหม่ วัดห้วยไคร้ใหม่.....	47
4.8 ขบวนแห่งานปอยหลวง ฉลองศาลาการเปรียญ วัดห้วยไคร้ใหม่.....	48
4.9 ขบวนผู้ศรัทธาเดินเท้าขึ้นพระธาตุดอยตุง.....	50
4.10 ประเพณีรดน้ำดำหัว เป็นการแสดงความเคารพผู้ใหญ่บ้านห้วยไคร้ใหม่.....	55
4.11 เยาวชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ บวชภาคฤดูร้อน.....	57
4.12 การทอดผ้าป่า วัดห้วยไคร้ใหม่.....	58
4.13 ชาวบ้านห้วยไคร้ใหม่ ถวายเทียนจำนำพรรษา ณ วัดห้วยไคร้ใหม่.....	58
4.14 กิจกรรมตักบาตร และร่วมพัฒนาสาธารณประโยชน์.....	59
4.15 การประกอบพิธีรดน้ำดำหัว ขอพร พ่อเจ้าจอมจันทร์ พ่อเจ้าโบราณน้อย และพ่อเจ้าคำภีระ.....	60
4.16 การตานก๋วยสลาก วัดบ้านห้วยไคร้ใหม่.....	62
4.17 การทำโคมประทีป สำหรับงานวันลอยกระทงบ้านห้วยไคร้ใหม่.....	64
4.18 การประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ.....	66
4.19 พิธีสืบชะตา บ้านห้วยไคร้ใหม่.....	68
4.20 การจัดทำร่างแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน.....	69
4.21 การประชาสัมพันธ์แม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน.....	70

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอันประกอบไปด้วยความคิด ศิลปะ วรรณคดี ดนตรี ปรัชญา ศีลธรรม จรรยา ภาษา กฎหมาย ความเชื่อ ในขนบธรรมเนียมประเพณีและสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ซึ่งได้ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งต่อ ๆ กันมา เป็นเรื่องของการเรียนรู้จากกลุ่มหนึ่งไปยังคนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่แสดงออกถึงความเจริญอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้า และศีลธรรมของประชาชน คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีจึงเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแสดงถึงความ เป็นมาอันเกิดจากความเจริญของสังคมมาช้านาน เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นสิ่งควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อีกทั้งยังเป็นการสร้างโอกาสในการทำความดีเพื่อบรรพบุรุษแสดงออกถึงความกตัญญูทวดเทวีต่อผู้มีพระคุณ เมื่อวัฒนธรรมคือสิ่งสะท้อนความนึกคิด และให้ชีวิตของคนในแต่ละสังคม ที่มนุษย์ในอดีตได้พยายามสร้างสรรค์ และได้ตกทอดเป็นมรดกสืบทอดมาจนคนรุ่นปัจจุบัน และมีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2523 หน้า 93)

สังคมไทยไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด ต่างมีทุนเดิมของสังคมอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุนทางภูมิปัญญา หรือทุนทางความคิด ปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชาวบ้านที่กำลังจะถูกลืมหายไปจากเดิม เนื่องมาจากกระแสของโลกตะวันตกมีอิทธิพลต่อชุมชนในเกือบทุกด้าน ทำให้ได้รับผลกระทบต่อการพัฒนาทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี เกิดการขยายตัวของวัฒนธรรม การเลียนแบบ การยืมวัฒนธรรม ตลอดจนการผสมผสานทางวัฒนธรรม ทำให้โครงสร้างของสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้หลายชุมชนไม่สามารถต่อสู้กับสถานการณ์ และแก้ไขได้ไม่ทันต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ในที่สุดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มี

อยู่เดิมถูกลืมหายไป และหันไปสนใจเรื่องใหม่ที่เข้ามา หรือใช้ภูมิปัญญาของชาวตะวันตกซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเดิมของไทย (ชบ ยอดแก้ว, 2541, หน้า 22 - 23)

วัฒนธรรมของชุมชน เกิดขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่ มีกิน และจากการที่ต้องอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคม โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่มีโครงสร้างทางวัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ระบบการผลิตหรือการทำมาหากิน ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วยครอบครัว เครือญาติ ชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และระบบความเชื่อ ประกอบด้วยศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม วัฒนธรรมทั้งสามมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังนั้นการทำความเข้าใจกับระบบวัฒนธรรมชุมชนของแต่ละพื้นที่ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จะทำให้มีความเข้าใจถึงประวัติความเป็นมา รากเหง้าของชุมชนนั้น ๆ (สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์, 2533, หน้า 13 - 14) ซึ่งมีความสอดคล้องกับที่เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชนได้กลายเป็นฐานคิดใหม่ของกระบวนการพัฒนาชุมชนในสังคมไทย โดยเน้นการเรียนรู้ของชุมชนในการค้นหารากเหง้าของตนเอง พัฒนาจิตสำนึกใหม่ เน้นการเรียนรู้ การวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลง การวิจัยแบบที่ประชาชนไม่ใช่ผู้ถูกวิจัย แต่เป็นผู้ร่วมวิจัย การพัฒนาที่ประชาชนไม่ใช่ผู้ถูกพัฒนา แต่เป็นผู้ร่วมการพัฒนาในฐานะที่เป็นผู้กระทำ ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ (เสรี พงศ์พิศ, 2553 หน้า 22)

ชุมชนห้วยไคร้ใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา บรรพบุรุษได้อพยพมาจากอำเภอมะนัง อำเภอดงเรือก จังหวัดลำปาง และอำเภอบางปาย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2488 คนในชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อันพื้นเมือง ประกอบอาชีพในการทำนา ทำไร่ ก่อนปี พ.ศ. 2496 บ้านห้วยไคร้หมู่ 1 และหมู่ 2 รวมกันเป็นหมู่ 5 อยู่ในตำบลโป่งผา อำเภอมะนัง ต่อมาปี พ.ศ. 2496 ได้แยกการปกครองจากตำบลโป่งผามาเป็นตำบลห้วยไคร้ อาชีพหลักของคนในชุมชนคือทำนา รับจ้าง มีอาชีพรองคือ เย็บผ้า ในชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญเช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ เช่น การแพทย์แผนไทย หมอพื้นบ้าน ช่างไม้ หัตถกรรม จักสาน ทอผ้า ทำโคลนสาบ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเพื่อนเลียบ กลุ่มร่ววย้อนยุค กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น

ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชน พบว่า ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนไม่มีการออมเงิน รายได้น้อย มีหนี้สินครัวเรือนมาก ไม่มีความรู้ทักษะในการพัฒนาอาชีพ สินค้าที่ทำเองจำหน่ายไม่ได้ ไม่มีตลาดรองรับ ถูกตัดราคาจากพ่อค้าคนกลางด้านสังคมการเมืองการปกครอง มีประชากรต่างดาวเพิ่มขึ้น มีการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนเพิ่มขึ้น ประชาชนบางส่วนไม่เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน ด้านสาธารณสุข ประชาชนขาดความรู้ในการดูแลสุขภาพที่ถูกต้อง ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนในชุมชนบางส่วนเผาขยะเหลือใช้ เศษวัชพืชในครัวเรือน ไม่มี

การคัดแยกขยะก่อนทิ้งลงถัง ส่วนสภาพปัญหาด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณี พบว่าเด็กและเยาวชนบางครอบครัวไม่ได้เรียนอย่างต่อเนื่อง เพราะพ่อแม่ยากจน พ่อแม่เสียชีวิต เยาวชนรับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมาก เยาวชนมีวามสุขดื่มเหล้า ผู้สูงอายุขาดผู้ดูแล อีกทั้งขาดศูนย์เรียนรู้ หรือห้องสมุดสำหรับค้นคว้าข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ (คณะกรรมการหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่, 2561, สัมภาษณ์.)

การที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำงานใกล้ชิดชุมชน ในฐานะที่เป็นผู้นำชุมชนห้วยไคร้ใหม่ พบว่าชุมชนห้วยไคร้ใหม่เป็นชุมชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีประเพณีสำคัญในรอบปีที่คนในชุมชนประเพณีปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน วัฒนธรรมชุมชนถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมของชุมชน ที่มีคุณค่าทางจิตใจ และเป็นกลไกในการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างมีความรักความสามัคคีกัน

ด้วยเหตุนี้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลทั่วไปและบริบทของชุมชนห้วยไคร้ใหม่ และพัฒนาแผนแม่บทชุมชนด้านวัฒนธรรมชุมชนห้วยไคร้ใหม่ ตามกระบวนการประชาพิจารณ์ เพราะกระบวนการประชาพิจารณ์ ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ที่เกิดจากการทำวิจัยโดยคนในชุมชน จะทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน เรียนรู้ศักยภาพของชุมชน และนำทุนเดิมที่มีอยู่แล้วมาพัฒนาเป็นแผนแม่บทชุมชนด้านวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนบนฐานข้อมูล องค์ความรู้ที่ถูกต้องและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปสะท้อนคืนให้แก่คนในชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ ให้ทราบถึงวัฒนธรรมชุมชนอันดีงามจากอดีตจนถึงปัจจุบัน สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดให้แก่คนรุ่นใหม่ สานสัมพันธ์ระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่กับคนรุ่นหลัง ผสานความสามัคคีให้เป็นปึกแผ่น นอกจากนี้แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนที่ได้สามารถนำมาเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีความสนใจจะทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน และเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาในเรื่องแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

- 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
- 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับประชาวิจัยและพัฒนา (People Research and Development – PR & D)
- 1.3 ข้อมูลทั่วไปและบริบทของชุมชนห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย

จังหวัดเชียงราย

1.4 การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ประกอบด้วย

- 1.4.1 ค้นหาแกนนำและองค์กรท้องถิ่น
- 1.4.2 จุดประกายความคิด
- 1.4.3 ศึกษาประวัติชุมชน
- 1.4.4 สืบค้นและรวบรวมข้อมูล
- 1.4.5 วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

1.4.6 ยกร่างแผนแม่บทชุมชน

1.4.7 ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน

1.5 แผนงาน โครงการ กิจกรรมด้านวัฒนธรรมชุมชน

2. ขอบเขตด้านประชากร

3.1 ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในชุมชนห้วยไคร้ใหม่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ใช้วิธีแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากประชากรในชุมชนห้วยไคร้ใหม่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 10 ราย แกนนำกลุ่มด้านวัฒนธรรมในชุมชน จำนวน 15 ราย และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และเทศบาลตำบลห้วยไคร้ใหม่ จำนวน 5 ราย รวม 30 ราย

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปและบริบทของชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง
2. การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทำอย่างไร มีกระบวนการ และวิธีการอย่างไร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตามประเภทของวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ ที่ได้แบ่งให้สอดคล้องกับประเภทของวัฒนธรรมไทย ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 โดยแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตถุธรรม

แผนแม่บทชุมชน หมายถึง การกำหนดอนาคตและกิจกรรมพัฒนาของชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่โดยคนในชุมชน โดยใช้เครื่องมือที่ทำให้เกิดการทบทวนตนเองโดยการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมคิดร่วมค้นหาเพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจในตนเอง และนำมากำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเองโดยยึดคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา

ประชาพิชญ์ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ชาวบ้านเรียนรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน และรู้จักโลก พวกเขาพร้อมกันสืบค้นหาข้อมูลที่ทำให้รู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม รู้จักศักยภาพและทุน รู้รายรับ รายจ่ายและหนี้สิน แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ ทำแผนแม่บทการพัฒนา ทำประชาพิจารณ์แผนแล้วนำไปสู่การปฏิบัติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชาวบ้านชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ได้ทราบถึงข้อมูลและบริบทของชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย นำมาสืบทอดให้ความรู้แก่ลูกหลานในชุมชนได้
2. ชาวบ้านชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ได้แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ความเชื่อ ทูตทางวัฒนธรรมและระบบสุขภาพชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่มีคุณค่าสำหรับใช้ในชุมชน และเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่นด้วย

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดแผนแม่บทชุมชน
2. แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม
3. แนวคิดประชาวิสัยและพัฒนา
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดแผนแม่บทชุมชน

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) มีเป้าหมายการพัฒนาประเทศคือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศระยะยาวที่จะทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในและภายนอกประเทศในทุกมิติ การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติจะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบ “ประชารัฐ” โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งทุกยุทธศาสตร์ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง เน้นการบริหารจัดการสถานะแวดล้อมตั้งแต่ระดับชาติ สังคม ชุมชน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศไทยหลากหลายมิติ

บนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ประเพณี วิถีชีวิต “ปรับปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคต และ “สร้างคุณค่าใหม่ ในอนาคต” ซึ่งกว่าทั้งหมดนี้จะรวมกันเป็นประเทศก็ต้องเริ่มตั้งแต่จุดเล็กที่เรียกว่า “ชุมชน” ก่อน ดังเช่นการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด ซึ่งมีที่มาจากแผนของอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ดังนั้น แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นแผนที่สะท้อนให้เห็นความต้องการของชุมชน ซึ่งสร้างขึ้นโดยชุมชนเพื่อ ต้องการแก้ไขปัญหาในชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน จนกระทั่งสามารถพึ่งตนเองได้

แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนที่ทุกคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนด ร่วมกันหา ร่วมเรียนรู้ โดยการสำรวจวิเคราะห์ชุมชนเพื่อวางเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นของตนเอง โดยใช้ข้อมูลเป็นพื้นฐานเพื่อกำหนดแผนงานหรือกิจกรรมทางเลือก เป็นแผนที่เกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตของคนในชุมชนกับการบริหารและแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ค้นหาปัญหาของชุมชน (ข้อมูลของชุมชน) เพื่อกำหนดอนาคตของชุมชน มีแนวทางแก้ไขปัญหโดยใช้ระบบการมีส่วนร่วมทุกรูปแบบร่วมกันของชุมชน ซึ่งแผนแม่บทชุมชนจะสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ ทุกภาค ส่วนที่เกี่ยวข้องในชุมชน ต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถนำเสนอสภาพปัญหาและความต้องการในภาพรวมของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายได้ และ ใช้เครื่องมือในการกำหนดพื้นที่เป้าหมายการดำเนินงานของหน่วยงานราชการ ระดับอำเภอและ จังหวัดได้ ทำให้อุทิศของคนในชุมชนเป็นไปอย่างที่เราคาดหวังได้ ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ ความหมายของแผนแม่บทชุมชน ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2546, หน้า 59) กล่าวว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนการดำเนินชีวิตของ ชุมชน ชุมชนต้องเป็นคนลงมือเองในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เตรียมความคิด เตรียมชุมชน เตรียมทีม สำรวจข้อมูลนำมาวิเคราะห์มาทำเป็นแผน โครงการและกิจกรรม ทำประชาพิจารณ์แล้วนำไปสู่การ ปฏิบัติ

ทศพร ทองเที่ยง (2546, หน้า 77-78) ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนรู้ สำหรับชุมชน คือ การทำแผนแม่บทชุมชนร่วมกัน ซึ่งจะเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชุมชน ที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมาโดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริง เป็นของตนเองและพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งพาตนเอง

จารุพงศ์ พลเดช (2547, หน้า 30-34) ให้ความหมายว่า การวางแผนชุมชน หมายถึง กิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามความต้องการและสามารถแก้ไขปัญหา ที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้โดยคนในชุมชนได้มาร่วมกันคิด ร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการ

พัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก

ธนากร สังเขป (2555, หน้า 7 – 8) กล่าวว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง การกำหนดอนาคต หรือความมุ่งหวังของชุมชนว่า อยากจะให้ชุมชนที่พึ่งตนเองอาศัยอยู่เป็นอย่างไร แทนที่ส่วน ราชการจะคอยเข้ามากำหนดให้เหมือนก่อน ซึ่งคนในชุมชนเองรู้ซึ่งกันแล้วว่า บางเรื่องชุมชนก็รู้ ดีกว่าข้าราชการที่มาอยู่ได้ไม่นานก็ต้องย้ายไป จะมาเข้าใจคนในชุมชนที่อยู่ที่นี่ตั้งแต่รุ่นปู่ ยา ตา ยาย ได้อย่างไร ดังนั้น การพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน ของตำบล ของท้องถิ่น จึงต้อง มาจากคนในชุมชนเป็นหลัก ส่วนราชการหรือคนอื่นที่อยู่นอกชุมชนจะมีบทบาทการเป็นที่เลี้ยง คอยให้คำปรึกษาแก่ชุมชนและช่วยเสริมในสิ่งที่ชุมชนไม่รู้หรือในสิ่งที่คนในชุมชนทำกันเอง ไม่ได้มีแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง จึงเป็นสิ่งที่คนในชุมชนคิดค้นร่วมกันจะทำให้อนาคตของ ชุมชนได้อย่างไร

ประเวศ วะสี (2551, หน้า 53) กล่าวว่า แผนชุมชน คือ กระบวนการวิเคราะห์วินิจฉัย ปัญหาว่า คืออะไร และจะทำอะไร คือ การวิเคราะห์ทางเลือก เป็นกระบวนการทางปัญญาที่ทรงพลัง เมื่อได้วิเคราะห์ แล้วนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหากระบวนการจัดทำแผน ชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์ (2551, หน้า 53) กล่าวว่า แผนชุมชน คือ ส่วนหนึ่งของระบบ การบริหารจัดการชุมชน ซึ่งแสดงถึงประสิทธิภาพความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกันของคนใน ชุมชน ชุมชนใดที่สามารถบริหารจัดการกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ชุมชนจะมี การดำเนินการใน 6 เรื่อง คือ มีระบบข้อมูล มีแผนชุมชน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการนำแผนไปปฏิบัติ มีทุนของชุมชนและองค์กรเข้มแข็งอย่างน้อย 1 องค์กร ซึ่งการปฏิบัติงาน กับชุมชนทั่วๆไปมักจะให้ความสำคัญกับแผนชุมชนในฐานะที่เป็นวิธีการในการทำงาน ซึ่งคล้ายกับว่า เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้การปฏิบัติงานกับชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สรุปได้ว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ให้โอกาสแก่ชุมชนได้เรียนรู้วิธีการ พัฒนาชุมชนของตนเอง โดยลงมือร่วมคิด ร่วมแรง ร่วมทุน การเตรียมข้อมูลมาวิเคราะห์จัดทำแผน แม่บทของชุมชนโดยการจัดทำโครงการ/กิจกรรมด้วยตนเองของคนในชุมชนเต็มความสามารถและ มีศักยภาพที่สามารถพึ่งพาตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยภาครัฐและหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือเพียง อย่างเดียว

2. แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง คุณค่า ค่านิยมของสังคม ที่แสดงออกทางจารีตประเพณี วิถีชุมชนที่มีรากฐานจากความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงความรู้และภูมิหลังของบุคคล ซึ่งมีที่มาจาก (ตระกูล) เผ่าพันธุ์ สถานภาพทางสังคม (ชนชั้น) เช่น นามสกุลของบางคน ตำแหน่ง สถานภาพทางสังคม การมีวุฒิทางการศึกษาก็ทำให้คนนั้นได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปตั้งแต่ต้นแล้ว

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2533, หน้า 42) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีการสะสมขึ้นเป็นมรดกของสังคมนั้น ๆ มีการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและมีการถ่ายทอดไปยังคนรุ่นใหม่ ผู้ที่เกิดมาในสังคมใดก็จะได้รับมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นโดยอัตโนมัติเป็นอันดับแรก ต่อมาจึงมีการปรับปรุงเพิ่มเติมแต่งตามยุคตามสมัยและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นความงอกงามของวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามหากสังคมใดมีแต่รับเอาแต่สิ่งที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมารักษาไว้เพียงอย่างเดียว ไม่มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เพิ่มเติมเข้าไป ในที่สุดก็จะเกิดวัฒนธรรมล้า ซึ่งจะนำไปสู่การสละทิ้งวัฒนธรรมของตนแล้วรับเอาวัฒนธรรมของคนอื่นเข้ามาแทนที่ อันจะเป็นผลให้สังคมนั้นต้องสูญเสียเอกลักษณ์ของคนไปไปในที่สุด

พระยาอนุমানราชชน ผู้เป็นนักปราชญ์ด้านวัฒนธรรมคนหนึ่งของไทยได้ให้ความเห็นไว้ว่า วัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปเป็นความจริงอยู่ที่คนในสังคมมีปัญญาความสามารถรู้จักริเริ่มด้วยการค้นพบสิ่งที่มีอยู่แล้ว แต่ยังไม่รู้ และด้วยการประดิษฐ์เสริมสร้างสิ่งใหม่ ๆ บนรากฐานสิ่งเก่า เพื่อรักษาเสถียรภาพและบุคลิกลักษณะสังคมของตนไว้ การเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าเท่านั้นที่จะทำให้วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งมีเสถียรภาพ เปรียบเสมือนลูกข่างที่ต้องหมุนอยู่ตลอดเวลาจึงจะยืนอยู่ได้ เช่นนี้จึงเรียกว่าวัฒนธรรมมี พลวัต และในการเคลื่อนที่ไปนั้นหากไม่มีการสละของเก่าที่ไม่สอดคล้องแล้วทิ้งไปเสียบ้างพร้อมกับต่อเติมเสริมแต่งสิ่งใหม่เข้าไป ก็จะทำให้วัฒนธรรมเกิดอาการล้าและค่อยเสื่อมไปในที่สุด (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2533, หน้า 88)

องค์การสหประชาชาติเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม มีความคิดเห็นที่ค่อนข้างจะชัดเจนเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับการพัฒนา คือ เห็นว่าการพัฒนาแบบเดิมเป็นลักษณะพัฒนาจากข้างนอก ที่คนนอกเอาเกณฑ์ของตนไปวัด และได้ให้ข้อคิดไว้ว่า การพัฒนาที่ถูกต้องมีลักษณะที่ต้องเริ่มจากภายใน ควรประยุกต์ประดิษฐ์มาจากภายในของวัฒนธรรมแต่ละแห่งเอง เพราะยังมีวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นวัฒนธรรมภายในที่ดั้งเดิมอยู่แล้ว นำที่จะฟื้นฟูและปรับปรุงให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม วัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีความสอดคล้องกับการพัฒนาแบบพึ่งตัวเองจะเป็นเกราะป้องกันการครอบงำของวัฒนธรรมบริโกลสมัยใหม่ การพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ในชนบท จะมีทั้งส่วนที่มองเห็นและมองไม่เห็น จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ที่ผ่านมามีหากพูดถึง การอนุรักษ์หรือพัฒนาวัฒนธรรม เรามักหมายถึงและทำได้ในระดับของสิ่งที่จับต้องได้ เพราะทำได้ง่ายกว่าการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ การประยุกต์ วัฒนธรรมที่จับต้องได้จึงน่าจะเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ในบ้านเราที่มีมรดกทางวัฒนธรรมและนามธรรม ที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้มากมาย อีกทั้งเรายังสามารถรักษาได้จนถึงปัจจุบัน การอนุรักษ์ วัฒนธรรมที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ ก็คือการประยุกต์ตัวคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ภายใน ซึ่งต้องอาศัย ความเข้าใจที่ละเอียดอ่อน ต้องเกิดจากภูมิปัญญาของพื้นบ้านเองเป็นหลัก แต่ไม่ได้หมายความว่า คนนอกจะไม่สามารถมีบทบาทร่วมได้ คนนอกเช่น พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ในท้องถิ่นที่ดี นักวิชาการวัฒนธรรม นักพัฒนากรที่ดี สามารถร่วมในกระบวนการของการค้นหาฟื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์คิดค้นวัฒนธรรมใหม่ได้ (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2533, หน้า 121)

ประเวศ วะสี (2536, หน้า 34-36) ได้นำเสนอแนวความคิดของวัฒนธรรมชุมชนว่า วัฒนธรรมชุมชนเป็นทรัพยากรอันมีค่าของสังคม โดยให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กรย่อย เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็งให้แก่สมาชิก ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและชุมชนควรเป็นแบบเท่าเทียม ควรลดบทบาทหน้าที่ของรัฐ และปรับปรุงวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยการเพิ่มบทบาทของศาสนา และนำวัฒนธรรมสากลเข้ามาผสมด้วยเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านจิตใจ ชีวิต ชุมชน และความสมดุลของสิ่งแวดล้อม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540, หน้า 25) ให้ความสำคัญว่า ชุมชน หมู่บ้าน ว่าเป็นองค์กรที่มีพลัง หมู่บ้านไทยยังมีพลังยึดเหนี่ยวกันไว้แม้จะถูกแรงกระแทกจากภายนอกทั้งนี้เป็นผลมาจาก 1) ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจระหว่างสมาชิกในชุมชนทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์แบบ เครือญาติพึ่งพากัน 2) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและ 3) ลักษณะพิเศษของรัฐศักดินาไม่เข้าใจและได้เข้าไปจัดการกระบวนการผลิตในระดับหมู่บ้าน โดยการบริหารการปกครองในอดีตให้ความสำคัญเพียงหมู่บ้านทำหน้าที่ส่งส่วยให้ตามที่ต้องการเท่านั้น ทำให้ระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดำรงอยู่ ระบบร่วมในทรัพย์สินคือเป็นหัวใจของชุมชน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา (2541, หน้า 251) ได้เสนอแนวคิดและวิธีการศึกษาโดยเน้นถึงวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นพลังการผลิตอันชุมชน ที่สำคัญเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง หากนักพัฒนาต้องการทำความเข้าใจและปฏิบัติให้สอดคล้องกับชาวบ้าน ก็ต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นการบ่งบอกวิถีการศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมชุมชน อีกทั้งยังได้เสนอแนวคิด แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย 6 ข้อดังนี้ 1) เน้นการพัฒนาแบบกลุ่มซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมของคนไทยซึ่งไม่ คำนึงการแข่งขันระหว่างปัจเจกชน 2) ปฏิบัติงานแบบชุมชนในด้านความรัก ความสามัคคี ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น 3) มีกระบวนการผลิตซ้ำ

จิตสำนึกชุมชนไทยผ่านปัญญาชนของท้องถิ่น นักวิชาการในเมือง นักพัฒนาและผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อสืบทอดจิตสำนึกของชุมชนต่อไป 4) มีกลุ่มชาวบ้านในรูปของการ จัดองค์กร เช่น สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับองค์กร เช่น สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อให้มีอำนาจ ต่อรองกับองค์กร ภายนอก 5) มีการประสานวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายในการ แลกเปลี่ยนและ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน 6) มีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติโดยช่วยกันอนุรักษ์ปกป้อง ธรรมชาติเพื่อคงความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน

ปิแอร์ บูดิเยอร์ (PiererBourdieu,1993) กล่าวว่าทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ 3 รูปแบบกล่าวคือ 1) ใน embodies state เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนและกลุ่มคนมายาวนานได้แก่ ความคิด จินตนาการ ความคิดริเริ่มความเชื่อ 2) objectified state เป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมในรูปแบบของสินค้าวัฒนธรรม เช่น รูปภาพ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ที่เป็นมรดกโลก 3) institutionalization state หรือความเป็นสถาบัน ซึ่งสามารถทำให้เกิดความเป็นรูปธรรมเช่น กติกา การยอมรับ

การพัฒนาวัฒนธรรมในตัวของมันเอง คือการพัฒนาวัฒนธรรมในชุมชนใดก็ตามจะต้อง เกิดจากการพัฒนาจากภายในชนบทนั่นเอง ไม่ใช่ให้คนภายนอกไปพัฒนาให้ นอกจากการมองจาก ภายในแล้ว การพัฒนาวัฒนธรรมต้องไม่แยกส่วนสิ่งที่มองเห็นจับต้องได้กับคุณค่าที่แฝงอยู่ ส่วน วิธีการสามารถทำได้โดย การค้นหาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังมีอยู่โดยใช้มาตรฐานภายในวัฒนธรรม นั้นเอง เป็นตัววัดความดีและความไม่ดี ไม่ใช่มาตรฐานภายนอก แล้วฟื้นฟูสิ่งที่ดีแต่คลาย ความสำคัญไปแล้วนั้นขึ้นมา หรือประยุกต์โดยการตีความหรือให้ความหมายใหม่ โดยอาศัยรากฐาน เดิมที่มีอยู่หรือผสมผสานกับวัฒนธรรมที่ดีจากภายนอก เช่นอาจใช้รูปแบบของภายนอกแต่นำ คุณค่าเดิมจากภายในเข้ามาสวมในทำนอง เหล้าเก่าในขวดใหม่ และแนวทางให้ผู้เกี่ยวข้องในฐานะ ต่าง ๆ นำไปพิจารณาและพัฒนาต่อคือ ชาวบ้าน พระ รัฐ ปัญญาชนท้องถิ่นนักวิชาการ นักพัฒนา (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2533, หน้า 116)

ยศ สันตสมบัติ (2537 , หน้า 34) ได้กล่าวถึงแนวคิดของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Culture Ecology) ที่สนใจการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพล ของสิ่งแวดล้อมว่า เป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม และมองสังคม ในลักษณะพลวัต มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับ สภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะ ของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลัก กำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว ของสังคมวัฒนธรรม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อมที่เป็นไปด้วยความสัมพันธ์กันและกัน และด้วยการปรับตัวร่วมกัน

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2547 หน้า 6) กล่าวถึงความหมายของทุนทางวัฒนธรรมว่า ทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับคุณค่า ความรู้ภูมิปัญญา และงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการค้นคว้า และค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งค่านิยมและความเชื่อที่ผูกพันสังคม ทำให้เกิดการจัดระเบียบของสังคมหรือสร้างกฎกติกาที่เป็นคุณต่อสังคมโดยส่วนรวม รวมถึงกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

David Throsby (1997) ให้ความหมายของคำว่าทุนวัฒนธรรม ว่าหมายถึง ทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมมาในอดีตมีคุณค่าต่อมนุษย์และความต้องการของสังคมนอกเหนือจากการให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป ทุนทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีมูลค่า ที่สั่งสมมาในอดีตและถ่ายทอดรุ่นต่อรุ่น ทั้งเป็นสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ โดยนำเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเหล่านั้นมาแปลงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีมูลค่าที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิตและสังคมในที่สุด วัฒนธรรมในท้องถิ่นชนบทไทยมีลักษณะหลากหลายไปตามชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์ของแต่ละแห่ง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันหนึ่งของสังคมไทย อย่างไรก็ตามในความหลากหลายนี้เราได้พบลักษณะร่วมบางอย่างที่ทำให้เราเรียกตัวเองร่วมกันว่าคนไทยได้ ในทำนองเดียวกับที่คนไทยมีลักษณะร่วมวัฒนธรรมบางอย่างกับชาติตะวันออกอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดคำว่าชาวตะวันออกและชาวตะวันตกขึ้นในโลกสิ่งที่มีร่วมกันนี้คือคุณค่าที่คนให้กับชีวิต สังคม และธรรมชาติ เช่นในสังคมไทย ทุกท้องถิ่นให้คุณค่าหรือมีค่านิยมในเรื่องความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความกตัญญูเป็นต้น และหลักการสำคัญของวัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบทมีดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมไม่ใช่เครื่องมือของการพัฒนา แต่การพัฒนาวัฒนธรรมคือการพัฒนาในตัวของมันเอง
2. การพัฒนาวัฒนธรรมต้องให้ความสำคัญกับการ มองจากข้างใน โดยเจ้าของวัฒนธรรม คือชาวบ้านเองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ คนภายนอกอาจมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุน
3. วัฒนธรรมมีทั้งส่วนของการพัฒนาสิ่งมองเห็นจับต้องได้ และที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ การพัฒนาวัฒนธรรมจึงต้องทำทั้งสองส่วนและจะต้องไม่มองอย่างแยกเป็นส่วน ๆ
4. พลังทางวัฒนธรรมเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ หากทั้งคนในและคนนอกช่วยกันค้นหาฟื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์สร้างเสริมขึ้นมา เป็นพลังที่แฝงเร้นอยู่ในสังคมที่มีค่ายังเป็นพลังที่สามารถนำมาพัฒนาทั้งชุมชนชนบท ชุมชนเมือง และประเทศชาติโดยรวม หากแต่ผู้ที่เข้าใจในเรื่องนี้แล้ว จะต้องทำให้คนทั่วไปเข้าใจตระหนักในพลังนี้ด้วย

3. แนวคิดประชาพิจัย หรือ ประชาพิจัยและพัฒนา (People Research and development - PR&D)

ความหมายของประชาพิจัย หรือ ประชาพิจัยและพัฒนา(People Research and Development-PR&D) เป็นคำที่คิดขึ้นมาใหม่โดยมูลนิธิหมู่บ้าน เพื่อเรียกกระบวนการ วิธีการ หรือเครื่องมือที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ วิจัยตนเอง สืบค้นข้อมูลภายในชุมชนและที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ประมวลข้อมูล วิเคราะห์สังเคราะห์แล้วทำแผนพัฒนาชุมชน ถ้าหากเป็นแผนใหญ่ที่ให้กรอบการพัฒนาอย่างรอบด้านเรียกว่า "แผนแม่บทชุมชน" (Community master Plan) (<http://www.phongphit.com>)

เสรี พงศ์พิศ (2550, หน้า 94-96) ได้ให้ความสำคัญของการทำประชาพิจัยว่า หัวใจของประชาพิจัยคือการ สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอกการทำประชาพิจัยทำให้ชุมชนค้นพบตัวเอง ปรับเปลี่ยนฐานคิดและวิถีคิด หันมาคิดถึงการ พึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยกัน โดยการสร้างองค์กรชุมชนและเครือข่ายให้เข้มแข็ง

หลักของการทำประชาพิจัยที่สำคัญ 7 ประการ คือ

1. รู้จักตัวเอง รู้จักโลก การมีสติรู้ตัวตนเองเป็นใคร สถานภาพของตนเองรู้ความแตกต่างระหว่างความจำเป็นกับความต้องการ รู้จุดหมายของชีวิต รู้เท่าทันสังคมและโลกที่กำลังครอบงำชีวิตของผู้ตนอยู่ทุกวันนี้ โดยเฉพาะลัทธิบูชาเงินและสังคมบ้าบริ โภคที่ทำให้คนหลงไหลและวิ่งไล่ตามกระแสการบริโภคนิยมจนหลงทาง รู้จักยับยั้งชั่งใจกับสิ่งเข้ายวน มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายพอเพียง และรู้จักแสวงหาความสุขภายในมากกว่าภายนอกที่ผิวเผิน ซึ่งเป็นเพียงการกลบเกลื่อนความทุกข์ที่ทับถมอยู่ภายใน มีความจริงใจในการแสวงหาความหมายที่แท้จริงและความสุขที่แท้จริง
2. รู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์ รู้จักประวัติศาสตร์ของตนเอง บรรพบุรุษเป็นใคร เผ่าพันธุ์อะไร มาจากไหนเมื่อไร อย่างไร มีวิถีชีวิตแบบไหน ประเพณีวัฒนธรรมอะไร คนที่รู้จักรากเหง้าของตนเองเป็นคนไม่มีอดีต คนไม่มีอดีตเป็นคนมีอนาคต คนอื่นจะเป็นผู้กำหนดอนาคตให้ ชีวิตเหมือนไปอยู่ในกำมือของคนอื่น จะบีบก็ตายจะคลายก็รอด คนเช่นนี้มีเอกลักษณ์ มีความเป็นตัวของตัวเอง ตัดสินใจเองไม่ได้ ไม่มีความภูมิใจในตนเอง ในรากเหง้าเผ่าพันธุ์ เพราะไม่รู้จักริไม่เคยสนใจ
3. รู้จักศักยภาพและทุน ศักยภาพหมายถึงพลังภายในที่ยังไม่พัฒนาหรือยังไม่พัฒนาเต็มที่ ศักยภาพเหล่านั้นมีทั้งทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่คนมองข้ามหรือไม่รู้ไม่เข้าใจเพราะไม่ค้นหา ไม่ถามคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในบ้าน ไม่สนใจความรู้ภูมิปัญญาซึ่งเป็นทุนที่สำคัญ ทุนซึ่งไม่ได้

หมายถึงเพียงเงิน แต่หมายถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ภูมิปัญญา ทักษะสังคม หรือความเป็นที่เป็นน้อง จารีตประเพณี หลักธรรมคำสอน เหล่านี้เป็นที่ดึงดูดค้นหาและเรียนรู้

4. รายรับ รายจ่าย หนี้สิน และปัญหาต่าง ๆ การทำบัญชีเพื่อให้รู้สถานภาพของตนเอง เป็นเรื่องที่ชาวบ้านอาจไม่คุ้นเคย แต่วันนี้ที่สังคมเปลี่ยนจากการหาอยู่หากินมาหาเงินซื้ออยู่ซื้อกิน ถ้าหากไม่รู้สถานภาพของตนเองว่ารับเท่าไรจ่ายเท่าไร หนี้สินเท่าไร ก็ไม่มีทางแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เพราะไม่อาจวางแผนได้ว่าเงินเหลือเท่าไร จะลดรายจ่ายได้เท่าไร จะทำอะไรทดแทน และจะเพิ่มรายได้ได้อย่างไร รวมทั้งการเรียนรู้จักปัญหาต่าง ๆ ที่ล้วนแต่เชื่อมโยงกันหมด ไม่ว่าจะปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม

5. เรียนรู้ตัวอย่างและความสำเร็จของชุมชนอื่น มีหลายชุมชนที่ได้เดินทางไปก่อน เคยมีปัญหามือเหมือนกับชุมชนอื่น ๆ แต่แก้ปัญหาของตนเองได้หรืออย่างน้อยก็กำลังแก้ไขอยู่ด้วยความมั่นใจ ไปเรียนกับคนอื่นเหล่านี้เพื่อจะได้เข้าใจว่า พวกเขาเดินทางไปก่อนได้อย่างไร ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบ โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพราะแต่ละชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ควรเรียนรู้วิธีคิดมากกว่ายึดติดรูปแบบ จะได้แรงบันดาลใจ คือได้กำลังใจ และปัญญา

6. วิเคราะห์ข้อมูลและค้นหาทางเลือกใหม่ นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจวิจัยชุมชนของตนเองข้อมูลที่ได้จากการไปเรียนรู้ดูงานหรือไปศึกษาจากเอกสารมา ข้อมูลที่ได้จากการระดมความคิดจากชุมชนว่าต้องการให้ชุมชนของตนเองเป็นอะไรในอนาคต แล้วนำมาหาทางเลือกใหม่เพื่อให้ชุมชนในอนาคตเป็นจริงให้ได้

7. ร่างแผนแม่บทและทำประชาพิจารณ์ ลงมือเขียนแผนแม่บทชุมชนจากข้อมูลเหล่านี้ แผนแม่บทเป็นเครื่องมือเพื่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทางหรือไปให้ถึงชุมชนในอนาคตที่ทุกคนอยากเห็น คือชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ จากนั้นทำการประชาพิจารณ์เพื่อทุกคนจะได้ระดมพลังความคิดปละสติปัญญาให้ได้แผนชีวิตที่ดีที่สุด และทุกคนมีส่วนร่วมจะได้ร่วมมือกันนำไปทำให้เป็นจริง

กระบวนการประชาพิจารณ์มีวิธีการ เริ่มจากให้ชุมชนช่วยกันคัดตัวแทนมาหมู่บ้านละ 3-4 คน โดยให้ได้คนที่ตั้งใจทำงาน เข้ากับคนได้ดี ได้รับการยอมรับจากชุมชน ร่วมกันจัดเวทีการเรียนรู้ การสนทนากลุ่ม เพื่อนำข้อมูลสำรวจและข้อสรุปจากเวทีชุมชนมาเสนอ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันไปด้วย จนกระทั่งได้แผนแม่บทที่ทำในหมู่บ้าน เพื่อทำแผนแม่บทชุมชน การทำประชาพิจารณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ชาวบ้านเรียนรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนและรู้จักโลก พวกเขาช่วยกันสืบค้นหาข้อมูลที่ทำให้รู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม รู้จักศักยภาพและทุน รู้รายรับ รายจ่ายและหนี้สิน แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ ทำแผนแม่บทการพัฒนา ทำประชาพิจารณ์แผนแล้วนำไปสู่การปฏิบัติ (“เสรี พงศ์พิศ.” , 2545)

องค์ประกอบของกระบวนการประชาธิปไตย

1. มีแกนนำ ประกอบด้วย ครู ผู้นำชุมชน พระ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ร่วมมือกันพัฒนา
2. เป้าประสงค์และเจตจำนงชัดเจน (Purpose) เป้าประสงค์ ต้องชัดเจนว่าต้องการพึ่งตนเอง ไม่ใช่ต้องการทำข้อมูลเพื่อทำโครงการไปขอเงินรัฐบาล หรือองค์กรเงินทุนนอกชุมชน ถ้าจะมีคนให้ก็ถือว่าเป็นการสมทบทุนชุมชนมากกว่า ข้อนี้ต้องมีความชัดเจนและมีเจตจำนงร่วมกัน
3. ต้องมีหลักการที่มั่นคง (Principle) หลักการในการเรียนรู้และการจัดการชุมชน โดยอาศัย ข้อมูลที่ต้องทำการสำรวจและทำแผน หลักการดำเนินงานที่ต้องมีลักษณะเสริมพลัง ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ หรือแยกเรื่องแยกประเด็น หลักการที่ต้องการใช้ทุนของตนเองเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความยั่งยืน
4. การมีส่วนร่วมของชุมชน (Participation) ต้องทำให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม (Participation) ในทุกขั้นตอนโปร่งใสไว้ใจกัน
5. มีการจัดการองค์กรและบทบาทหน้าที่ (Organization) มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบชัดเจน (Organization) มีการจัดการที่ดีประสานงานกันอย่างพร้อมเพรียงและพร้อมใจกัน
6. การทำงานในชุมชนให้ได้ผล เหมือนกับการทำงานในทุกระดับ รวมถึงระดับชาติ ผู้นำ ชุมชนต้องร่วมมือกันแบบผืนปีกพลัง (Synergy)

ขั้นตอนของกระบวนการประชาธิปไตย

วิธีการดำเนินงานคือการจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน การสนทนากลุ่ม การประชุมกลุ่ม การตั้งประเด็นคำถามเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ จัดเก็บข้อมูล การนำเสนอข้อมูล การจัดเวทีชุมชนหมู่บ้านจัดได้หลายรูปแบบ ทั้งจัดเสริมหรือคู่ขนานไปกับการประชุมอื่น ๆ ประจำเดือน หรือการอบรมสัมมนาอื่น หรือถือโอกาสที่คนไปวัดไปทำบุญ ไปออมทรัพย์ ไปงานต่าง ๆ หรือจะจัดเป็นกรณีเฉพาะก็สามารถทำได้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการและการประสานงาน

เวทีชุมชนเป็นเวทีการเรียนรู้ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีผู้รู้ในหมู่บ้าน เป็นผู้บอกเล่าความรู้ภูมิปัญญา เป็นการร่วมกันให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดภาพที่ชัดเจนของประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ของความรู้ภูมิปัญญาในบางเรื่องบางประเด็นอันเป็นจุดเด่นของชุมชน มีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดแนวทางการดำเนิน ระยะเวลา (รวมถึงวัน/เวลา) สถานที่ การแบ่งงาน และประเด็นการจัดการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้านการบริหารจัดการ
2. การพิจารณาคัดเลือกผู้แทนองค์กรหรือประชาชนกลุ่มเป้าหมาย (Stakeholder Groups) ที่จะเข้าร่วมเวที การมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็น เพื่อให้สามารถพิจารณาถึงความ

ครอบคลุมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในระดับพื้นที่ กลุ่มต่าง ๆ สังคม องค์กรทางวิชาชีพ และผู้แทนประชาชน

3. ติดต่อประสานงานในการเชิญผู้แทนประชาชนหรือองค์กรที่ได้คัดเลือก การส่งจดหมายเชิญ พร้อมส่งประเด็นให้ผู้แทนประชาชนหรือองค์กร ได้หารือเพื่อเตรียมประเด็นที่สนใจ

4. กำหนดแนวทางการดำเนินการที่เกี่ยวกับกระบวนการการมีส่วนร่วมในขั้นตอนที่ 1 ขั้นการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญว่าจะให้ข้อมูลข่าวสารความเป็นมา (fact) แก่ผู้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายอย่างไร ก่อนการดำเนินการจัดเวที เช่น การแจ้งข้อมูลการจัดการประชุม (สถานที่ วันเวลา และรายละเอียดอื่น ๆ ที่จำเป็น) การให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสาระและประเด็นการปฏิรูป ความสำคัญในการจัดกระบวนการรับฟัง ความคิดเห็น การหารือขอให้เตรียมประเด็น

5. การพิจารณาคัดเลือกวิทยากรที่เหมาะสม และเป็นผู้มีประสบการณ์และมีความรู้ความสามารถ ให้ดำเนินกระบวนการการมีส่วนร่วม โดยคณะผู้จัดทำจำเป็นต้องให้ข้อมูลและพูดคุยกับวิทยากร

6. กำหนดเทคนิควิธีการหรือกระบวนการ ตลอดจนกิจกรรมที่จะใช้ในการรับฟังความคิดเห็นที่เหมาะสม พร้อมเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น กระดาษแผ่นการ์ด กระดานสำหรับปิดเขียนข้อความ หรือเครื่องมืออื่น ๆ

7. มอบหมายหน้าที่ให้ทีมงานในการจัดประเด็นและสรุปประเด็นสำคัญ ๆ จากการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในแต่ละครั้ง

การประชาพิชัย จึงมีความเหมือนกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยที่จะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงแก้ไขและเปลี่ยนสังคมของตน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นรูปแบบการวิจัยที่ประชาชนที่เคยถูกวิจัยกลับบทบาทมาเป็นผู้ร่วมวิจัย โดยมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย นับตั้งแต่การตัดสินใจว่าควรมีการศึกษาวิจัยในชุมชนนั้น หรือไม่การรวบรวมข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาการวิจัย การเลือกประเด็นปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล จนกระทั่งการนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การปฏิบัติ (พันธุ์ทิพย์ รามสูต, 2540)

กล่าวได้ว่า การทำประชาพิชัยทำให้ชุมชนหลุดพ้นจากวัฒนธรรมอุปถัมภ์เข้าสู่วัฒนธรรมข้อมูลความรู้ ก่อนนี้จะตัดสินใจทำอะไรต้องรอฟังรัฐ รอฟังข้าราชการ พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง พ่อค่านักวิชาการ เอ็นจีโอ วันนี้พวกเขาตัดสินใจเองได้เพราะมี “ข้อมูล”

การทำประชาพิชัยทำให้ชุมชนหลุดพ้นจากวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบรับ มาเรียนรู้แบบรุก ทำให้พวกเขามั่นใจในตัวเอง สามารถสืบค้น สำรวจ วิจัย แสวงหาและพัฒนาความรู้ใหม่ได้ด้วยตัวเอง ไม่ใช่รอรับแต่ "สูตรสำเร็จ" ที่คนอื่นนำมาให้

การทำประชาพิชัยทำให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิธีคิดและวิธีการจัดการแบบแยกส่วน มาคิดแบบเชื่อมโยงหรือบูรณาการ และจัดการแบบประสานหรือผนึกพลัง (synergy) ก่อให้เกิดผลไม่ใช่บวกแต่ทวีคูณ ซึ่งล้วนแต่เชื่อมโยงกันเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชน เป็นเครือข่ายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (cluster) ของชุมชนที่ เสริมกันและทำให้เกิดผลเป็นทวีคูณ ที่ทำเช่นนี้ได้เพราะพวกเขา มีแผนแม่บทชุมชนของตนเอง

การทำประชาพิชัยทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง ภูมิใจในรากเหง้า วัฒนธรรม ค่านิยม "ทุน" และศักยภาพที่แท้จริงของตนเองจนกล้า "ลงทุน" โดยไม่ต้องรอรัฐหรือใครที่ไหนดมาช่วย ถ้าช่วยก็ถือว่า "ต่อยอด-สมทบ-เติมเต็ม" เท่านั้น ไม่ใช่มาเป็นทุนหลักเหมือนที่เคยคิดเคยทำกันมาและไม่เคยยั่งยืน การ ทำประชาพิชัยเป็นกระบวนการที่ชุมชนเรียนรู้จักตัวเองและรู้จักโลก เรียนรู้เชื่อมโยงข้อมูลและนำสู่การ ปฏิบัติจนทำให้รู้แจ้งรู้จริง นี่คือการสร้างปัญญา ทุนสำคัญที่สุดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (“เสรี พงศ์พิศ” ,2545)

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยจากนักวิชาการหลายท่านที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน และได้สรุปงานวิจัยไว้ดังนี้

พัชรินทร์ สิริสุนทร และคณะ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่องทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการจัดระบบองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่าองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านมีที่มาจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างหมอพื้นบ้านกับเครือข่ายในชุมชน และกระบวนการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดทั้งในระดับวิชาชีพและระดับปัจเจกซึ่งแสดงออกในรูปของการนำแนวคิดในเชิงตรรกะและวัตถุนิยมมาใช้ทำความเข้าใจกับระบบสุขภาพอนามัยของชุมชน, การผสมผสานกระบวนการรักษาเยียวยาแบบพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนปัจจุบันและการแพทย์แบบไสยศาสตร์, การจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีระบบและเป็นรูปธรรม, การเชื่อมโยงเครือข่ายหมอพื้นบ้านในท้องถิ่นเข้าด้วยกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านขึ้น ซึ่งผลของการปรับตัวดังกล่าวทำให้เป็นการยากที่จะแบ่งแยกระบบ

การแพทย์พื้นบ้านออกจากระบบการแพทย์ระบบอื่น ฐานคิดเรื่องสุขภาพอนามัยของหมอพื้นบ้าน จะให้ความสำคัญกับระบบการแพทย์พื้นบ้าน ในฐานะที่เป็นระบบวัฒนธรรมย่อยที่มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อการมีสุขภาพอนามัยที่ดี มากกว่าการรักษาเยียวยาอาการเจ็บป่วยหรืออธิบายสาเหตุของการเกิดโรค ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า ฐานคิดนี้พบได้ทั้งในส่วนของหมอพื้นบ้านและบุคลากรด้านการแพทย์ของรัฐ และความซับซ้อนของระบบคิดของผู้แสดงทางสังคม (Social Actors) ที่มีบทบาทด้านสุขภาพอนามัยดังกล่าวก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายทางสังคมของหมอพื้นบ้านกับเครือข่ายขององค์กรด้านสุขภาพของรัฐในลักษณะที่เป็นองค์รวมที่ผสมผสานกลมเกลียว (Harmony) ดังนั้น ในทัศนะของหมอพื้นบ้าน การจัดการเพื่อให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีต้องเริ่มตั้งแต่เกิดจนตายและมีควรรักษาอยู่เฉพาะเวลาเจ็บป่วย ซึ่งมีติของการมีสุขภาพดีนั้นครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลตั้งแต่อาหารที่บุคคลกิน เครื่องดื่ม เสื้อผ้าที่สวมใส่ การขับถ่าย การพักผ่อน การใช้เวลาว่าง การปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมสภาพจิตใจ เช่น การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนา การปลูกสร้างบ้านเรือน และการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว

วินัย บุญลือ (2545) ศึกษาเรื่อง ทนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกากะญอ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ผลิตทางวัฒนธรรมของปกากะญอได้นำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ภายใต้กระแสสิ่งแวดล้อมนิยม โดยแปลงทนทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำนานโบราณ (หรือ “ทา”) ความเชื่อทางศาสนา และรูปแบบการจัดการทรัพยากร มาสู่อำนาจเชิงสัญลักษณ์ ในกระบวนการต่อสู้แย่งพื้นที่ป่าและคุณค่าเชิงสัญลักษณ์อื่น ๆ เพื่อที่จะใช้ในการสร้างภาพลักษณ์โดยรวมของชาวปกากะญอ ดังนั้นการสะสมทุนทางวัฒนธรรมและการแปลงเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำทนายาทกรรมหลักของรัฐเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่นจากความรู้พื้นบ้าน ได้เข้ามาสู่เวทีการต่อสู้ทางการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ จนกระทั่งกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอได้รับการขนานนามว่า “ลูกหลานของผืนป่าและแผ่นดิน” ภาพลักษณ์เชิงลบของชาวปกากะญอ ในฐานะชาวเขาผู้ทำลายป่า คนบ้านนอกไม่มีการศึกษา ได้ปรับเปลี่ยนมาสู่หน่วยทางสังคมและการเมืองว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้มีปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

เพ็ญศรี ม้าแก้ว (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแผนแม่บทชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของหมู่บ้านหนองหม้อ ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาบริบทชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้พัฒนาแผนแม่บทชุมชนบ้านหนองหม้อ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาแผนแม่บทชุมชนบ้านหนองหม้อมีกระบวนการ คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันเรื่องการทำแผนแม่บทชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนร่วมกันและการจัดทำแผนแม่บท

ชุมชนโดยในแต่ละกระบวนการจะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาและแก้ไข ปัญหาของตนเองโดยร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงของชุมชนและตรวจสอบความถูกต้อง ของข้อมูลร่วมกันเพื่อเป็นพื้นฐานในการร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน กระบวนการเรียนรู้แบบ มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของ ชุมชน สะท้อนออกมาในรูปแบบของแผนแม่บทชุมชนและผลักดันให้เป็นแผนพัฒนาในระดับ ตำบลได้ในที่สุดซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนทำให้ชุมชนสามารถ พึ่งตนเองได้และมีภูมิคุ้มกันที่พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนต่อไป

นรินทร์ หาญชนะ (2550) การศึกษาการทำประชาพิชัยเพื่อการพัฒนาแผนแม่บทชุมชน กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลกระเปาะน้อย อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประชาพิชัยจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กระบวนการจัดทำประชาพิชัย ประสบผลสำเร็จก่อให้เกิดการจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้ ในการประเมินระดับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวคิดประชาพิชัยเพื่อการพัฒนาแผนแม่บทชุมชนของประชาชนในเขตองค์การบริหาร ส่วนตำบลกระเปาะน้อย พบว่าส่วนใหญ่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประชาพิชัย เพราะการทำประชาพิชัยเป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมชนมิใช่ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

คณะนิติศาสตร์ปีที่ 5 มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (2553) โปรแกรมวิชาสังคม ศึกษา ได้ทำการศึกษาสำรวจชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนัก ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยใช้โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง ใช้แนวคิดทางสังคม วิทยาและมานุษยวิทยาเกี่ยวกับเรื่องชุมชน สถาบันสังคม และวัฒนธรรม มาเป็นกรอบข่ายในการ ศึกษาวิจัย ผลการวิจัยพบว่า สถาบันสังคมของชุมชนนี้ประกอบด้วยประเพณี คติความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรม อันเป็นวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดจากบรรพชนมาสู่สมาชิกของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏชัดในสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันเศรษฐกิจ แต่ในสถาบันการเมือง การปกครองและสถาบันการศึกษาประเพณีดั้งเดิมปรากฏอยู่น้อย แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักมีวิถีชีวิตปรับเปลี่ยนไป แต่ความเข้มแข็งของสถาบันสังคม และวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักยังคงปรากฏเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน สมาชิก ในชุมชนยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบพอเพียง การพัฒนาจากภาครัฐและภาคเอกชนช่วยสร้างเสริม สันติสุขให้แก่ชุมชน เช่น โครงการพระราชดำริเกี่ยวกับแหล่งน้ำ การอนุรักษ์ป่าไม้ การฝึกอาชีพ และการสนับสนุนด้านการศึกษาขององค์กรทางคริสต์ศาสนา อย่างไรก็ตามลักษณะ ภูมิประเทศ ที่เป็นเทือกเขาทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักยังคงเป็นชุมชนที่ค่อนข้างสัน โดยและได้รับ

ผลกระทบจากสังคมภายนอกไม่มากนัก จึงทำให้ชุมชนยังคงมีโครงสร้างสังคมแบบ เรียบง่ายและยังคงมีวัฒนธรรมบางส่วนที่สืบทอดจากบรรพชนมาจนถึงปัจจุบัน

ชนกพร ไพบูลย์ทิกุล (2554) ได้ศึกษาการอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมกกแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย โดยการศึกษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแม่น้ำ สภาพกายภาพของชุมชน ผังหมู่บ้านและเรือนพื้นดิน ตลอดจนวิถีชีวิต คติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ตลอดจนผลกระทบและความเปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ของชุมชนจำนวน 3 ชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำกกจังหวัดเชียงราย คือ ชุมชนรวมมิตร ชุมชนบ้านจะคือ และชุมชนแม่สลัก จากการศึกษาพบว่าทั้ง 3 ชุมชนประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำกก ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนการดำรงชีวิต ตลอดจนมีประเพณี พิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำกก และปัจจุบันชุมชนเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศปัญหาด้านวัฒนธรรมซึ่งส่งผลกับวิถีชีวิตทางด้านกายภาพและจิตใจ

ปริดา พูลสิน (2554) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส การทำวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนวัดโสมนัส 2. เพื่อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนวัดโสมนัส โดยศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูล จากแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากกลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวแทนชุมชน กลุ่มประชาชน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มบุคคลภายนอก ผลการศึกษาพบว่าชุมชนวัดโสมนัส มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีความโดดเด่นและทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รวมถึงยังคงสืบทอดศิลปะ ประเพณี และศาสนาปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนแห่งนี้ผู้วิจัยพบว่า แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในชุมชน 4 แห่ง คือ 1. วัดโสมนัสราชวรวิหาร 2. ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 3. โรงเรียนวัดโสมนัส และ 4. ศูนย์เยาวชนวัดโสมนัส

ชนเดช ชนภรณ์เชื้อใจมา (2556) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านกาดโป่ง หมู่ที่ 7 ตำบลปลงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า การศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านกาดโป่ง ใช้รูปแบบการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยการจัดเวทีประชาคม จำนวน 4 ครั้ง เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียกับแผนแม่บทชุมชนบ้านกาดโป่ง นับตั้งแต่การเริ่มต้นเลือกชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการหาวิธีแก้ไขหรือพัฒนาศักยภาพ

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การเปิดเวทีประชาคม ทั้ง 4 ครั้ง เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านภาคโป่ง 3 ปี พ.ศ. 2555 – 2557 พบว่า ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชนในชุมชนบ้านโป่ง จำนวน 50 คน สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และร่วมกันกำหนดกรอบการดำเนินการจัดทำแผนชุมชนของชุมชนบ้านโป่ง ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่มีความสามัคคี มีความขยันหมั่นเพียรและอดทน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รับผิดชอบ เชื่อมมั่นในภูมิปัญญาของตนเองและพร้อมที่จะรับรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

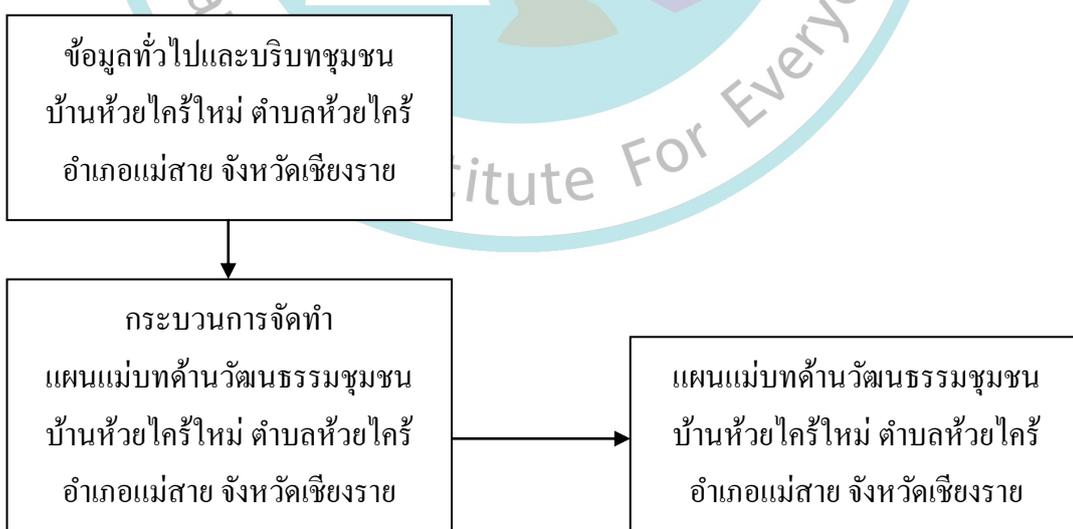
อุทิศ ทาหอม, พิชิต วันดี และสำราญ ธุระตา (2558, หน้า 57) ได้ศึกษาเรื่องทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านมาตา จังหวัดบุรีรัมย์ และสรุปได้ว่า ทุนทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่สะสมอยู่ในระบบ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วัตถุสิ่งของรวมไปถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านมาตาที่ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมและช่วยกันสืบทอด และนำความรู้เผยแพร่ให้กับคนรุ่นหลัง ได้รู้ถึงการนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ได้แก่ การปลูกป่า การบวชป่า การเลี้ยงสาปลา การทำความสะอาดแหล่งน้ำสาธารณะ เป็นต้น โดยชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ได้ร่วมกันก่อตั้งชุมชนขึ้นมาในพื้นที่สาธารณะ จำนวน 24 ไร่ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวล้วนแต่นำระบบวิถีชีวิตความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นมาใช้เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีภายในชุมชนและยังเป็นการสอดแทรกแบบแผนการประพฤติปฏิบัติการอยู่ร่วมกัน การทำมาหากิน การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้เกิดความสมดุลต่อไป

ธีรพงษ์ บุญรักษา และชูศักดิ์ สุวิมลเสถียร (2559, หน้า 93 – 109) ได้ศึกษาการจัดการวัฒนธรรมชุมชน : ภูมิปัญญาในการเสริมสร้างความมั่นคงผู้สูงอายุ กรณีศึกษา ชุมชนลาหู่ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ความมั่นคงของผู้สูงอายุชาวลาหู่ ขึ้นอยู่กับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวลาหู่ที่มีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาสำคัญที่จะธำรงรักษาวัฒนธรรมไว้ได้ คือ การจัดการวัฒนธรรมชุมชนให้มีความยั่งยืน ซึ่งพบว่าชาวลาหู่มีการจัดการวัฒนธรรมเริ่มจากการถ่ายทอดความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวที ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ วาทกรรมคำสั่งสอน ผู้นำทางความเชื่อ ศาสนสถาน ระบบการปกครอง ศิบรรพบุรุษ พิธีกรรม ครอบครัวและชุมชน จนกลายเป็นค่านิยมกตัญญูกตเวที บรรทัดฐานสังคม และระบบเกื้อกูล ซึ่งนำไปสู่ความมั่นคงของผู้สูงอายุในชุมชนชาวลาหู่ บทความนี้ยังได้นำเสนอความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อวัฒนธรรมชุมชนชาวลาหู่ รวมทั้งแนวทางการจัดการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อให้เกิดความมั่นคงในผู้สูงอายุลาหู่อย่างยั่งยืนในปัจจุบัน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการ กระตุ้นจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนให้มีจิตสาธารณะ แล้วร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้/วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตนเองโดยใช้กระบวนการชุมชนคือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ/แนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคต และทิศทางการพัฒนาตนเอง/หมู่บ้านและชุมชนในลักษณะจากชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนซึ่ง เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน แผนแม่บทด้านวัฒนธรรม ชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ จัดทำโดยชุมชน โดยการรวบรวมข้อมูลของชุมชนด้านต่าง ๆ ตลอดจน สภาพปัญหาของชุมชน แล้วกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา ชุมชนสู่อนาคตที่ชุมชนต้องการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยใช้แนวคิดการทำ แผนแม่บทด้วยการประชาพิจารณ์ของเสรี พงศ์พิศ (2550) และนำมาสู่การพัฒนาเป็นแผนแม่บทชุมชน ตามกระบวนการของชาติชาย เหลือเจริญ (2548) ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีส่วนร่วม เพื่อจัดทำแผนแม่บทวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่

ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีหลักเกณฑ์ในการเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในชุมชนห้วยไคร้ใหม่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างได้คัดเลือกโดยวิธีเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากประชาชนในชุมชนห้วยไคร้ใหม่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย
  - 2.1 ผู้นำชุมชนได้แก่ พระสงฆ์วัดห้วยไคร้ใหม่ นายกเทศมนตรีตำบลห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลห้วยไคร้ กำนันตำบลห้วยไคร้ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยไคร้ จำนวน 10 ราย
  - 2.2 ตัวแทนกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มชนเผ่า กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มฟ่อนเลื้อย กลุ่มไทลื้อ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน จำนวน 20 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

แบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนผู้มีส่วนร่วม ผู้นำชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียน ตลอดจนคณะกรรมการหมู่บ้าน ชนเผ่าต่าง ๆ กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มฟ่อนเล็บ กลุ่ม ผู้สูงอายุ ใช้ประกอบกับการสนทนากลุ่ม ตามที่กำหนดไว้ 4 ครั้ง

วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามขั้นตอนดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเอกสาร โดยการศึกษา รายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาทำเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และเครื่องมือในการวิจัย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้กระบวนการประชาพิจารณ์ในการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จำนวน 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การค้นหาแกนนำและองค์กรท้องถิ่น 2) การจุดประกายความคิด 3) การศึกษาประวัติชุมชน 4) การสำรวจและรวบรวมข้อมูล 5) การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล 6) การยกร่างแผนแม่บทชุมชน และ 7) ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม จำนวน 4 ครั้ง ดังนี้

2.1 ครั้งที่ 1 การตรวจสอบและสร้างความเข้าใจ ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ วันเสาร์ที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 เป็นการคัดเลือกแกนนำในชุมชนและองค์กรท้องถิ่น และจุดประกายความคิดในการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน

2.2 ครั้งที่ 2 การรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ วันเสาร์ที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2561 เป็นการศึกษาวินิจฉัยชุมชน อธิบายขั้นตอนการสำรวจและรวบรวมข้อมูล

2.3 ครั้งที่ 3 การจัดทำร่างแผนชุมชน ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ วันเสาร์ที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2561 โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล เสร็จแล้วจึงทำการยกร่างแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน

2.4 ครั้งที่ 4 การนำเสนอขอความเห็นชอบแผนแม่บทชุมชน ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ วันเสาร์ที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 เป็นการประชาพิจารณ์แผนแม่บทวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยบันทึกขั้นตอนการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความครบถ้วนตามขั้นตอนทั้ง 7 ขั้นตอน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาเขียนสรุป และรายงานผลการวิจัยในลักษณะพรรณนา

การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย และการพรรณนาความ โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ตอนที่ 2 การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความที่ประชากรและกลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็น แล้วนำมาตีความสังเคราะห์ และวิเคราะห์ด้วยหลักแห่งเหตุผล สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction Analysis) อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรัชญาการณ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อตอบคำถามการวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ตอนที่ 2 การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ประวัติหมู่บ้าน

ตามประวัติที่เล่าสืบต่อกันมา เป็นข้อสันนิษฐานที่น่าเป็นไปได้คือมีการอพยพคนจากลำพูน ในสมัยรัชกาลที่ห้า คนส่วนมากเป็นลูกหลานชาวเมืองของที่อพยพลงไปกับพระยาภาวิไล (สมัยรัชกาลพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ตามนโยบาย เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง ชาวไทยของก็ได้อพยพไปอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเชียงแสน อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่สาย ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกจากอดีต โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์ ท่านมีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอแม่สาย พร้อมกับตามคำบอกเล่าจากเทพบันทึกเสียงของพ่อบุญศรี ออนตะไคร้ ที่ท่านพระครูอุดมรัตนากร ได้บันทึกไว้เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2528 มีพ่อหลวงตา พ่อหลวงส้ม ร่วมสนทนากับบันทึกด้วย และการสอบถามข้อมูลในอดีตจาก พ่อหลวงศรีมา สมณะ ผู้ใหญ่บ้านคนแรกที่บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ซึ่งพอจะเรียบเรียงได้ว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2440 บ้านห้วยไคร้ เดิมเป็นป่าทึบเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ขึ้นเต็มบริเวณมีชาวบ้านที่อพยพมาจากชาวจังหวัดลำพูน และเชียงใหม่ ด้วยการเดินเท้า เกรียน (ล้อ) เดินทางมาเรื่อย ๆ ใช้เวลาหกถึงเจ็ดคืน รอนแรมท่ามกลางป่าเขาไม่มี

ถนนหนทาง และเห็นว่าบริเวณแห่งนี้เหมาะสมมีแหล่งน้ำซึ่งมีน้ำไหลออกจากลำห้วย แล้วมีต้นไคร้ ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นขึ้นเต็มไปหมด นับว่าเป็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษของเราที่มองเห็นทำเลที่ตั้งเหมาะสม ซึ่งต่อมาชาวบ้านจึงเรียกที่บริเวณนี้ว่า “ห้วยไคร้” จึงได้แผ้วถาง และตั้งบ้านเรือนจำนวน 15 ครัวเรือน ประกอบด้วย พ่อหลวงหนานคำ จันทาพูน (เกา) พ่อของพ่อหลวงสุ่ม จันทาพูน ลุงบุญ ลุงอ้าย ปู่เออะ ปู่กี ปู่หม่อง ปู่แก่เฒ่า (แก่บ้าน) ปู่อินตะ ปู่ตา ปู่จารย์หนานหวัน ปู่จารย์หนานจักร ลุงหน้อยปวน คนที่ปลูกต้นโพธิ์ (ก่อสลิ) หน้าวัด

ก่อนปี พ.ศ. 2496 บ้านห้วยไคร้หมู่ 1 และหมู่ 2 รวมกันเป็นหมู่บ้านเดียวคือหมู่ 5 ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย เมื่อแยกการปกครองจากตำบลโป่งผามาเป็นตำบลห้วยไคร้เมื่อปี พ.ศ. 2496 มีผู้ได้รับเลือกตั้งจากชาวบ้านให้เป็นผู้ใหญ่บ้านครั้งแรกและคนแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 - 2528 รวม 32 ปี คือ พ่อหลวงศรีมา สมณะ

พ.ศ. 2526 หมู่ที่ 2 ได้แบ่งการปกครองออกไปอีก 2 หมู่บ้าน คือ บ้านห้วยไคร้พัฒนา หมู่ที่ 10 และบ้านหลังตลาด หมู่ที่ 7 หลังจากพ่อหลวงศรีมา สมณะ เกษียณอายุ นายเหมย ชัยวงศ์ ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 แทน ซึ่งต่อมาได้รับเลือกเป็นกำนันตำบลห้วยไคร้ และเสียชีวิตลง หลังจากนั้นก็มีผู้ได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 ต่อไป คือ นายคำอ้าย วงศ์ธรรมา นายอตุลย์ ศรีกัน นางพองนวล วงศ์สุวรรณ ตามลำดับ และในปัจจุบัน ได้แก่ นางมณีรัตน์ วงศ์ษา

สภาพปัจจุบัน

วิสัยทัศน์ บ้านห้วยไคร้ใหม่ ใส่ใจพัฒนา รักษาวัฒนธรรมน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง

ใส่ใจพัฒนา คือ การพัฒนาตนเองในการหาความรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอ และการพัฒนาบ้านเมืองให้เหมาะสมกับโอกาสที่ได้รับ

รักษาวัฒนธรรม คือ การรักษาจารีตประเพณี และวัฒนธรรมที่รับสืบทอดมาไม่ให้เสื่อมไปกับยุคสมัย

น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง คือ การน้อมนำเอาหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อครอบครัวและชุมชน

บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมู่ที่ 2 มีภูมิประเทศลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ในช่วงที่ป่าสงวนแห่งชาติคอยนางนอนเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ บริเวณด้านตะวันออกของเทือกเขานางนอนมีขุนน้ำขนาดเล็ก ขุนน้ำขนาดใหญ่ สามารถใช้น้ำเพื่อการบริโภคใช้สอยและเพื่อการเกษตรอย่างอุดมสมบูรณ์ ขุนน้ำขนาดใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงเป็นขุนน้ำห้วยไคร้ในปัจจุบัน

บริเวณพื้นที่หมู่บ้านทิศตะวันออกติดกับถนนพหลโยธิน (ชุมชนห้วยไคร้หมู่ที่ 7) เป็นพื้นที่ราบประมาณ 800 เมตร ต่อจากนั้นเป็นพื้นที่เนินชันเชิงของภูเขา และบางพื้นที่ในหมู่บ้านก็ปรับให้ราบเพื่อทำการปลูกบ้าน โดยทางท้ายหมู่บ้านจะอยู่ติดกับเนินของภูเขา สภาพอากาศ 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน	ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน
ฤดูฝน	ช่วงเดือนพฤษภาคม – กันยายน
ฤดูหนาว	ช่วงเดือนตุลาคม – มกราคม

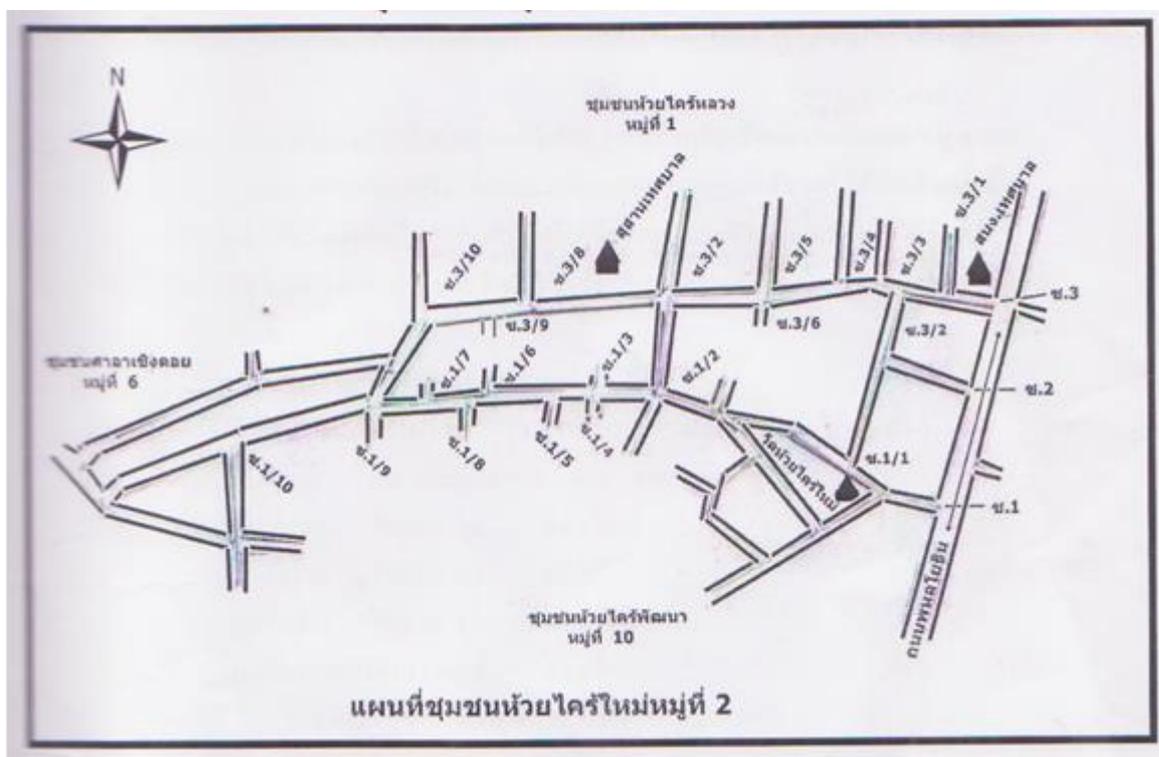
ภาพที่ 4.1 หมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ที่มา: มณีนรัตน์ วงศ์ษา

ที่ตั้ง/อาณาเขต

บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่สาย ประมาณ 17 กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดกับ

ทิศเหนือ	ติดต่อชุมชนห้วยไคร้หลวง หมู่ที่ 1
ทิศใต้	ติดต่อชุมชนห้วยไคร้พัฒนา หมู่ที่ 10
ทิศตะวันออก	ติดต่อชุมชนบ้านตลาดห้วยไคร้ หมู่ที่ 7
ทิศตะวันตก	ติดต่อป่าสงวนแห่งชาติดอยนางนอนและชุมชนศาลาเชิงคอดอยหมู่ที่ 6

ภาพที่ 4.2 ภาพแผนที่หมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ที่มา: มณิรัตน์ วงศ์ษา

ผู้ใหญ่วัยคนปัจจุบัน

นางมณิรัตน์ วงศ์ษา ที่อยู่ บ้านเลขที่ 230/2 หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

จำนวนประชากร

บ้านห้วยไคร้ใหม่ มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,061 คน แยกเป็น ชาย 514 คน หญิง 547 คน

ผู้สูงอายุ (อายุ 60ปีบริบูรณ์ขึ้นไป) รวมทั้งสิ้น 151 คน แยกเป็นชาย 78 คน หญิง 73 คน

คนพิการ รวมทั้งสิ้น 24 คน แยกเป็น ชาย 14 คน หญิง 10 คน

จำนวนครัวเรือน 476 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักของครัวเรือน

1. ทำนา จำนวน 16 ครัวเรือน
2. ค้าขาย จำนวน 111 ครัวเรือน
3. รับจ้าง จำนวน 259 ครัวเรือน
4. รับราชการ จำนวน 39 ครัวเรือน

อาชีพเสริมหรืออาชีพรอง ได้แก่ อาชีพ เย็บผ้า จำนวน 3 ครัวเรือน

รายได้เฉลี่ยของประชากร จำนวน 34,000 บาท/คน/ปี

จำนวนกลุ่มกิจกรรม/อาชีพ มีจำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มปู้หมัก จำนวนสมาชิก 24 คน

กลุ่มผ้าปักโครสตีส จำนวนสมาชิก 43 คน

กลุ่มเลี้ยงปลา จำนวนสมาชิก 25 คน

กองทุนในหมู่บ้าน มีจำนวน 3 กองทุน ดังนี้

ชื่อกองทุน กลุ่มออมทรัพย์ผ้าปักโครสตีส มีงบประมาณ 107,500 บาท

ชื่อกองทุน กลุ่มออมทรัพย์หุ้นเงินล้าน มีงบประมาณ 30,000 บาท

ชื่อกองทุน กลุ่มออมทรัพย์สัจจะห้วยไคร้ใหม่ มีงบประมาณ 40,000 บาท

ผู้มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านต่าง ๆ ในชุมชน มีดังนี้

แพทย์แผนไทย/สมุนไพร/หมอพื้นบ้าน ได้แก่

พระคำมูล ยาสมนไพร

ผู้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่

พ่อศรีมา สมณะ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นเมือง

พ่ออินตา อินสุนา อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นเมือง

ผู้มีความรู้ด้านงานฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ หัตถกรรม จักสาน ทอผ้า ได้แก่

พ่อเมืองคำ วงค์ษา จักสาน

นายเสริมสุข วงค์สุวรรณ ช่างไม้

นายสะอาด ทะกัน ช่างไม้

นางสุพรรณ วงค์สูง ทอผ้า

นางไหลมา นาใจ ทอผ้า

ผู้มีความรู้ด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูก ขยายพันธุ์ การปรับใช้เทคโนโลยี ได้แก่

นายณรงค์ วงค์สุวรรณ ใช้เทคโนโลยี EM การเกษตร

นายสัมฤทธิ์ มะเสนา	การเพาะปลูก
นายเรืองรัตน์ อารีย์	การเพาะปลูก
นายบุญรัตน์ วงศ์สุรินทร์	การทำปุ๋ยหมัก

ผู้มีความรู้ด้านความเชื่อ/โหราศาสตร์/ไสยศาสตร์ ได้แก่

นางสา สุทะ	โหราศาสตร์ พิธีกรรม
นายอินแก้ว อุดร	โหราศาสตร์ พิธีกรรม
นางแก้วพา วงศ์ยา	โหราศาสตร์ พิธีกรรม

ผู้มีความรู้ด้านการถนอมอาหาร ได้แก่

นางจิ้น ชัยวงศ์	การถนอมอาหาร
นางศรีพรรณ อารีย์	การถนอมอาหาร
นางศรีพรรณ พรหมมาหล้า	การถนอมอาหาร
นางแสงเดือน เบ็ญเจียว	การถนอมอาหาร

การเมืองการปกครอง

การปกครองในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ จะมีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการปกครองและมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ประชาคมหมู่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล มีรายละเอียด ดังนี้

คณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีจำนวน 21 คน ดังนี้

1. นางมณีรัตน์ วงศ์ยา ประธานกรรมการ (ผู้ใหญ่บ้าน)
2. นางศรีพรรณ พรหมมาหล้า รองประธานกรรมการ
3. นายนิกร ชันศิริ ประธานคณะกรรมการด้านปกครอง
4. นายสัมฤทธิ์ มะเสนา ประธานคณะกรรมการด้านแผนพัฒนาหมู่บ้าน
5. นางนงคันทน์ ชัยวงศ์ ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ
6. นายบุญนิธิ อุดร ประธานคณะกรรมการด้านสังคม
7. นายอินจันทร์ เกรือใจ ประธานคณะกรรมการด้านการศึกษา
8. นายบุญสม บุญเรือง ประธานกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
9. นางสปีน จันทะวัง รองประธานกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
10. นายแก้ว จันทรใจิก ประธานชุมชน
11. นายธนนชัย คำด้วง ประธานเยาวชน
12. นายอินปิ่น วงศ์สุวรรณ กรรมการ

13. นายเรืองรัตน์ อารีย์	กรรมการ
14. นายบุญธรรม บุญเรือง	กรรมการ
15. นางปรีชญา บุญเรือง	กรรมการ
16. นางโสภา วงศ์ษา	กรรมการ
17. นายสุชน ชัยวงศ์	กรรมการ
18. นางจันทวย อินแก้ว	กรรมการ
19. นายถวิล คำตุ้ย	กรรมการ
20. นายถนอม เข้าวธานี	กรรมการ
21. นายบุญรัตน์ วงศ์สุรินทร์	กรรมการ

บ้านห้วยไคร้ใหม่ มีการแบ่งหมวดการปกครองออกเป็น 4 หมวดย่อยโดยแต่ละหมวดจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นหัวหน้าหมวด หมวดละ 2 คน ที่จะประสานงานและประชาสัมพันธ์ในเรื่องของกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านไปยังลูกหมวด

รูปแบบการปกครองในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ จะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วม ประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการปกครองและบริหารชุมชนทุกด้านและร่วมวางกฎบัญญัติของหมู่บ้านที่พึงปฏิบัติและอีกส่วนหนึ่งในเรื่องของการปกครองบ้านห้วยไคร้ใหม่ ที่เห็นได้ชัด คือ การปกครองระบบเครือญาติเพราะว่าบ้านห้วยไคร้ใหม่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ ภูมิลำเนาหรือข้อบังคับต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยส่วนมากจึงไม่มีการระบุไว้เป็นเป็นลายลักษณ์อักษรแต่จะเป็นเรื่องของกฎระเบียบที่ทุกคน ในหมู่บ้านพึงปฏิบัติต่อเนื่อง ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจะมีการพิจารณา ร่วมกัน โดยกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน ปัญหาบางอย่างจะดำเนินการตามกฎหมายของหมู่บ้านแต่ถ้าเป็นปัญหาที่ไม่ได้มีกฎหมายไว้จะมีการพิจารณาก่อนส่งเรื่องถึงตำรวจ

ประชากรในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีระดับระดับประถมศึกษา ร้อยละ 75 ระดับมัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา ร้อยละ 15 ระดับปริญญาตรีและสูงกว่า ร้อยละ 7 และผู้ที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ร้อยละ 3

บ้านห้วยไคร้ใหม่มีสถานศึกษา 3 แห่ง คือ

1. โรงเรียนมานิตวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพุทธศาสนา จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2541 ตั้งอยู่เลขที่ 269 หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต 3 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เปิดทำการสอน 2 ระดับ คือ ก่อนประถมศึกษาและ ระดับประถมศึกษา

2. โรงเรียนเฟื่องฟ้าวิทยา เป็นโรงเรียนเอกชน ตั้งอยู่เลขที่ 2 หมู่ 10 ถนนฤทธิ์ประศาสน์ ซอย 4 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เปิดทำการสอนประเภทสามัญ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบ ตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3. โรงเรียนบ้านห้วยไคร้ ซึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 3 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เปิดทำการสอน 2 ระดับ คือ ก่อนประถมศึกษาและ ระดับประถมศึกษา

เกี่ยวกับศาสนา แต่เดิมนั้นชาวบ้านห้วยไคร้ต้องไปทำบุญที่วัด โป่งผา ตำบลโป่งผา (ยังไม่แยกเป็นตำบล โป่งงาม) ตามประวัติวัดโป่งผาก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2400 และเมื่อมีราษฎรอพยพมาเรื่อย ๆ บ้านห้วยไคร้ จึงมีสำนักสงฆ์เพื่อบำเพ็ญศาสนกิจ มี ครูบาเต็ง เป็นผู้ดูแลเป็นรูปแรก ช่วงนั้นน่าจะ เป็นอารามหรือสำนักสงฆ์ ตั้งชื่อว่า “วัดห้วยไคร้” ตามชื่อหมู่บ้าน บ้านห้วยไคร้ ได้ประกาศเป็นวัด ที่ถูกต้อง เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2478

ครูบาเต็ง เป็นเจ้าอาวาสเป็นรูปแรก ในช่วงระยะแรก พ.ศ. 2440 – 2456 ในช่วงนี้ มีพระ อีกรูปหนึ่ง มีอายุมาก แต่ไม่ได้เป็นเจ้าอาวาส นามว่า ตู่ลุงสี เมื่อมรณภาพจึงมีพิธีฌาปนกิจที่บนดอย จึงเป็นที่มาของ “ม่อนตู่ปู่”

เจ้าอาวาสรูปที่สอง เจ้าอธิการสุม (ครูบาสุม) อภิขโย ในช่วง พ.ศ. 2456 – 2516 ตาม หนังสืออนุสรณ์ในการฌาปนกิจศพ ของครูบาสุม อภิขโย ที่อาจารย์วีรัช จันทวิสิทธิ์ ได้รวบรวม ไว้ว่าครูบาสุมเกิดเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2433 อายุได้ 12 ปี พ.ศ. 2445 ก็บรรพชาเป็น สามเณร ณ วัดโป่งผา โดยครูบาคันธา (พระกันทา กิตติญาโน) อยู่ที่วัด โป่งผาได้ 1 ปี ก็ย้ายมาอยู่ที่ วัดห้วยไคร้หลวง ในปี พ.ศ. 2446 พออายุได้ 21 ปี พ.ศ. 2454 ได้อุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดห้วยไคร้หลวง โดยมีครูบาเต็งเป็นเจ้าอาวาส และท่านได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าอาวาส เมื่อครูบาเต็งมรณภาพในปีใด ไม่ปรากฏ (ประมาณ พ.ศ. 2456) ท่านก็ได้รับการเจ้าอาวาสวัดห้วยไคร้หลวงมาโดยตลอด จนได้รับตราตั้งเป็นทางการให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2495 ตามประวัติ ท่านมรณภาพใน วันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2516 เวลา 13.15 น. อายุ 83 ปี 63 พรรษา

เจ้าอาวาสรูปที่สาม พระเอนก จนฺทสุวณฺโณ (รักษาการ) หรือหนานอุ่น ในระหว่างวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2516 – 2518

เจ้าอาวาสรูปที่สี่ พระอุทัย จิตตฺหนฺโต (รักษาการ) ในระหว่างช่วง พ.ศ. 2518 – 2521

เจ้าอาวาสรูปที่ห้า พระอธิการบุญญงค์ โชติโก ดำรงตำแหน่งในระหว่างวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2522 – 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2524

เจ้าอาวาสรูปที่หก พระครูอุดมรัตนาร (เมืองแก้ว รัตนวณฺโณ สุภายิต) ดำรงตำแหน่งในระหว่างวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2525 - 24 กันยายน พ.ศ. 2544 (มรณภาพ)

เจ้าอาวาสรูปที่เจ็ด พระบุญส่ง ธรรมจารี (รักษาการ) ในระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2544 - 8 ตุลาคม พ.ศ. 2548

เจ้าอาวาสรูปที่แปด พระมหาเตชินทร์ โชติวิโร ดำรงตำแหน่งในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2548 – ปัจจุบัน

ภาพที่ 4.3 วัดห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

วัดห้วยไคร้ใหม่ ที่อยู่ 268 หมู่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย 57220 สร้างเมื่อ พ.ศ. 2480 โดยมีนายอินทร์คุ้ม นางจันทร์ทา นนทมาลย์ นางชื่น นางจันทร์ดี ยี่นันท์ นายบุญเรือง นางบัวคำ กิจกล่าสวล นายแดง นายหอม ชัยชนะ ได้บริจาคที่ดินให้สร้างวัด ชาวบ้านเรียกว่าวัดตลาดห้วยไคร้ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2513 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร การบริหารและการปกครอง การศึกษามีโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกธรรม เปิดสอน พ.ศ. 2490 นอกจากนี้ได้ตั้งศูนย์ฝึกอาชีพภายในวัด โดยได้ส่งเสริมงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภท ทอผ้า เย็บเสื้อผ้า และการจักสานให้แก่ประชาชนผู้สนใจ

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย สรุปได้ว่า จากประวัติที่เล่าสืบต่อกันมา ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นการอพยพมาจากลำพูน ในสมัยรัชกาลที่ห้า ส่วนมากเป็นลูกหลานชาวเมืองยอง ก่อนปี พ.ศ. 2496 บ้านห้วยไคร้

หมู่ 1 และหมู่ 2 รวมกันเป็นหมู่บ้านเดียวคือหมู่ 5 ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย เมื่อแยกการปกครอง จากตำบลโป่งผามาเป็นตำบลห้วยไคร้เมื่อปี พ.ศ. 2496 พ.ศ. 2526 หมู่ที่ 2 ได้แบ่งการปกครอง ออกไปอีก 2 หมู่บ้าน คือ บ้านห้วยไคร้พัฒนาหมู่ที่ 10 และบ้านหลังตลาด หมู่ที่ 7 ในปัจจุบัน มีนางมณีนรัตน์ วงศ์ษา ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน

บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ห่างจากที่ว่าการ อำเภอแม่สาย ประมาณ 17 กิโลเมตร มีภูมิประเทศลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก และมีอาณาเขตทางทิศเหนือติดต่อชุมชนห้วยไคร้หลวง หมู่ที่ 1 ทิศใต้ ติดต่อชุมชนห้วยไคร้พัฒนา หมู่ที่ 10 ทิศตะวันออกติดต่อชุมชนบ้านตลาดห้วยไคร้ หมู่ที่ 7 ทิศตะวันตก ติดต่อป่าสงวนแห่งชาติ คอยนางนอน และชุมชนศาลาเชิงคอยหมู่ที่ 6 ในช่วงที่ป่าสงวนแห่งชาติคอยนางนอนเป็นป่าที่อุดม สมบูรณ์ บริเวณด้านตะวันออกของเทือกเขานางนอนมีขุนน้ำขนาดเล็ก ขุนน้ำขนาดใหญ่ สามารถ ใช้น้ำเพื่อการบริโภคใช้สอยและเพื่อการเกษตรอย่างอุดมสมบูรณ์ ขุนน้ำขนาดใหญ่ บริเวณพื้นที่ หมู่บ้านทิศตะวันออกติดกับถนนพหลโยธิน (ชุมชนห้วยไคร้หมู่ที่ 7) เป็นพื้นที่ราบประมาณ 800 เมตร ต่อจากนั้นเป็นพื้นที่เนินชันเชิงของภูเขา และบางพื้นที่ในหมู่บ้านก็ปรับให้ราบเพื่อทำการ ปลูกบ้าน โดยทางท้ายหมู่บ้านจะอยู่ติดกับเนินของภูเขา มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,061 คน แยกเป็น ชาย 514 คน หญิง 547 คน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และประกอบอาชีพรับจ้างเป็น หลัก มีรายได้เฉลี่ยต่อคนจำนวน 34,000 บาท มีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการปกครอง และมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ประชาคมหมู่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

รูปแบบการปกครองในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ จะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วม ประชาชน ในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการปกครองและบริหารชุมชนทุกด้านและร่วมวางกฎ บัญญัติของหมู่บ้านที่พึงปฏิบัติและอีกส่วนหนึ่งในเรื่องของการปกครองบ้านห้วยไคร้ใหม่ ที่เห็นได้ชัด คือ การปกครองระบบเครือญาติเพราะว่าบ้านห้วยไคร้ใหม่ประชาชนส่วนใหญ่เป็น เครือญาติ ภูมิลำเนาหรือชื่อบังคับต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยส่วนมากจึงไม่มีการระบุไว้เป็นเป็น ลายลักษณ์อักษรแต่จะเป็นเรื่องของกฎระเบียบที่ทุกคน ในหมู่บ้านพึงปฏิบัติต่อเนื่อง ปฏิบัติ สืบทอดกันมาช้านาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจะมีการพิจารณา ร่วมกันโดยกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้าน ปัญหาบางอย่างจะดำเนินการตามกฎของหมู่บ้านแต่ถ้าเป็นปัญหาที่ไม่ได้มีกฎบังคับ ไว้จะมีการพิจารณาก่อนส่งเรื่องถึงตำรวจ

ตอนที่ 2 แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนให้มีจิตสาธารณะ แล้วร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้/วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตนเองโดยใช้กระบวนการชุมชนคือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ/แนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง/หมู่บ้านและชุมชนในลักษณะจากชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน

แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ จัดทำโดยชุมชน โดยการรวบรวมข้อมูลของชุมชนด้านต่าง ๆ ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชน แล้วกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนสู่อนาคตที่ชุมชนต้องการ ตลอดจนเป็นบทเรียนในการพัฒนาหมู่บ้านโดยภาพรวม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน

จากการสนทนากลุ่ม จำนวน 30 คน พบว่า ทั้งหมดมีความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนเป็นอย่างดี โดยมีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันว่า แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมายถึง เครื่องมือในการพัฒนา สร้างการเรียนรู้ และการสร้างความมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา และเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง โดยการสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพ เป็นเครื่องมือทำให้เกิดการทบทวนตนเอง โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกภาคส่วน เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง เกิดการเรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สามารถแก้ปัญหาและสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนได้โดยต้องอยู่ในเงื่อนไข ดังนี้

1. ไม่ใช่แผนเพื่อเป็นการบ้านส่งงาน การทำแผนไม่ทำเพื่อความต้องการของคนอื่น การทำแผนถ้าได้ผลดีต้องมาจากการต้องการทำแผนแม่บทวัฒนธรรมชุมชนของคนในชุมชน
2. ไม่ใช่ทำ แผนเพื่อไปของงบประมาณหน่วยงานต่าง ๆ เพราะเราหวังที่จะพึ่งพาภายนอกเพียงอย่างเดียวไม่ได้ เราต้องพยายามพึ่งตนเอง
3. ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง ทุกคนในชุมชนร่วมกันทำ ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน ทำให้คนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนา รัก และห่วงเห่นชุมชน รู้สึกเป็นเจ้าของ

ชุมชนมีความเข้าใจว่า เป้าหมายของแผนแม่บทวัฒนธรรมชุมชน เป็นการรวบรวม วัฒนธรรมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทด้าน วัฒนธรรมชุมชนในปี พ.ศ. 2561 ณ หมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัด เชียงราย มีขั้นตอนทั้งหมด 7 ขั้นตอน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทำประชาพิสัยที่สำคัญ 7 ประการ ตามแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2550, หน้า 94 – 96) โดยนำมาประยุกต์จนได้ขั้นตอน ดังนี้

1. การค้นหาแกนนำและองค์กรท้องถิ่น

การเตรียมแกนนำ หรือวิทยากร ให้เหมาะสมกับจำนวนประชากรในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ ได้ดำเนินงานด้วยความเรียบร้อย ในเรื่องการวางตัวบุคคลที่เหมาะสมในการจัดทำแผนแม่บทด้าน วัฒนธรรมชุมชน และการจัดเก็บข้อมูล โดยเริ่มจากการคุยกันของแกนนำในหมู่บ้านว่าควรทำ แผน แม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนอย่างจริงจัง ค้นหาหนดตัวบุคคล กลุ่มอาสาสมัครที่จะเป็นผู้นำ หรือ แกนนำ ในการผลักดันดำเนินการต่าง ๆ ตามกระบวนการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน โดยการจัดเวทีทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยแกนนำเริ่มจากการเตรียม ประเด็นที่จะพูดคุยขยายความคิด แล้วไปพบกลุ่มเป้าหมาย ณ สถานที่ที่มีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม ของชุมชน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ ตามร้านกาแฟ สถานที่ของกลุ่ม อาชีพต่าง ๆ เป็นต้น แล้วดำเนินการกระจายตัวแกนนำเพื่อไปพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านขนาดเล็ก ๆ โดยในวงสนทนาอาจจะมีสมาชิกจำนวน 5-10 คน แกนนำทำการบันทึกข้อมูล เช่น รายชื่อผู้สนใจ ซึ่งกรณีดังกล่าวจะทำให้เกิดบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นแกนนำ เพิ่มขึ้น เนื้อหาสาระในการสนทนาใน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญของ วัฒนธรรมชุมชน

2. การจุดประกายความคิด

เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับประชาชน กลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชน และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ที่มีความเข้าใจในแนวความคิด กระบวนทัศน์ กระบวนการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ที่มีความสำคัญ และประโยชน์ที่จะได้รับของ การทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน โดยการจัดเวทีชี้แจงให้บุคคลที่เกี่ยวข้อง มีความเข้าใจใน กระบวนการดังกล่าวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ที่ เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายและมีการกระทำร่วมกัน โดยการเปิดเวทีนี้ทางชุมชน เรียกว่าเวทีจุดประกาย ตั้งกรอบการเรียนรู้ร่วมกันคือ รู้จักรากเหง้าของวัฒนธรรมชุมชน คือ ความรู้ ในเรื่องอดีตความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน วิวัฒนาการการของวัฒนธรรมชุมชน รู้จักโลก ภายนอก คือ การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมภายนอกชุมชนเป็นอย่างไรและส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่นใด รู้จักวัฒนธรรมชุมชนของตนเอง และมองเป้าหมายในอนาคต

3. การศึกษาประวัติชุมชน

เป็นการรวบรวมประวัติชุมชน เพื่อให้ทุกคนรู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์ รู้จักประวัติศาสตร์ของตนเอง บรรพบุรุษเป็นใคร เผ่าพันธุ์อะไร มาจากไหนเมื่อไร อย่างไร มีวิถีชีวิตแบบไหน ประเพณีวัฒนธรรมอะไร โดยในที่นี้ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือ 7 ชิ้น ซึ่งเป็นแนวคิดของโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2556) ประกอบด้วย

- เครื่องมือชิ้นที่ 1 แผนที่เดินดิน
- เครื่องมือชิ้นที่ 2 ผังเครือญาติ
- เครื่องมือชิ้นที่ 3 โครงสร้างองค์กรชุมชน
- เครื่องมือชิ้นที่ 4 ระบบสุขภาพชุมชน
- เครื่องมือชิ้นที่ 5 ปฏิทินชุมชน
- เครื่องมือชิ้นที่ 6 ประวัติศาสตร์ชุมชน
- เครื่องมือชิ้นที่ 7 ประวัติชีวิต

4. การสำรวจและรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลที่ใกล้เคียงความเป็นจริงที่สุด เพราะจะได้ประเมินศักยภาพของชุมชน

- 4.1 จัดเวทีชี้แจงให้ประชาชนกลุ่มแกนนำชุมชน
- 4.2 กำหนดแนวทางในการดำเนินงานและทำความเข้าใจร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 4.3 กำหนดประเด็นข้อมูลที่จะทำการศึกษาในเรื่องวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งในที่นี้ได้กำหนดหัวข้อไว้ว่า สืบสานตำนานบ้านห้วยไคร้ ซึ่งทำหลายครั้งจนได้ข้อมูลเป็นที่สมบูรณ์
- 4.4 การเก็บข้อมูลดำเนินการ ในขั้นตอนนี้พบปัญหาและอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูล ได้แก่ การไม่ให้ความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งบางคนคิดว่าเป็นเรื่องเสียเวลาที่จะมานั่งตอบคำถาม หรือนั่งเล่าเรื่อง เมื่อเชิญเข้าร่วมกิจกรรมมักได้รับการปฏิเสธเกือบทุกครั้ง แต่ผู้วิจัยไม่ย่อท้อพยายามอธิบายถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน พยายามปรับทัศนคติคนในชุมชนจนกระทั่งได้รับความร่วมมือด้วยดี

5. วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูลของชุมชน ได้ดำเนินการ เพื่อสร้างความตื่นตัวแก่ประชาชน และประเมินศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน และเป็นทางเลือกการพัฒนาของชุมชน โดยเน้นในด้านทุนทางวัฒนธรรม โดยทำการรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้าน และกินข้อมูลแก่ให้หมู่บ้าน ทำการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดการตื่นตัว ตื่นรู้ว่าชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่มีวัฒนธรรมสืบทอดกันมายาวนาน โดยมีอะไรบ้างทำเช่นนี้ก่อนจะรวบรวมเป็นวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ จากผลการดำเนินงาน พบว่า 1) ชาวบ้านและกลุ่มแกนนำ มีความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

มากขึ้น 2) ชาวบ้านและกลุ่มแกนนำต่าง ๆ เกิดความตระหนักและเกิดจิตสำนึกร่วมในการที่จะช่วยอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ 3) เป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน และเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเอง ครอบครัว กลุ่ม กับชุมชน ในแง่มุมต่าง ๆ มากขึ้น มากกว่าที่จะคิดถึงแต่เรื่องราวของตนเอง ครอบครัว หรือกลุ่มที่ตัวเองสังกัดเท่านั้น อันจะนำไปสู่การเกิดความตระหนักและสำนึกร่วมในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

นอกจากนี้ ยังได้ข้อมูลจากการเยี่ยมชมศึกษาฐานชุมชนต้นแบบ จะทำให้คนในชุมชนได้เปิดโลกทัศน์ ปลูกความคิดให้ตื่น เห็นถึงแนวทางกระบวนการแก้ไขปัญหา เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ที่นำมาปรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาต่อไป ภายใต้แนวคำถามที่ว่า ชุมชนต้นแบบมีขั้นตอนการจัดทำ แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนอย่างไร เมื่อรู้จักตนเองแล้วจะดำเนินกิจกรรมของแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนอย่างไร การศึกษาฐานเป็นเพียงแค่แนวทางเพราะปัญหาในแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน โดยใช้ “พื้นที่เป็นตัวตั้ง ชุมชนเป็นศูนย์กลาง ชาวบ้านเป็น เจ้าของ” ชุมชนต้องคัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมเพื่อไปศึกษาฐาน อาจจะเป็นการอาสา หรือเลือกบุคคลตามความถนัด การศึกษาฐานชุมชนต้นแบบจำแนกได้ 2 ประเภท คือ 1) ศึกษาฐานเพื่ออยากรู้สถานที่ ไปเยี่ยมชม โดยได้ศึกษากระบวนการจัดทำแผนและกิจกรรมภายใต้แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน 2) แกนนำชุมชนไปเป็นวิทยากรให้ชุมชนอื่นทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้

6. กรวยกร่างแผนแม่บทชุมชน

เป็นการเริ่มการกำหนดวิสัยทัศน์จุดมุ่งหมายและกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนเป็นการระดมพลังความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความรักที่มีต่อชุมชนเพื่อกำหนดความมุ่งหวังในการพัฒนาของชุมชน การพัฒนาของชุมชนเป็นไปตามวิสัยทัศน์และบรรลุดจุดมุ่งหมาย ชุมชนจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒาที่เหมาะสมกับศักยภาพ จิตความสามารถ และความพร้อมของชุมชน โดยกลยุทธ์การพัฒาจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายการพัฒากับการกำหนดกิจกรรมการพัฒาในแง่ของการกำหนดขอบเขตและลักษณะของการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของการพัฒา การร่วมกันกำหนดแผนงานของโครงการ กิจกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และวางกลยุทธ์เพื่อประสาน เสริมสร้าง สิ่งที่ชุมชนทำได้คืออยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น หรือเพื่อบรรเทาข้อจำกัดและแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน

7. ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน

การจัดเวทีประชาพิจารณ์แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ประชาชนทั้งชุมชน ได้มีส่วนร่วมพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการนำไปสู่การปฏิบัติรวมทั้งให้ความเห็นชอบ และร่วมมือกันส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมในแผนชุมชน โดยการเปิดเวทีเพื่อให้ชุมชนได้มาร่วมเวทีจัดทำแผนชุมชนตั้งแต่ต้น ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ หรือเพิ่มเติมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นเป็นแผนที่สมบูรณ์ เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

จากการดำเนินกระบวนการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทั้งหมด 7 ขั้นตอนนั้น ผู้วิจัยได้นำมาแบ่งเป็น 4 เวที ดังนี้

เวทีที่ 1 การตรวจสอบและสร้างความเข้าใจ ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ วันเสาร์ที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 09.00 - 12.00 เป็นการคัดเลือกแกนนำในชุมชน และองค์กรท้องถิ่น และจุดประกายความคิดในการทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน

เป็นการจัดเวทีระดมความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย ได้แก่ พระสงฆ์ วัดห้วยไคร้ใหม่ นายกเทศมนตรีตำบลห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลห้วยไคร้ กำนันตำบลห้วยไคร้ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยไคร้ จำนวน 10 ราย ตัวแทนกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเผ่าชน กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มฟ้อนเล็บ กลุ่มไทลื้อ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน จำนวน 20 ราย ซึ่งผลของการระดมความคิดเห็นสามารถสรุปได้ดังนี้

1. บ้านห้วยไคร้ใหม่ เป็นหมู่บ้านที่แบ่งแยกออกมาจากบ้านห้วยไคร้หลวง ดังนั้น วัฒนธรรมของชุมชนมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน หรือเรียกได้ว่าเป็นอันเดียวกัน หากต้องการทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนของบ้านห้วยไคร้ใหม่ ก็ควรต้องเริ่มต้นจากประวัติความเป็นมาในสมัยที่ยังรวมตัวกับบ้านห้วยไคร้หลวง

2. ควรทำการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยไคร้ให้ชัดเจน ให้สอดคล้องกับประเภทของวัฒนธรรมไทย ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 แบ่งได้ 4 ประเภท ได้แก่ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตถุธรรม ซึ่งแต่ละประเภทมีความหมายแตกต่างกันไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเพิ่มเติม จนได้ความหมายของวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ดังนี้

2.1 คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจซึ่งได้เรียนรู้จากศาสนา เป็นวัฒนธรรมทางด้านศีลธรรม เป็นจารีตประเพณีซึ่งถือเป็นหลักของการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาซึ่งสอนในเรื่องของกรรม โดยสอนให้เชื่อในเหตุและผลความเป็นไปในธรรมชาติ มากกว่าความศรัทธา

2.2 เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความสำคัญ เป็นวัฒนธรรมทางด้านกฎหมาย หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมายหรือการกระทำบางอย่างที่ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นที่ยึดถือของสังคม เช่นพ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรถ้าพ่อแม่เพิกเฉยละทิ้งหน้าที่ ก็จะถูกกฎหมายลงโทษ แต่เมื่อลูกโตขึ้นไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ ไม่ได้ว่าผิดกฎหมาย บ้านเมืองจะลงโทษไม่ได้ แต่จะเป็นที่ครหานินทาของสังคม ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาสอนในเรื่องของความกตัญญูต่อบุพการี

2.3 สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคมที่เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติทางสังคม เช่น มารยาทในงานสังคมต่าง ๆ

2.4 วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ที่สามารถจับต้องได้สัมผัสได้ เช่น บ้านเรือน อาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้น

3. การแบ่งหมวดวัฒนธรรม ตามแนวคิดของพระยาอนุมานราชธน (ม.ป.ป., หน้า 45 – 65) ซึ่งท่านได้แบ่งหมวดวัฒนธรรมออกเป็น 5 หมวดใหญ่ คือ 1) ร่างกายหรือชีวิต 2) สังคม 3) จิตใจ 4) สุนทรียภาพ และ 5) ภาษา ซึ่งแต่ละหมวดมีความแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วมีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ดังนั้น ในกลุ่มมีความคิดเห็นว่าควรทำทั้ง 4 ประเภท และทำการแบ่งแยกประเภทให้ชัดเจน เพื่อคนรุ่นหลังจะได้เก็บไว้ใช้ในโอกาสต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งมีมากควรมีการแบ่งหน้าที่ในการจัดเก็บข้อมูล และแบ่งกลุ่มย่อยในการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลครบสมบูรณ์แล้ว ค่อยนำมาสังเคราะห์รวมกันเพื่อจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนต่อไป

เวทีที่ 2 การรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ และสถานที่ต่าง ๆ ตามที่นัดหมายกับกลุ่ม ในระหว่างวันที่ 2 - 15 มิถุนายน พ.ศ. 2561 เป็นการศึกษาประวัติชุมชน อธิบายขั้นตอนการสำรวจและรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนนี้เป็นกรรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน เช่น ประวัติชุมชน แต่เนื่องจากบ้านห้วยไคร้ใหม่ มีการทำแผนแม่บทชุมชนเป็นประจําอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว จึงสามารถนำข้อมูลประวัติชุมชนจากแผนแม่บทชุมชนมาประยุกต์ใช้ต่อเนื่องได้ทันที ส่วนในด้านวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากมีความหลากหลาย ผู้วิจัยจึงได้ทำการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 8 กลุ่ม เพื่อทำการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและสมบูรณ์มากขึ้น ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน วันเสาร์ที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2561 ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่

กลุ่มที่ 2 กลุ่มชนเผ่า วันอาทิตย์ที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2561 ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่

กลุ่มที่ 3 กลุ่มกรรมการหมู่บ้าน วันจันทร์ที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2561 ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่

กลุ่มที่ 4 กลุ่มกรรมการวัด วันอังคารที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2561 ใช้สถานที่ศาลาวัดห้วยไคร้ใหม่

กลุ่มที่ 5 กลุ่มฟ้อนเล็บ วันพุธที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2561 ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่

กลุ่มที่ 6 กลุ่มไทลื้อ วันพฤหัสบดีที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2561 ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่

กลุ่มที่ 7 กลุ่มผู้สูงอายุ วันศุกร์ที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2561 ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่

กลุ่มที่ 8 กลุ่มแม่บ้าน วันเสาร์ที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2561 ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่

ภาพที่ 4.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการรวมกลุ่มต่างๆ

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

เวทีที่ 3 การจัดทำร่างแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ วันเสาร์ที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2561 โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล เสร็จแล้วจึงทำการร่างแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชนได้แก่ พระสงฆ์วัดห้วยไคร้ใหม่ นายกเทศมนตรีตำบลห้วยไคร้

เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลห้วยไคร้ กำนันตำบลห้วยไคร้ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยไคร้ จำนวน 10 ราย และตัวแทนกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มชนเผ่า กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มฟ่อนเล็บ กลุ่มไทลื้อ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน จำนวน 20 ราย โดยมีข้อมูลร่างแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

ภาพที่ 4.5 ใบไคร้ เป็นที่มาของชื่อบ้านห้วยไคร้

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

วัฒนธรรมทางภาษา

- คนในบ้านห้วยไคร้ใหม่ จะใช้ภาษาล้าน “คำเมือง” เป็นภาษาในการสื่อสาร

วัฒนธรรมการแต่งกาย

- การแต่งกายของคนในบ้านห้วยไคร้ใหม่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติ สำหรับผู้หญิงจะนิยมนุ่งผ้าซิ่น หรือผ้าถุง มีความยาวเกือบถึงตาตุ่ม ซึ่งนิยมนุ่งทั้งสาวและคนแก่ ผ้าถุงจะมีความประณีต งดงาม ดิ้นซิ่นจะมีลวดลายงดงาม ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อคอกลม มีสีสัน ลวดลายสวยงาม อาจห่มสไบทับ และเกล้าผม

- การแต่งกายของผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงขาวลักษณะแบบกางเกงขาวแบบ 3 ส่วน เรียกติดปากว่า "เตี่ยว" "เตี่ยวสะดอ" หรือ "เตี่ยวกิ" ทำจากผ้าฝ้าย ย้อมสีน้ำเงินหรือสีดำ และสวมเสื้อผ้าฝ้ายคอกลมแขนสั้น แบบผ่าอก กระดุม 5 เม็ด สีน้ำเงินหรือสีดำ ที่เรียกว่า เสื้อม่อฮ่อม ชุดนี้ใส่เวลาทำงาน หรือออกจันทนาการ อาจมีผ้าคาดเอว ผ้าพาดบ่า และมีผ้าโพกศีรษะ

ชาวบ้านบางแห่งสวมเสื้อม่อฮ่อม นุ่งกางเกง สามส่วน และมีผ้าคาดเอว เครื่องประดับมักจะเป็นเครื่องเงินและเครื่องทอง

ภาพที่ 4.6 การแต่งกายของผู้หญิงบ้านห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

ประเพณีของชาวห้วยไคร้ใหม่ ตามปฏิทินชุมชน

1. เดือน มกราคม ประเพณีตานข้าวใหม่ และทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่
2. เดือน กุมภาพันธ์ ปอยหลวง
3. เดือน มีนาคม ประเพณีไหว้พระธาตุคุดยตุ่ง
4. เดือน เมษายน สงกรานต์ ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่
5. เดือน พฤษภาคม บวชนาคภาคฤดูร้อน
6. เดือน มิถุนายน ผ้าป่า
7. เดือน กรกฎาคม แห่เทียนเข้าพรรษา
8. เดือน สิงหาคม ประเพณีโล้ชิงช้าชาวอาข่า
9. เดือน กันยายน การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน
10. เดือน ตุลาคม ประเพณีออกพรรษาและประเพณีสลากภัต
11. เดือน พฤศจิกายน ประเพณีลอยกระทง
12. เดือน ธันวาคม ประเพณีวันคริสต์มาสต์ ครอบครัวสุขสันต์

1. ประเพณีตานข้าวใหม่ และทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานาน ด้วยพื้นฐานที่ประเทศไทย และแผ่นดินล้านนาในอดีต เป็นประเทศแห่งการเกษตรกรรม ผู้คนในสมัยก่อนตั้งแต่วุ่นปู่ ย่า ตา ยาย พิธีตานข้าวใหม่ของชาวล้านนาจะเริ่มในวันสี่เป็ง หรือวันเพ็ญขึ้นสิบห้าค่ำ เดือนสี่เหนือ หรือเดือนยี่ของภาคกลาง ในวันนี้ชาวล้านนาจะแต่งดาข้าวตอกดอกไม้ไปใส่ขันแก้วตั้งสาม พร้อมกับนำเอาข้าวเปลือกข้าวสารไปทำบุญถวายพระด้วย พิธีทำบุญตักบาตรจะเหมือนกับการทำบุญในวันพระใหญ่หลาย ๆ ครั้งที่ผ่านมา เริ่มจากการตานขันข้าวไปหาบรรพบุรุษและญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว จากนั้นก็จะมาใส่ขันดอกหรือขันแก้วตั้งสาม บูชาท้าวทั้งสี่ประจำวัด และห่อเสี้ยววัดตามลำดับ จากนั้นก็จะนำเอาข้าวสาร ข้าวเปลือกที่นำมา ไปใส่บาตรหน้าพระประธาน บางแห่งจัดภาชนะไว้กลางวิหาร เป็นถั่งหรือกอละมังใบใหญ่พร้อมทั้งบาตรพระหนึ่งใบ แต่ละคนจะนำข้าวสารไปใส่ในบาตร และเนื่องด้วยจำนวนข้าวที่แต่ละบ้านนำมาทำบุญมีจำนวนมาก จึงทำให้ล้นบาตรออกมา จึงเป็นที่มาของคำว่าข้าวล้นบาตร บางวัดมีการสร้างขุ่ข้าว หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า ภูข้าว หรือหลองข้าว เพื่อใช้สำหรับเก็บข้าวเปลือกที่ศรัทธาญาติโยมนำมาทำบุญโดยเฉพาะ และเมื่อมีงานปอยสำคัญ ๆ ทางวัดก็จะนำเอาข้าวที่เก็บไว้มานึ่งเลี้ยงแขก

การตานข้าวใหม่ หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทำบุญตักบาตร (ข้าวล้นบาตร) ชาวล้านนาจะนำข้าวเปลือก ข้าวสารใหม่ที่ไ้จากการเก็บเกี่ยวในช่วงฤดูกาลที่ผ่านมา ซึ่งส่วนมากจะเป็นข้าวสารเหนียว เพราะชาวล้านนาแต่เดิมจะบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก บางบ้านอาจนำเอา

ข้าวใหม่มาทำเป็นข้าวหลาม ข้าวจี ข้าวต้ม ขนมจ็อก รวมทั้งนำเอาอาหาร น้ำตาล น้ำอ้อยไปใส่บาตร ในการทานข้าวใหม่นี้บางวัดจะจัดให้มีการสวดข้าวบาตร การสวดข้าวบาตร หมายถึง การใส่บาตรพระขณะที่พระสงฆ์สวดถวายพระ ต่างจากการทำบุญในวันพระปกติทั่วไป ที่จะข้าวไปใส่ในบาตรก่อนนำไปถวายพระ แต่การสวดข้าวบาตรช่วงเช้าจะคว่ำบาตรไว้ก่อน ยังไม่ใส่บาตรกันทันทีจนกว่าจะไหว้พระรับศีลแล้วพระสงฆ์ถึงจะสวดถวายพระ ช่วงนั้นชาวบ้านที่ไปทำบุญก็จะถูกไปใส่บาตรที่ตั้งไว้ด้านหน้าพระสงฆ์

ประเพณีการทานข้าวใหม่ถือเป็นกุศโลบายของคนโบราณล้านนา ที่สอดแทรกคำสอนลูกหลานให้มีความกตัญญูต่เวทิตาต่อผู้มีพระคุณ โดยอาศัยฤดูหลังการเกี่ยวข้าวเป็นช่วงทำบุญดังกล่าว นอกจากการไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับ และนำข้าวเปลือกข้าวสาร ที่ได้จากการเก็บเกี่ยวไปถวายพระสงฆ์แล้ว ส่วนหนึ่งก็นำไปทานให้ญาติผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการแสดงความกตัญญูต่เวทิต่บุคคลเหล่านั้นที่ท่านได้บุกเบิกแผ้วถางผืนป่าที่รกร้างมาเป็นท้องทุ่งอันกว้างใหญ่ไพศาล ให้เราได้ใช้เป็นแหล่งผลิตข้าวกล้า เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำมายังชนรุ่นหลังทุกวันนี้

นอกจากในเดือนสี่เป็งจะเป็นประเพณีที่ชาวล้านนาไปทานข้าวใหม่แล้ว เนื่องจากช่วงฤดูดังกล่าวเป็นช่วงย่างเข้าสู่ฤดูหนาว จึงค่อนข้างมีอากาศที่หนาวเย็น โดยเฉพาะแถบภาคเหนือของประเทศ ชาวล้านนาที่ไปทำบุญกันมักไปตั้งแต่เช้ามีด และเมื่อช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีอากาศที่เหน็บหนาวแล้ว ชาวล้านนาจึงมีความเชื่อว่าพระเจ้า (พระประธานในวิหาร) ซึ่งตามโบราณแล้วจะผ่านพิธีการบวชพระเจ้าเช่นเดียวกับบวชพระสงฆ์ ดังนั้นจึงเชื่อว่าพระเจ้านี้มีชีวิตจิตใจเช่นเดียวกับคนเรา จึงได้จัดให้วันนี้เป็นวันที่มีบูชาของหลวง (พื้น) หิงไฟพระเจ้า และการห่มผ้าพระเจ้าหรือพระประธาน เหมือนพิธีการเปลี่ยนเครื่องทรงพระแก้ว ถวายเป็นพุทธบูชา

ภาพที่ 4.7 ทำบุญदानข้าวใหม่ วัดห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

2. ประเพณีปอยหลวง

ประเพณีปอยหลวง คือ งานฉลองถาวรวัตถุ หรือสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันสร้างขึ้นเพื่อถวายวัดและเพื่อประโยชน์แก่สาธารณชน เช่น วิหาร ศาลา โรงเรียน หอประชุม เป็นต้น นิยมทำการฉลองครั้งใหญ่หลังจากการก่อสร้างสำเร็จแล้ว ทำเป็นงานใหญ่โตเรียกว่า ปอยหลวง อุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนด้วย ถ้าทำส่วนตัวเรียกว่า อุทิศกุศลไว้ภพหน้า หากอุทิศแก่คนตายไปแล้ว เรียกว่าอุทิศไปหาผู้ที่ถึงแก่กรรม

พิธีกรรม

ก่อนวันงาน 1 วัน จะมีการเตรียมของเรียกว่า วันดา (วันสุกดิบ) วันนี้คณะศรัทธาจะนำของมารวมกันเรียกว่า สอมคร้ว และในวันแรกของงานปอยหลวง จะมีการทานชงแบบต่าง ๆ ซึ่งเมืองเหนือเรียกว่า ตุง ช่อชงยาวและช่อช้าง จะนำตุงไปปักไว้บนเสาไม้ไผ่หรือไม้ซาง ตลอดแนวสองข้างทางเข้าวัด ตุงจะทำด้วยผ้าแพรหรือผ้าฝ้ายสีต่าง ๆ อย่างสวยงาม ในงานปอยหลวงจะมีการแห่แหนเครื่องไทยทานจากหัววัดต่าง ๆ ไปร่วมทำบุญด้วยเรียกว่า แห่คร้วทาน ขบวนแห่คร้วทาน จะมีช่างฟ้อนสาวรูปร่างสวยงาม แต่งกายแบบพื้นเมือง ฟ้อนนำหน้าคร้วทานเข้าวัดด้วย วันสุดท้ายของงานปอยหลวง คณะศรัทธาจะแห่คร้วทาน หรือฟุ่มเงินบ้านละคันหรือหลายบ้านรวมเป็นหนึ่งคัน คร้วทานนี้จะมีการแห่กันตอนเย็น มีขบวนแห่อย่างสนุกสนาน กลางคืนจะมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ มีการสวดสมโภชหรือสวดเบิก และมีการสวดถึงอานิสงส์ของการก่อสร้าง วันรุ่งขึ้นมี

การตัดบาตร ถวายภัตตาหาร และกล่าวโอภาสเวนทานสิ่งปลูกสร้างขึ้น เสร็จแล้วถวายไทยทาน พระสงฆ์ที่มาร่วมพิธี พระให้ศีลให้พรเป็นเสร็จพิธี

ภาพที่ 4.8 ขบวนแห่งานปอยหลวง ฉลองศาลาการเปรียญ วัดห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

3. ประเพณีมัสการและสร้างน้ำพระบรมธาตุเจ้าดอยตุง จัดกันเป็นประจำทุกปี อย่างยิ่งใหญ่ในช่วงวันขึ้น 13 - 15 ค่ำ เดือน 4 หรือตรงกับวันเพ็ญเดือนหกเหนือของทุกปี ที่วัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย

ภายในงานประเพณีมัสการและสร้างน้ำพระธาตุเจ้าดอยตุง จะได้พบเห็นภาพวัฒนธรรมประเพณีงดงามเป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือ ภาพพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยพื้นเมือง ชาวไทยภูเขา และพุทธศาสนิกชนจากประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงนับหมื่นคน ร่วมกันเดินแสวงบุญขึ้นดอยตุงกันอย่างคึกคักเป็นระยะทางรวม 10 กิโลเมตร เพื่อนำเครื่องสักการะมานมัสการและสร้างน้ำพระธาตุดอยตุง

การสร้างน้ำพระธาตุดอยตุง อันเป็นประเพณีแสนงดงามที่ได้รับการอนุรักษ์มายาวนาน โดยถือกันว่าพระธาตุดอยตุงซึ่งประดิษฐานอยู่เหนือระดับน้ำทะเลถึง 4,000 ฟุตนั้น เป็นเจดีย์คู่ปีกุน ผู้เกิดในปีดังกล่าวจึงนิยมเดินทางมานมัสการและปิดกวาดทำความสะอาดบริเวณโดยรอบพระธาตุเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และแม้จะไม่ได้เกิดในปีดังกล่าวก็ยังสามารถเดินทางมาร่วมนมัสการพระธาตุคู่บุญเมืองเชียงรายกันได้โดยไม่ผิดกติกาแต่อย่างใด

พระธาตุดอยตุง เป็นปูชนียสถานเก่าแก่ของชาวพุทธในเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้ง ชาวพุทธในรัฐเชียงตุง ประเทศพม่า และในประเทศลาว การไหว้พระธาตุดอยตุง เชื่อว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้น

ในวันเพ็ญเดือน 6 พุทธมาฆะจากทุกทิศ จะเดินทางขึ้นไปบนยอดคดอยตุง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย กิจกรรมในวันนั้น ภาคกลางวันมีการบูชาพระรัตนตรัย รัชศีล และฟังเทศน์ กลางคืนมีการเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ ในอดีต ผู้ที่เดินทางมักเดินจากวัดศาลาเชิงคดอย หมู่ที่ 6 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย ซึ่งจะมีการจัดมหรสพ จำหน่ายอาหารเพื่อนำไปเป็นเสบียง และตักบาตรในช่วงเช้าในวันขึ้น 15 ค่ำ การเดินทางด้วยเท้าขึ้นไปเป็นระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร เป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชน แต่ปัจจุบันนี้ นิยมเดินทางด้วยรถยนต์ตามถนนลาดยางที่แยกจากถนนพหลโยธินที่บ้านสันกอง อำเภอแม่จัน ส่วนผู้ที่นิยมเดินขึ้นเล็กน้อยลง นอกจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ จะจัดกิจกรรมการเดินขึ้นนมัสการเท่านั้นเพราะถนนสำหรับรถยนต์ได้ทับเส้นทางเดินเท้าบางแห่ง

การเดินทางขึ้นไปบนยอดคดอยตุงแสดงให้เห็นศรัทธา ความเพียร และความอดทน และทดสอบสมรรถภาพตนเองไปด้วย

ภาพที่ 4.9 ขบวนผู้ศรัทธาเดินเท้าขึ้นพระธาตุดอยตุง

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

4. ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีเก่าแก่มาแต่โบราณ ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี ชาวเขียงรายถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ เปลี่ยนศักราชใหม่ ชาวบ้านเรียกกันว่า “ วันสังขารล่อง ” หมายถึงว่า อายุสังขารของคนเราได้ล่วงไปอีกปีหนึ่ง ป้าเวณีปีใหม่เมือง หรือเทศกาลสงกรานต์ คำว่า “สงกรานต์” มาจากภาษาสันสกฤตว่า ส-กรานต แปลว่า ก้าวขึ้น อย่างขึ้น หรือก้าวขึ้น การย้ายที่เคลื่อนที่ คือพระอาทิตย์ย่างขึ้นสู่ราศีใหม่ หมายถึงวันขึ้นปีใหม่ ตามประเพณีของไทยอยู่ในวันที่ 13, 14 และ 15 เมษายน ของทุกปี แต่วันสงกรานต์นั้นคือ วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันที่ 14 เป็นวันเนา วันที่ 15 เป็นวันเถลิงศก สำหรับป้าเวณีปีใหม่เมืองของชาวล้านนานั้น ไม่ได้มีระยะเวลาเพียงแค่สามวันดังกล่าว หากแต่มีระยะเวลารวมไปถึงเจ็ดวัน กิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลนี้ประกอบด้วย การทำความสะอาดบ้านเรือน ทำบุญ สรงน้ำพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ และเล่นสาดน้ำกัน เป็นต้น กิจกรรมที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ตามประเพณีของไทย ซึ่งข้อแตกต่างระหว่างเทศกาลสงกรานต์และป้าเวณีปีใหม่เมือง มีลักษณะทั้งความเหมือนและความต่าง กล่าวคือ ป้าเวณีปีใหม่เมืองของชาวล้านนายังมีพิธีกรรมอีกหลายอย่าง ซึ่งแต่ละท้องถิ่นแต่ละชุมชนยังมีความแตกต่างกันออกไปอีก ตามวิถีที่ได้ส่งผ่านกันมาจากรุ่นก่อน ๆ

ตามประเพณีไทยถือเอาวันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ คำว่าสงกรานต์ แปลว่า ก้าวขึ้น อย่างขึ้น หมายถึงการที่ดวงอาทิตย์ ขึ้นสู่ราศีใหม่ อันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกเดือนที่เรียกว่าสงกรานต์เดือน แต่เมื่อครบ 12 เดือนแล้วย่างขึ้นราศีเมษอีกครั้ง จัดเป็นสงกรานต์ปี ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ทางสุริยคติ ในทางโหราศาสตร์ มหาสงกรานต์ แปลว่า ก้าวขึ้นหรือย่างขึ้นครั้งใหญ่ หมายถึงสงกรานต์ปี คือปีใหม่ ก่อนที่เราจะถือวันสงกรานต์เป็นปีใหม่แบบไทยนั้น สมัยโบราณเราถือเอาวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันขึ้นปีใหม่ เพราะถือว่าฤดูหนาวเป็นการเริ่มต้นปี ซึ่งจะตรวเดือนพฤศจิกายนหรือธันวาคม ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามคติพราหมณ์ ซึ่งมีรากเหง้ามาจากการสังเกตธรรมชาติและฤดูกาลผลิตทางการเกษตร เป็นวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 หรือประมาณเดือนเมษายน ครั้นในปี พ.ศ. 2432 สมัยรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ 1 เมษายน ปกติวันสงกรานต์จะมี 3 วัน คือ เริ่มวันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายน วันแรกคือวันที่ 13 เป็นวันมหาสงคราต์ วันที่พระอาทิตย์ต้องขึ้นสู่ราศีเมษ วันที่ 14 เป็นวันเนา (พระอาทิตย์คงอยู่ที่ 0 องศา) วันที่ 15 เป็นวันเถลิงศกใหม่ และเริ่มจุลศักราชในวันนี้ เมื่อก่อนจริง ๆ มีถึง 4 วัน คือวันที่ 13 -16 เป็นวันเนาเสีย 2 วัน วันเนาเป็นวันที่ไม่มีกิจกรรมใด ๆ เป็นวันที่เว้นว่าง พักการงานต่าง ๆ เป็นการชั่วคราว จะเห็นได้ว่า วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ต่อมาในปี พ.ศ. 2483 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ประกาศให้วันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ เพื่อให้เข้ากับหลักสากลที่นานาประเทศนิยมปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ ประชาชนก็ยังยึดถือ

ว่าวันสงกรานต์มีความสำคัญ เป็นเทศกาลเฉลิมฉลองปีใหม่ไทย ซึ่งแต่เดิมแม้จะอยู่ในช่วงเดือนเมษายน ก็ไม่ได้ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ดังเช่นปัจจุบัน จนเมื่อ พ.ศ.2444 เป็นต้นมา ได้กำหนดให้เป็นวันที่ 13 เมษายน ตามปฏิทินเกรกอรี นอกจากประเทศไทยแล้วยังมีชาวมอญ พม่า ลาว เขมร และชนชาติไทยเชื้อสายต่าง ๆ อันเป็นชนส่วนน้อยในจีน และอินเดีย ก็ถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ด้วยเช่นกัน

วันที่ 14 เมษายน เรียกว่าวันเนา และรัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ประกาศให้เป็นวันครอบครัวด้วย วันเนา แปลว่า วันอยู่ คำว่า “เนา” แปลว่า “อยู่” หมายความว่า เป็นวันถัดจากวันมหาสงกรานต์มา 1 วัน วันมหาสงกรานต์เป็นวันที่ดวงอาทิตย์ย่างสู่ราศีตั้งต้นปีใหม่ วันเนาเป็นวันที่ดวงอาทิตย์เข้าที่เข้าทาง ในวันราศีตั้งต้นใหม่เรียบร้อยแล้ว คืออยู่ประจำที่แล้ว ส่วนวันที่ 15 เมษายน เรียก วันเถลิงศก แปลว่า วันขึ้นศก เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ การที่เปลี่ยนวันขึ้นศกใหม่มาเป็นวันที่ 3 ถัดจากวันมหาสงกรานต์ ก็เพื่อให้หมดปัญหาว่า การย่างขึ้นสู่จุดเดิมสำหรับต้นปีนั้นเรียบร้อยดี ไม่มีปัญหาเพราะอาจมีปัญหาดิพพันเกี่ยวกับชั่วโมง นาที วินาที ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ที่จะเปลี่ยนศกถ้าเลื่อนวันเถลิงศกหรือวันขึ้นจุลศักราชใหม่มาเป็น วันที่ 3 ก็หมายความว่า อย่างน้อยดวงอาทิตย์ได้ก้าวเข้าสู่ราศีใหม่ ไม่น้อยกว่า 1 องศาแล้ว

การก่อเจดีย์ทราย เป็นกิจกรรมหนึ่งในช่วงปีใหม่มือง มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีการก่อเจดีย์ทรายไว้โดยคนโบราณเชื่อว่าการที่เราไปวัดในแต่ละครั้ง ได้เหยียบเอาเม็ดทรายติดเท้าเรากลับมาด้วย ดังนั้นในวันขึ้นปีใหม่แต่ละปี จึงต้องขนทรายไปคืนให้กับวัดเพื่อไม่ให้เป็นการบาปกรรมติดตามตัว เช่นเดียวกับบทความจากหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวว่าเป็นการชดเชยใช้หนี้คืนให้แก่ธรณีสงฆ์ เป็นการขอขมาต่อ ขวงแก้วทั้งสาม (ลานพระรัตนตรัย) เพราะในอดีต ลานวัดจะปูด้วยทรายทั่วทั้งบริเวณ เรียกว่าลานทราย มีคติความเชื่อว่าการนำของทะเลสีทันดรที่รอบล้อมจักรวาล ส่วน โบสถ์วิหารหรือพระเจดีย์เปรียบเป็น เขาพระสุเมรุศูนย์กลางของจักรวาล ยอดสูงสุดของพระเจดีย์ที่เรียวแหลม เหมือนจะทะลุฟ้าขึ้นไปนั่นคือเป้าหมายสูงสุดของสัตว์ทั้งหลาย อันอาศัยอยู่ในมงคลจักรวาลเรานี้ นั่นคือเมืองแก้วมหานเรนพาน หรือพระนิพพานเป็นที่สิ้นสุด ดังนั้น ทรายที่อยู่ตามลานวัดนั้นถือเป็นของสงฆ์ ทั้งนี้มีคติความเชื่อที่ว่า การนำของสงฆ์ออกไปโดยไม่ได้รับอนุญาตนั้น จะเป็นบาปอย่างใหญ่หลวง เนื่องจากการเดินเข้าช่วงลานวัดแล้วเดินออกไปจากวัด อาจจะมีดินทรายที่เหยียบย่ำติดเท้าออกไปด้วย โดยที่เราไม่รู้ตัว เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่เมือง ก็จะมีการขนทรายเข้าวัดเพื่อใช้หนี้สงฆ์จะได้ชดเชยบาปที่เม็ดทรายติดตัวออกไป และทรายที่ขนมานั้นยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือนำไปใช้เพื่อปลูกสร้างสิ่งต่าง ๆ ภายในวัดให้เกิดประโยชน์ต่อไป

วันพญาวัน วันพญาวัน วันที่สามของประเพณีปีใหม่เมือง ถือเป็นวันเถลิงศก เปลี่ยนศักราชเริ่มต้นปีใหม่ วันนี้มีการทำบุญทางศาสนาแต่เช้าตรู่ และอุทิศกุศลไปถึงญาติผู้ล่วงลับ เรียกว่า “ตานขันข้าว” การตานขันข้าว เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ซึ่งประเพณีการตานขันข้าวนี้นอกจากวันปีใหม่เมืองแล้ว ชาวล้านนายังนิยมตานขันข้าวในวันสำคัญ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา วันแปดเป็ง สิบสองเป็ง และวันยี่เป็ง เป็นต้น

การจัดสำรับกับข้าวไปถวายพระเพื่อตานขันข้าววันนั้น บางบ้านจะจัดอาหารที่ผู้ล่วงลับไปแล้วชอบทานครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ และส่วนหนึ่งเป็นอาหารที่ได้เตรียมไว้ในวันดา เช่นแกงฮังเล ห่อหนึ่ง ข้าวหนมต่าง ๆ นอกจากการตานขันข้าวให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว บางคนอาจอุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร เทวบุตร เทวดา พ่อเกิด แม่เกิด แล้วแต่จิตศรัทธา และการตานขันข้าวอีกประเภทหนึ่งคือตานขันข้าวให้กับตัวเอง หรือเรียกว่าตานไว้กายหน้า โดยชาวล้านนาเชื่อว่าคนเราหากตายไปแล้ว ต้องไปรับเอาผลบุญของตนเองที่ได้สั่งสมเอาไว้ในชาตินี้ และเป็นการสั่งสมบุญให้ตนเองหากตายไปแล้วจะไม่มีใครทำบุญไปให้ การตานขันข้าวในอดีตมีเกร็ดความเชื่ออยู่ว่าการทำบุญอุทิศไปหาผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น หากผู้ล่วงลับนั้นตายไปโดยปกติธรรมดา คือเสียชีวิตด้วยโรครักษา โรคร้ายต่าง ๆ ก็ตานขันข้าวภายในวัด แต่หากผู้ล่วงลับไปแล้วเป็นผีตายโหง หรือตายด้วยอุบัติเหตุ หรือการถูกฆ่าตาย ก็จะตานขันข้าวนอกวัด ด้วยการนิมนต์พระภิกษุหรือสามเณร ออกมารับทานที่นอกกำแพงวัด เพราะเชื่อกันว่าผีตายโหงไม่สามารถเข้าไปในเขตวัดได้

นอกจากการตานขันข้าวดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีประเพณีการตานขันข้าวอีกสองประเภทคือ การตานขันข้าวให้กับคนเป็น คือการตานขันข้าวให้กับคนเฒ่าคนแก่ที่ไปวัด หรือเรียกให้เข้าใจง่าย ๆ ที่พื่อนึกภาพออกก็คือ อุบาสกอุบาสิกา อธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้น ไปอีกก็เหมือนกับการเอาข้าวปลาอาหาร ไปแบ่งปันให้คนเฒ่าคนแก่นั่นเอง แต่ประเพณีของชาวล้านนานั้น การตานขันข้าวคนเฒ่าคนแก่มักแต่งดาเป็นสำหรับ เมื่อนำไปมอบให้ ภาษาเหนือเรียกว่า “เคน” หรือหากใช้กับพระเรียกว่าประเคน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะให้พรปีใหม่แก่ผู้ตานขันข้าวให้อยู่เย็นเป็นสุขด้วย

การตานขันข้าวอีกประเภท คือการตานขันข้าวผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ บางบ้านจะมีการนับถือผีบรรพบุรุษ โดยการสร้างศาลเล็ก ๆ ขึ้น เพื่อเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษนั้นมาสถิตอยู่ เพื่อคอยปกคุ้มคุ้มครองลูกหลาน ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าผีดี นอกจากผีปู่-ย่า แล้ว ยังมีผีเสื้อวัด หรือ “เสื้อวัด” ซึ่งเป็นเสมือนเจ้าที่หรือผีดีที่คอยปกคุ้มวัดวาอาราม ไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาทำลายวัดวาอารามหรือพระพุทธศาสนา เมื่อถึงวาระสำคัญต่างๆ ก็จะมีการตานขันข้าวผีปู่-ย่า เสื้อวัด โดยการจัดสำรับกับข้าวไปเช่นไหว้ และจุดธูปบอกกล่าวให้มารับเอาของเช่นไหว้เหล่านั้น เรียกว่าการตานขันข้าวผีปู่-ย่า และเสื้อวัด

ในวันปีใหม่เมืองนี้ผู้คนจะไปทำบุญตักบาตรกันเป็นจำนวนมาก เริ่มตั้งแต่เช้ามีคั้งนั้นในวันนี้พระสงฆ์สามเณรจะตื่นมาปฏิบัติศาสนกิจแต่เช้าเช่นกัน บางแห่งที่มีพระสงฆ์จำนวนหลายรูปก็อาจจะแยกกันไปรับถวายทานตามจุดต่าง ๆ ของวัด ทั้งที่บนศาลาการเปรียญ ศาลาบาตร (วิหารราย) ตามกุฏิของพระแต่ละรูป หรือใต้ต้นไม้ เป็นต้น ปัจจุบันบางบ้านจะไปทำบุญตักบาตรกันก่อนล่วงหน้าตั้งแต่วันสังขารล่องและวันเนา เนื่องจากหลีกเลี่ยงจำนวนคนที่หลั่งไหลกันไปทำบุญในวันพญาวัน หลังจากที่ทำตักบาตรเสร็จผู้คนก็จะพากันไปไหว้ท้าวทั้งสี่ประจำวัด บางแห่งบูชาท้าวทั้งสี่ด้วยสวยดอกไม้ บางแห่งบูชาด้วยข้าวเหนียว ซึ่งเป็นประเพณีนิยมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาของแต่ละท้องถิ่น

ในช่วงสายของวันพญาวัน ชาวล้านนาจะจัดข้าวของไปทำบุญที่วัดอีกรอบ โดยมีตุงปีใหม่ ที่ผูกติดกับก้านเจียง หรือก้านกูกี้ ไปปักที่เจดีย์ทราย พร้อมกับน้ำขมิ้นส้มป่อย และสวยดอกไม้ผูกติดไว้เพื่อเป็นการถวายตุงและเจดีย์ทราย เมื่อทุกอย่างพร้อมและได้เวลาแล้ว พ่อหนานหรืออาจารย์ผู้นำประกอบพิธีก็จะนำไหว้พระ รัชกาล จากนั้นก็จะกล่าวถวายเจดีย์ทรายและตุง นอกจากนี้จะมีเทศน์ปีใหม่ เป็นเรื่องราวของตำนานสงครามและอานิสงส์ของการถวายเจดีย์ทราย และเทศน์อุทิศสวस्थ्य เป็นการส่งเคราะห์และปัดเสนียดจัญไรต่าง ๆ บางแห่งจัดให้มีพิธีสืบชะตาหลวงขึ้นในวันนี้ด้วย บางแห่งจัดช่วงเช้ารวมไปกับพิธีถวายเจดีย์ทราย บางแห่งแยกมาจัดช่วงบ่าย หากเป็นช่วงเช้าพิธีการทั้งหมดจะเสร็จสิ้นก่อนเวลาเพล

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมในช่วงสายแล้ว ผู้คนจะกรุกันเข้าไปให้พระสงฆ์ผูกข้อมือให้เพื่อความเป็ยสิริมงคล รวมทั้งตักเอาน้ำขมิ้นส้มป่อยที่ผ่านพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และพิธีสืบชะตาหลวงแล้วนำกลับไปประพรมที่บ้าน ประพรมให้ลูกหลาน และนำไปผสมน้ำอาบ กิจกรรมที่ชาวล้านนาถือปฏิบัติกันสืบมาหลังจากถวายเจดีย์ทรายแล้ว คือการดำหัวพระเจ้า หรือการสงน้ำพระประธาน การสงน้ำพระพุทธรูปสำคัญประจำวัด และพระธาตุประจำวัด รวมไปถึงพิธีดำหัวพระสงฆ์ด้วย จากนั้นผู้คนก็จะแยกย้ายกันกลับบ้าน เพื่อไปดำหัวบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย พ่ออู้อยู่ แม่อู้อยู่ของตน และดำหัวผีปู่-ย่า ด้วย การรดน้ำดำหัวของชาวล้านนานี้อาจจะกินเวลาไปถึงสี่ถึงห้าวัน เนื่องจากในสมัยก่อนคนล้านนามักอยู่กับแบบเครือญาติขนาดใหญ่ กอปรกับการให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโส จึงมีการรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้าน และต่างหมู่บ้านใกล้เคียงกันด้วย

ในวันพญาวันนี้ บางท้องถิ่นนิยมนำไม้ค้ำศรี (ไม้ค้ำต้นโพธิ์) ไม้ค้ำศรี (ออกเสียงว่าสะหลี) เป็นไม้งามนำมาจากไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้ฉำฉา หรือไม้เนื้อแข็ง เลือกลงที่ที่มีลำต้นตรงสวยงาม จากนั้นนำมาแกะเปลือกไม้ออก ตกใจให้แห้งแล้วทาด้วยสีขาว หรือสีเหลือง บางแห่งเขียนลายประดับลงไปด้วย บางแห่งใช้กระดาษเงิน-กระดาษทองมาลวดลายตกแต่งสวยงาม การตักบาตร หรือ

ถวายไม้ค้ำศรีนี้ถือคติว่าเป็นสัญลักษณ์ในการค้ำชูพระศาสนาให้ยาวนานต่อไป และเพื่อเป็นการสืบชะตา ค้ำอายุตัวเอง และเสริมสิริมงคลในวันปีใหม่เมือง หรือวันเริ่มต้นปีใหม่

วันปากปี วันที่สี่ของประเพณีปีใหม่เมือง จัดว่าเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งในเทศกาลปีใหม่ของชาวล้านนา ถือเป็นวันแรกของปี มีความเชื่อของคนล้านนาอีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจคือ การที่ทุกหลังคาเรือนจะมีการทำอาหารที่เหมือนกันคือการทำแกงขนุน หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่า “แก้งป่าขนุน” หรือบางบ้านอาจทำเป็นตำขนุนหรือ “ตำป่าขนุน” โดยเชื่อกันว่าเมื่อได้ทานแกงขนุนในวันปากปี จะช่วยขนุนนำชีวิตให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ประกอบกิจการงานใดก็สัมฤทธิ์ผล มีคนอุดหนุนค้าจุนและเกิดสิริมงคลในครอบครัว ความเชื่อของการทานแกงขนุน อาจจะมาจากชื่อขนุนที่มีความหมายถึงการเกี่ยวขนุน ค้ำจุนแล้ว การทานแกงขนุนในวันปากปียังเชื่อว่าจะช่วยขนุนนำไปตลอดทั้งปีด้วย

ช่วงเช้าของวันปากปี ชาวล้านนาจะไปรวมตัวกันที่วัด เพื่อทำพิธีสังเคราะห์ หรือส่งหาบบางแห่งยังมีพิธีบูชาข้าวลดเคราะห์ เป็นการนำเอาข้าวมาปั้นเป็นก้อน จำนวน 9 ก้อนหรือตามอายุของแต่ละบุคคล ต่อจากนั้นนำไปถวายแด่พระประธานและพระสงฆ์ในพระวิหาร ซึ่งบางแห่งเรียกพิธีกรรมนี้ว่า การบูชาเคราะห์ปีใหม่ หรือ บูชาสระเคราะห์ ในบางชุมชนหรือบางหมู่บ้านจะกระทำกันที่บ้านเรือนของตน โดยมีพ่อหนาน หรืออาจารย์มาทำพิธีให้ที่บ้าน บางหมู่บ้านในชุมชนล้านนาที่มีเสาใจกลางบ้าน(เสาหลักบ้าน) จะมีพิธีสืบชะตาหมู่บ้าน สังเคราะห์บ้านในเช้าวันนี้ด้วย แต่ละหมู่บ้านจะจัดขึ้นหลังวันพญาวัน และมักจัดขึ้นบริเวณใจกลางหมู่บ้าน

หลังจากที่เสร็จสิ้นพิธีกรรมในช่วงเช้าแล้ว กิจกรรมในวันปากปีนี้จะเป็นการไปรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือในหมู่บ้าน รวมทั้งต่างหัววัดด้วย คำว่า ต่างหัววัด หมายถึงเจ้าอาวาสวัดในหมู่บ้านอื่น และคำว่าดำหัวปีใหม่ กับคำว่าสระเกล้าดำหัวนั้นมีความหมายต่างกัน คำว่าดำหัว เดิมมีความหมายเช่นเดียวกับสระเกล้าดำหัว คือการสระผม แต่ในความหมายของชาวล้านนาคำว่าดำหัวในที่นี้หมายถึง การไปแสดงความเคารพขอโหสิกรรมที่อาจได้ล่วงเกินในเวลาที่ผ่านมา รวมทั้งการไปขอพรพระสงฆ์ ญาติผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ครูบาอาจารย์ผู้บังคับบัญชาเป็นต้น และในวันนี้เป็นวันเริ่มดำหัวบุคคลสำคัญของชุมชน การดำหัวแบบนี้ นิยมร่วมกันทำทั้งหมู่บ้านโดยจะมีการปรึกษาหารือกันว่าจะไปดำหัวใครบ้าง เช่น คนแก่คนเฒ่าที่มีอายุมากที่สุดชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจะนำของดำหัวมารวมกัน โดยข้าวของส่วนใหญ่ที่นำมาเป็นของที่ทำได้ในชุมชน ไม่ต้องใช้เงินตราซื้อหามาในราคาแพง ๆ เฉกเช่นปัจจุบัน การไปวัด และได้ไปร่วมพิธีรดน้ำดำหัวพระสงฆ์ต่างหัววัด ของที่นำไปดำหัวต่างวัด และดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน โดยหลักแล้วประกอบไปด้วยต้นผึ้ง ต้นดอกที่ทำขึ้นแบบง่าย ๆ สุ่มหมาก สุ่มพลู ตามที่ได้อธิบายไว้ในเรื่องเครื่องสักการะของชาวล้านนา นอกจากนี้ยังมีข้าวของอื่น

เพิ่มเติมเช่นมะพร้าว กกล้วย ผลไม้ตามฤดูกาล น้ำผึ้ง เป็นต้น จากนั้นจัดริ้วขบวนพ่อน้ำแห่ประโคมฆ้องกลองกันอย่างเอิกเกริกเดินตามกันไปเป็นหมู่คณะสวยงาม

ในช่วงกลางคืนของแต่ละบ้าน วันนี้จะมีการจุดเทียนบูชาพระ เรียกว่าจุดเทียนสะเดาะเคราะห์ สืบชะตา บูชาโชค ประกอบด้วยเทียนจำนวนสามเล่มต่อหนึ่งคน เทียนที่จุดบูชานี้เป็นเทียนที่ทำมาจากขี้ผึ้งแท้ บนเทียนเขียนคาถาแบบล้านนา เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้เจ้าของชะตา เทียนเล่มที่สองเป็นเสมือนเทียนสืบชะตา และเล่มที่สามนั้นจุดเพื่อบูชาโชคหรือขอ โชคช่วย การเขียนเทียนนั้นจะเขียนโดยพระสงฆ์หรือพ่อหนาน ผู้ซึ่งเคยบวชเรียนมาก่อน ปัจจุบันเทียนขี้ผึ้งแท้หายากขึ้นจึงได้นำเอาเทียนไขมาเขียนแทน การจุดเทียนในวันปากปีมีความเชื่อเช่นเดียวกันกับการทานแกงขนุน คือให้มีระยะเวลาครอบคลุมนไปตลอดทั้งปี ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า “กุ่มปี”

ประเพณีปีใหม่เมืองของคนล้านนา แท้จริงแล้วเป็นกุศโลบายที่สอดคล้องเหมาะสมกับกาลเวลา เป็นประเพณีที่งดงาม รื่นเริง สนุกสนาน สร้างความสมัครสมานสามัคคี เกิดความสุขอบอุ่นในครอบครัวและสังคม เป็นการเตือนตนสำรวจตัวเอง ให้ละทิ้งสิ่งไม่ดีไม่งาม ชำระล้างจิตใจให้ผ่องใส เพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่พร้อมด้วยความดีงาม ความเป็นมงคล

ภาพที่ 4.10 ประเพณีรดน้ำดำหัว เป็นการแสดงความเคารวะผู้ใหญ่บ้านห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

5. ประเพณีบวชนาคภาคฤดูร้อน

คำว่า นาค คนที่จะบวชเขาเรียกว่า นาค แปลว่า ผู้ประเสริฐ หรือ ผู้ไม่ทำบาป เหตุที่ได้ชื่อว่า นาค เรื่องเดิมมีอยู่ว่า พญานาคแปลงตัวเป็นมนุษย์มาบวช ในพระพุทธศาสนาเวลานอนหลับกลับ เพศเป็นนาคตามเดิม วันหนึ่งพวกภิกษุไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสเรียกเธอมาถาม ได้ความว่าเป็นเรื่องจริง จึงสั่งให้สึกเสียพญานาคมีความอาลัยในเพศบวช จึงกราบทูลขอฝากชื่อนาคไว้ ถ้าผู้ใดจะเข้ามาบวชขอให้ เรียกชื่อว่า นาค คำว่านาค จึงเป็นชื่อเรียกผู้ที่จะบวชจนถึงทุกวันนี้

การประเคนนาค

เมื่อบุตรหลานมีอายุครบพอที่จะบวชเป็นพระหรือเณรได้แล้ว พ่อแม่จะนำไปฝากไว้กับ เจ้าวัดก่อนบวช ประมาณหนึ่งเดือน เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียน ทำวัตรสวดมนต์ ท่องบ่นขานนาค ทำพินธุ ปัจจุทธิชฐาน เรียนหนังสือธรรม การนำลูกหลานไปฝากไว้กับเจ้าวัด เขาจัดดอกไม้ รูป เทียนใส่ขันนำตัวนาคไป เมื่อท่านรับขันแล้วก็ตีโปง หรือ ระฆัง ให้ชาวบ้านได้อนุโมทนาสาธุการ

การแห่ นาค

การแห่ นาคทำตามศรัทธาของเจ้าภาพจะแห่ด้วยช้าง ม้า รถ เรือก็ได้ ที่แห่ด้วยม้าคงจะ ถือเอาอย่างพระสิทธิ์ตระกราวออกบวช เป็นตัวอย่าง นาคทุกคนต้อง โคนผม โคนคิ้ว นุ่งเสื้อผ้าให้ เรียบร้อย ถ้าตั้งกองบวชไว้ที่บ้าน ให้แห่กองบวชมารวมกันที่วัดเมื่อพร้อมกันแล้วก็แห่รอบศาลาอีก ครั้งหนึ่ง การสู่ขวัญนาค เมื่อแห่รอบศาลาแล้วนาคทุกคนเตรียมเข้าพาขวัญ ญาติพี่น้องนั่งห้อมล้อม พาขวัญพราหมณ์เริ่มทำพิธีสู่ขวัญ เสร็จแล้วผูกแขนนาคนำเข้าพิธีบวช

การบวชนาค

เวลาจะเข้าโบสถ์ พ่อจูงมือซ้าย แม่จูงมือขวา ถ้าพ่อแม่ไม่มีให้ญาติพี่น้องเป็นผู้จูงถึงภายใน โบสถ์แล้วนาคจะนำดอกไม้รูปเทียน ไปบูชาพระ เสร็จกลับมาที่นั่งที่ พ่อแม่จะยกผ้าไตรส่งให้นาค ก่อนจะรับผ้าไตรนาคต้องกราบพ่อแม่ก่อน แล้วอุ้มผ้าไตรเดินคุกเข่าประนมมือเข้าไปท่ามกลางสงฆ์

กล่าวคำขอบรรพชาต่อ พระอุปัชฌาย์ แล้วออกมาครองผ้า แล้วเข้าไปขอศีลกับ พระอาจารย์เป็นอันได้บวชเป็นสามเณรแล้ว ต่อจากนั้นอุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์กล่าวคำขอ นิสสัย เมื่อท่านเอาบาตรคล้องคอแล้วมอบบาตรจิวรให้ ให้ออกไปยืนข้างนอก ตอนนี้พระอาจารย์ คู่สวดจะสมมุติตนเป็นผู้สอนและซักซ้อมนาคแล้วออกไปซักถามนาค พอลถามแล้วก็เรียกนาคเข้ามา ถามต่อหน้าสงฆ์ พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่บอกเล่าสงฆ์ แล้วอาจารย์สวดเป็นผู้ถามพอลถามเสร็จ ก็สวดญัติ 1 ครั้ง และอนุสาวนา 3 ครั้ง เรียก ญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นอันว่านาคนั้นได้บวชเป็น พระภิกษุโดยสมบูรณ์

ภาพที่ 4.11 เยาวชนบ้านห้วยไคร้ใหม่ บวชภาคฤดูร้อน

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

6. ประเพณีทอดผ้าป่า

ประเพณีทอดผ้าป่า เมื่อเดือนยี่มาถึงนิยมทอดผ้าป่าหรือ “ทานทอด” กันเกือบทั่วไป ซึ่งปฏิบัติกันมานับแต่โบราณ บางคนทำการถวายกฐินแล้วเอาผ้าป่าไปทอดอีก เป็นผ้าป่าทางกฐิน บางคนจัดต้นผ้าป่าขึ้นมาเป็นการเฉพาะมีลักษณะผ้าบังสกุลจีวรที่ปรากฏตาม ตำนานทางพุทธศาสนาว่า คราวหนึ่งพระอนูรุทธเถระ ผู้เป็นพระอรหันต์เที่ยวแสวงหาบังสกุลจีวรตามแนวป่าและเดินเข้าไปในป่าช้า หวังใจว่าจะพบผ้าสักผืนหนึ่ง ขณะที่พระอนูรุทธรำพึงเช่นนั้น เทพธิดานางหนึ่งซึ่งชาติก่อนเคยเป็นภรรยาของพระอนูรุทธเถระ มีศรัทธาอยากถวายผ้าบังสกุลแก่ท่าน จึงนำเอาผ้าทิพย์ลงมาพาดไว้ที่ต้นไม้เตี้ย ๆ ต้นหนึ่ง ระหว่างทางที่พระเถระเดินผ่านไป เมื่อพบเหตุเช่นนั้น จึงแสดงความประหลาดใจ เมื่อถามถึงเจ้าของไม่มี ท่านจึงอธิษฐานเป็นผ้าบังสกุล การทอดผ้าป่าสมัยต่อมาถึงปัจจุบัน ก็มาจากสาเหตุเดิมนี้เอง

การทอดผ้าป่าปัจจุบัน เจ้าภาพจะนำเอากิ่งไม้ที่เหมาะสมแก่ต้นผ้าป่ามาใช้แทนต้นไม้ หรือพุ่มไม้ โดยมากใช้กิ่งมะขาม เพราะมีกิ่งมากและหนียวด้วย นำมาปักติดกับต้นกัณฑ์สังเคต หรือ หม้อไถ ภาชนะ แล้วแต่ศรัทธา ภายในภาชนะดังกล่าวจะใส่เครื่องอุปโภค บริโภคของกินของใช้ เช่น ข้าวสาร พริกแกง ปลาแห้ง ผลไม้ต่าง ๆ และของใช้ภายในครัว ส่วนต้นผ้าป่าก็จะแขวนวัตถุที่ค่อนข้างเบา มีหมากพลู บุหรี่ ไม้ขีด เทียนไข สมุด ดินสอ เป็นต้น แล้วมี ผ้าจีวร หรือสบงที่ใช้เป็นผ้าป่าแขวน หรือพาดไว้ผืนหนึ่ง สำหรับให้พระสงฆ์มาพิจารณาชักบังสกุล สิ่งที่นิยมทำกันเป็นประจำคือ การนำเอาผ้าขนหนูมาทำเป็นรูปพระนี่เล็ก ๆ แขวนไว้ด้วย

ภาพที่ 4.12 การทอดผ้าป่า วัดห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

7. ประเพณีแห่เทียนเจ้าพรรษา

ประเพณีแห่เทียนพรรษานั้น เนื่องจากสมัยก่อนพระภิกษุสงฆ์ไม่มีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านจึงหล่อเทียนต้นใหญ่ขึ้น เพื่อถวายพระภิกษุสงฆ์จุดให้แสงสว่างในการปฏิบัติกิจวัตรต่าง ๆ เป็นพุทธบูชาตลอดเวลา 3 เดือน การนำเทียนไปถวายชาวบ้านมักจัดขบวนแห่กันอย่างเอิกเกริกสนุกสนาน และปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณี การแห่เทียน เป็นประเพณีที่แสดงถึงความศรัทธา ความสามัคคีของชุมชนและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป แม้ว่าปัจจุบันจะมีการปรับเปลี่ยนเป็นการซื้อเทียนพรรษาสำเร็จรูป มีไฟนีออนหรือหลอดฟลูออเรสเซนต์ถวายแทน

ภาพที่ 4.13 ชาวบ้านห้วยไคร้ใหม่ ถวายเทียนจำนำพรรษา ณ วัดห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

8. กิจกรรมตักบาตร และพัฒนาสาธารณประโยชน์วันแม่

เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถแม่หลวงของแผ่นดินในวันที่ 12 สิงหาคม ของทุกปี ชาวบ้านบ้านห้วยไคร้ใหม่ ได้จัดทำกิจกรรมตักบาตร และพัฒนาสาธารณประโยชน์ ร่วมพัฒนา ทำความสะอาดถนนสาธารณะ เก็บขยะมูลฝอยตัดหญ้า และกำจัดวัชพืชต่าง ๆ อีกทั้งยังมีการจัดกิจกรรมจิตอาสาอื่น ๆ ภายในชุมชน

ภาพที่ 4.14 กิจกรรมตักบาตร และร่วมพัฒนาสาธารณประโยชน์

ที่มา: มณิรัตน์ วงศ์ษา

9. การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน

จากการสอบถามจาก พ่ออุ้ยจันทร์ จันทาพูน ท่านเล่าว่าเมื่อปี 2440 ในสมัยก่อนเป็นป่าใหญ่คงหนาเป็นป่าต้องเดิน ต้องสาด นั้น ถนนที่ผ่านหน้าอาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านในปัจจุบัน มีต้นลุง ชาวบ้านเรียกว่า ก้อลุง มีทางเดินผ่าน และรถที่บ่น่ากลัวไม่ค่อยมีกล้าใครเดินผ่านแต่ไม่มีทางอื่น จำเป็นต้องเดินผ่านจึงตั้งเป็นศาลเจ้าบ้านขึ้น และอัญเชิญ พ่อเจ้าจอมจันทร์ พ่อเจ้าคำภีระ จากเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มาสถิต ณ ศาลเจ้าบ้าน เพื่อลดความน่ากลัวของชาวบ้านตามคำเล่าของ พ่ออุ้ยจันทร์ พ่อเจ้าคำภีระนั้น เป็นเจ้าที่ชอบดื่มสุรา และเที่ยวในเวลากลางคืน (กินเหล้า ออกแ่อว) หม่าห้าหมาหอน ชาวบ้านพบเห็น ก็เกิดความกลัวขึ้นอีก จึงขอ พ่อเจ้าจอมจันทร์ เปลี่ยน พ่อเจ้าโบราณน้อยแทน และเป็นประเพณีปฏิบัติสืบ

ต่อกันมา ในเดือน 9 (เหนือ) แรม 9 ค่ำ จัดพิธีสักการะบวงสรวง ในสมัยก่อนนั้น ต้องมาช่วยพัฒนา แฝ้วถางทำความสะอาดบริเวณ จัดทำหลักผูกเชือกม้า ของพ่อเจ้าองค์อื่น ๆ ที่มาร่วมงาน พิธีงานบวงสรวง ชาวบ้านทุกหลังคาเรือน จัดเตรียมไก่ต้ม หลังละ 1 ตัว ของหวาน (ข้าวต้ม ข้าวหนม)

ในปัจจุบันทางหมู่บ้านห้วยไคร้หลวง และบ้านห้วยไคร้เหนือ ได้ร่วมกัน เสนอทางเทศบาล ตำบลห้วยไคร้ (ในสมัย นายกเสถียร กาโน) สร้างศาลาถาวรขึ้น และจัดพิธีดำหัวขอพร พ่อเจ้า ทั้งสามองค์ ตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้นมา ทุกวันที่ 16 เมษายน ช่วงเช้า ให้ ผู้เลื่อมใสศรัทธาพ่อเจ้า นำสิ่ง ถวาย และในภาคบ่ายจัดพิธีดำหัวขอพร ส่วนในในเดือน 9 (เหนือ) แรม 9 ค่ำ ก็จัดพิธีบวงสรวงกัน เหมือนเดิมของที่จัดถวาย พ่อเจ้าจอมจันทร์ ถวายเป็นผลไม้ของถวาย พ่อเจ้าคำภีระ และพ่อเจ้าโบราณ บ่าวน้อย เป็นเหล้า ไก่ต้ม ของหวาน (ข้าวต้ม ข้าวหนม) การบูชา ทั้งสามองค์ รูป 6 ดอก เทียน 3 เล่ม ของถวายทุกอย่างให้ถวายเป็นคู่ เช่น ถวายหัวหมู 2 หัว ไก่ 2 ตัว หรือเป็น 2 ชุด เนื่องจากมีพ่อเจ้า จอมจันทร์ กับ พ่อเจ้าโบราณบ่าวน้อย ส่วนพ่อเจ้าคำภีระอยู่ที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 4.15 การประกอบพิธีรดน้ำคำหัว ขอพร พ่อเจ้าจอมจันทร์ พ่อเจ้าโบราณบ่าวน้อย และพ่อเจ้าคำภีระ

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

10. ประเพณีออกพรรษาและประเพณีสลากภัต

ประเพณี “ตานก๋วยสลาก” หรือ ประเพณีถวายทานสลากภัต เป็นการถวายเครื่องไทยทาน แก่พระสงฆ์วิธีหนึ่งอันเป็นที่นิยมของชาวล้านนา ประเพณีตานก๋วยสลากนี้มีชื่อที่เรียกแตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่นของชาวภาคเหนือ บ้างเรียกกินข้าวสลาก บ้างเรียกงานตานก๋วยสลาก บ้างเรียกตานสลาก หรือบางแห่งเรียกงานสลากภัตเป็นต้น ซึ่งประเพณีนี้โดยทั่วไปแล้วจะเริ่มทำ กันในช่วงวันเพ็ญ เดือน 12 เหนือ หรือราวเดือนกันยายน ถึงแรม 1 ค่ำ เดือนเก็งดับหรือราวเดือน พฤศจิกายน

คำว่า “กัวย” แปลว่า ภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่ รูปร่างลักษณะเหมือนกับตะกร้าหรือชะลอม ใส่น้ำผลไม้ของภาคกลาง การตานกัวยสลากจึงหมายถึงการถวายทานด้วยวิธีการจับสลากเครื่อง ใไทยทานที่บรรจุมาในกัวยหรือชะลอม ซึ่งวัตถุประสงค์แห่งการตานกัวยสลากนี้มีอยู่สองประการ ด้วยกันกล่าวคือ หนึ่งเพื่อเป็นการอุทิศให้เทพดาและญาติพี่น้องผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และอีกนัยหนึ่ง เป็นการอุทิศไว้ให้ตนเองเมื่อล่วงลับไปในภายหน้า เพื่อเป็นการสร้างบารมีและกุศลกรรม เชื่อกันว่า เมื่อตายไปแล้วจะได้ไปเสวยผลบุญที่สั่งสมมาในชาติที่แล้วที่อุทิศถวายไว้ให้ตนเองครั้งที่ยังมีชีวิต อยู่ การถวายกัวยสลากถือกันว่าจะได้อานิสงส์มาก เพราะเป็นการทำบุญแบบสังฆทานผู้ถวายไม่ได้ เจาะจงตัวผู้รับว่าจะจะเป็นพระภิกษุหรือสามเณรรูปใดรูปหนึ่ง

กัวยสลากนั้นมีหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเภทก็จะมีชื่อและความหมายที่แตกต่าง กันออกไป อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภทดังนี้

สลากน้อย เป็นการตานกัวยสลากเฉพาะวัดเท่านั้น โดยเป็นการทำบุญเพื่อถวายทานไป ให้กับผู้ที่ล่วงลับ ซึ่งไม่เพียงแต่ญาติพี่น้องเท่านั้น อาจจะเป็นเพื่อนสนิทมิตรสหาย เจ้ากรรมนายเวร หรือแม้แต่สัตว์เลี้ยงที่เราเคยรักและมีคุณต่อเราเมื่อครั้งยังมีชีวิต เช่น สุนัข ช้าง ม้า วัว ควาย และ สัตว์เลี้ยงอื่น ๆ เป็นต้น

สลากหลวง เป็นการตานกัวยสลากที่ค่อนข้างเป็นงานบุญใหญ่ มักนิมนต์พระสงฆ์จากวัด อื่น ๆ มาร่วมพิธีด้วย ซึ่งพระสงฆ์ที่นิมนต์มานี้มีคำเฉพาะของชาวล้านนาว่า “ผู้เจ้าหัววัด” และใน สลากหลวงนี้ชาวบ้านนิยมทำกัวยสลากขนาดใหญ่เป็นพิเศษ ด้านในจะบรรจุข้าวของถวายเป็นมหา กุศลสำหรับคนที่มีกาลังศรัทธา กัวยสลากที่จัดทำขึ้นเป็นพิเศษนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สลากโชค”

การหอมปอย ตามบันทึกเผยแพร่ของวัดประดู่ป่า ตำบลประดู่ป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (การไปร่วมทำบุญ) หรือการที่มีญาติมิตรนำเอาสิ่งของไปหอมหรือสมทบทำบุญกับเจ้าของต้นสลาก นั้น ข้าวของที่พี่น้องนำไปหอมอาจเป็นดอกไม้พื้นเมืองที่ทำได้หรือดอกไม้สวยงามหรือมีกลิ่นหอม เช่น ดอกจำปา ดอกเก็ดตะหวา ดอกพุด ดอกสะบันงา ดอกกาแสด เป็นต้น และก็มีกล้วย อ้อย หมากพลู นอกจากนี้จะไปหอมแล้วยังช่วยแต่งช่วยคาเครื่องสลากจนเสร็จอีกด้วย ผู้เป็นเจ้าของต้นสลากหรือ เจ้าของเรือนก็จะนำข้าวปลาอาหารเลี้ยงพี่เลี้ยงน้องที่มาหอมแล้วยังทำขนมพื้นเมือง อย่างข้าวต้ม กะทิ ข้าวต้มกล้วย ข้าวต้มถั่ว ที่นิยมทำและชอบกินกันคือ ข้าวหนมจ็อก หรือขนมเทียนแบบล้านนา ตอนเย็นเมื่อพี่น้องจะกลับเจ้าของเรือนจะห่อเอาข้าวหนมจ็อก เป็นของฝากให้แก่พี่น้องทุกคน เพื่อนำไปให้ลูกหลานที่อยู่บ้านได้กินกัน การแต่งคาต้นสลากใช้เวลาทั้งวันจึงจะเสร็จ เพราะคน สมัยก่อนต้องทำด้วยตนเองทั้งหมด ไม่ได้ซื้อหาเอาได้ง่ายอย่างกับปัจจุบันจำนวนกัวยที่ชาวบ้าน ทุกครัวเรือนต้องแต่งคา ในสมัยก่อนนั้น แต่ละครัวเรือนให้เตรียมกัวยซองไว้ตั้งแต่สิบกัวยขึ้นไป เพราะจะต้องนำไปถวายพระพุทธ พระธรรม พระธาตุคือองค์เจดีย์ (ถ้าวัดนั้นมี) ถวายเจ้าอาวาส

และมอบให้แก่อาจารย์วัด รวมเป็นห้าถ้วยและถ้วยทั้งห้านี้ไม่ต้องมีเส้นสลากหรือรายชื่อเจ้าของ และคำอุทิศ นอกนั้นจะเป็นถ้วยของที่มีเส้นเพื่ออุทิศให้แก่ญาติที่ตายไปคนละหนึ่งถ้วย อุทิศถึงเทวดา อุทิศถึงสัตว์เลี้ยงใช้งานที่ตายไป ถ้วยสำหรับจะแต่งตามจำนวนคนที่อยู่ในครอบครัวนั้น ๆ คือพ่อแม่หนึ่งสำหรับลูก ๆ คนละหนึ่งสำหรับ ถ้วยสำหรับทำเพื่ออุทิศถึงคนตายและอุทิศไว้เสวยภพหน้าด้วย ส่วนถ้วยโซคนั้น แต่ละบ้านอาจจะมีหนึ่งต้น ถ้ามีลูกบ่าวลูกสาวอาจจะมีสองต้นก็ได้ ไม่เสียบถ้วยถ้วยของ ส่วนบนจะทำไม้สามง่ามปักไว้ไม้อันกลางจะยาวกว่าสองข้าง ตรงกลางเป็นที่เสียบไม้จืดไฟและยอดเงินสองข้างจะเสียบด้วยนุหรือข้างละหนึ่งมวน บางท้องถิ่นเอาใบตาลหรือใบลานมาพับทำเป็นรูปหงส์ ปากคาบเงินยอดทานที่ปักไว้ที่ส่วนบนของถ้วยของ

ประเพณีदानถ้วยสลากได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมพอสมควร เนื่องจากสภาพสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป บางบ้านที่ไม่มีเวลามาตั้งเฝ้าถ้วยสลากของตน ก็จะนำเอาถ้วยสลากนั้น มายกถวายวัดในช่วงเช้าแทน โดยที่ไม่ต้องเขียนเส้นสลากของตนเองไปพร้อมกับคนอื่น บางครอบครัวที่มีฐานะดีและต้องการทำสลากโซก ก็จัดแต่งถ้วยสลากของตนให้มีขนาดใหญ่ รวมทั้งปัจจัยที่ถวายพระด้วย แต่ก็ไม่ได้เขียนเส้นสลากไปพร้อมกับส่วนกลางเหมือนกัน แต่จะนิมนต์พระหรือสามเณรที่มาจากวัดอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลและไม่ค่อยมีคนไปทำบุญมาเป็นผู้รับสลากนั้นแทน ซึ่งถือว่าเป็นโซกของพระสงฆ์หรือสามเณรรูปนั้น

ภาพที่ 4.16 การदानถ้วยสลาก วัดบ้านห้วยไคร้ใหม่

11. ประเพณีลอยกระทง เป็นพิธีกรรมที่มีความเชื่อว่าเป็นการบูชาและขอขมาแม่พระคงคา เป็นการสะเดาะเคราะห์ เป็นการบูชาพระเจ้าในศาสนาพราหมณ์ หรือเป็นการบูชารอยพระพุทธรูป การลอยกระทงนิยมทำกันในวันเพ็ญเดือน 12 ของทุก ๆ ปี อันเป็นฤดูน้ำหลาก น้ำจะเต็มสองฝั่งแม่น้ำ ประกอบกับเป็นวันพระจันทร์เต็มดวง เมื่อแสงจันทร์ส่องกระทบกับท้องน้ำก่อให้เกิดบรรยากาศงดงาม เหมาะแก่การลอยกระทงเป็นอย่างยิ่งและที่สำคัญที่สุด ชาวบ้านห้วยไคร้ใหม่จะร่วมกันทำกระทงในหมู่บ้าน มีการตกแต่งโคมประทีปตามวัดและบ้าน การลอยกระทง ล่องสะเปา และปล่อยโคมทั้งโคมไฟและโคมควันขึ้นฟ้า พอบูชาพระธาตุจุฬามณีบนสวรรค์ และการเล่นมหรสพรื่นเริงหลังฤดูเก็บเกี่ยว

ประเพณีลอยกระทงเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งมีการปฏิบัติตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น เช่น เพื่อให้ความเคารพ และขอขมน้ำที่อำนวยประโยชน์ต่าง ๆ ต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ รวมทั้งเป็นการขอขมาน้ำที่มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์หรือ ทำความเสียหายแก่น้ำ เช่น ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงน้ำ หรือลอยเพื่อสะเดาะเคราะห์ ซึ่งประเพณีลอยกระทงก่อให้เกิดคุณค่าและความสำคัญ ดังนี้

1. คุณค่าต่อครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การประดิษฐ์กระทงไปลอยเพื่อแสดงความสำนึกในบุญคุณของน้ำที่ให้คุณประโยชน์แก่เรา
2. คุณค่าต่อชุมชน ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน
3. คุณค่าต่อสังคม ทำให้มีความเอื้ออาทรต่อกันและกันและเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อมด้วยการช่วยกันรักษาความสะอาดแม่น้ำ ลำคลองและแหล่งน้ำต่าง ๆ
4. คุณค่าต่อศาสนา เป็นการช่วยกันรักษาและทำนุบำรุงศาสนา และสืบทอดประเพณีอันดีงามของไทยแต่โบราณ

ในวันยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือนสิบสอง) ของทุกปี บ้านห้วยไคร้ใหม่จะจัดให้มีการแห่กระทงไปลอยในแม่น้ำคำ การจัดกระทง นางนพมาศ จุดเทียนเล่นไฟ มีงานประเพณีใหญ่โต ขบวนแห่กระทง โดยทั่วไปกระทงเล็กจะแห่ในวันขึ้น 15 ค่ำ ส่วนกระทงใหญ่จะลอยในวันแรม 1 ค่ำ

ภาพที่ 4.17 การทำโคมประทีป สำหรับงานวันลอยกระทงบ้านห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

12. ประเพณีวันคริสมาสต์ ครอบครัวสุขสันต์

เนื่องจากชาวบ้านบ้านห้วยไคร้ใหม่มีการนับถือศาสนาทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ประเพณีวันคริสมาสต์ หรือวันสมโภชพระคริสตสมภพ จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองการประสูติของพระเยซูซึ่งตรงกับวันที่ 25 ธันวาคม โดยวันดังกล่าวอาจจะไม่ตรงกับวันเกิดจริง ๆ ของพระเยซู แต่อาจจะเป็นวันที่ถูกเลือกเอาไว้เพื่อให้สอดคล้องกับเทศกาล โรมัน หรือสอดคล้องกับวันที่มีช่วงเวลากลางวันสั้นที่สุด ได้แก่ การมอบของขวัญ การแลกเปลี่ยนการ์ดอวยพร การจัดงานเลี้ยงฉลองในโบสถ์ การรับประทานอาหารมื้อพิเศษ

ประเพณีทั่วไป

ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีที่สำคัญของชาวอีสานและชาวเหนือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขวัญและจิตใจ เพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจที่ดีขึ้น ดังนั้นวิถีการดำเนินชีวิตแทบทุกอย่างจึงมักจะมีการสู่ขวัญควบคู่กันไปเสมอ การสู่ขวัญจะช่วยให้เกิดสิริมงคล ชีวิตอยู่ด้วยความราบรื่น จิตใจเข้มแข็ง โชคดียิ่งขึ้น บัดเป่าสิ่งที่ไม่ดี หายจากสรรพเคราะห์ทั้งปวง เป็นการเรียกร่องพลังทางจิต ช่วยให้มีพลังใจที่เข้มแข็ง สามารถฟันฝ่าภัยพิบัติต่างๆ ได้ การสู่ขวัญช่วยทำให้เกิดมงคล ทำให้ดำรงอยู่ด้วยความสุข

ราบรื่น มีโชคลาภมากขึ้น และอาจคลปรารถนาให้ผู้ทีเคราะห์ร้ายพ้นจากสรรพเคราะห์ทั้งปวง ด้วยมูลเหตุแห่งการสู่ขวัญ

ในการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญจะมีเครื่องใช้สำคัญอยู่ 2 อย่าง คือเครื่องบูชาพาขวัญหรือเครื่องบายศรีตามประเพณี และด้ายดิบนำมาจับเป็นวงยาวพอที่จะผูกกรอบแขนหรือรอบข้อมือได้ ในการจัดเครื่องบายศรีนี้ถือว่าเป็นของสูงเพราะเป็นเครื่องสังเวทเพชดา ดังนั้นจะต้องจัดด้วยพานแล้วนำไปตองมาเย็บเป็นบายศรีประเพณีการสู่ขวัญที่ทำในปัจจุบันนี้ยังมีอยู่เพียงการสู่ขวัญบางประเภท เท่านั้น เช่น การสู่ขวัญนาค สู่ขวัญบ่าวสาว สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญคนธรรมดา และสู่ขวัญควายและวัว ทั้งนี้อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมในปัจจุบัน สัตว์และสิ่งของบางอย่างได้หมดความสำคัญในชีวิตประจำวันไปแล้ว จึงค่อย ๆ เลิกไปในที่สุด

ประเพณีบายศรีสู่ขวัญใช้เครื่องเชิญขวัญที่เรียกว่า บายศรี ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทงเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอปขึ้นไปตามลำดับ เป็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวทวางอยู่ในบายศรี และมีไข่วขวัญ (ไข้ต้ม) เสียบอยู่บนยอดบายศรี มีหลายประเภท เช่น บายศรีตอง บายศรีปากชาม บายศรีใหญ่ (ภาษาเขมร บาย = ข้าว + ศรี = สิริ หมายความว่า ข้าวอันเป็นสิริหรือข้าวขวัญ) มีการพันสายสิญจน์ไว้โดยรอบเพื่อใช้ผูกข้อมือผู้รับขวัญ ผู้นำทำพิธีเรียกว่า หมอขวัญ

พิธีบายศรีสู่ขวัญ บางครั้งก็เรียกว่า พิธีบายศรี, พิธีสู่ขวัญ, พิธีทำขวัญ, พิธีรับขวัญ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย และคนลาว ด้วยความเชื่อที่ว่า ทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า “ขวัญ” ซึ่งมีหน้าที่รักษาประคับประคองชีวิตและติดตามเจ้าของไปทุกหนแห่ง การทำพิธีสู่ขวัญจึงเป็นการเชิญขวัญที่หนีหายไปให้เข้ามาอยู่กับตัว และเชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง มีสติและไม่ประมาทการสู่ขวัญ “พิธีสู่ขวัญ” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พิธีบายศรีสู่ขวัญ” เป็นพิธีเก่าแก่ของชาวไทยแทบทุกภาค การทำพิธีอาจจะผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง แต่หลักใหญ่ ๆ ยังคงเหมือนกัน พิธีสู่ขวัญนี้จะทำกันได้ในทุกโอกาส ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี พิธีสู่ขวัญจึงเป็นได้ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดี และเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญ ตามความเชื่อที่ว่าคนเราเมื่อเกิดมาในโลกจะมี “ขวัญ” ประจำกายคอยช่วยพิทักษ์รักษาเจ้าของขวัญให้มีความสุขสวัสดิ์ ดังนั้นพิธีสู่ขวัญจึงถือเป็นประเพณีสำคัญที่จะทำพิธีเรียกขวัญให้มาสถิตอยู่กับตัว คนไทยส่วนใหญ่ยึดถือและปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมเราจะเห็นว่าคนไทยมีการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในช่วงสำคัญของชีวิต เช่น รับขวัญเด็ก ทำขวัญนาค พิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับคนสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับขวัญอยู่เป็นเนื่อง

ภาพที่ 4.18 การประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ

ที่มา: หนังสือจิตวิญญาณแห่งล้านนา พระธาตุดอยตุง ห้วยไคร้

ประเพณีสืบชะตาล้านนา

ประเพณีสืบชะตาล้านนาบ้านห้วยไคร้ใหม่ จะจัดขึ้นช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทยซึ่งชาวบ้านในชุมชนจะจัดให้มีพิธีสืบชะตาหลวงและพิธีการส่งเคราะห์ของคนทั้งชุมชน เพื่อความเป็นสิริมงคลและความร่มเย็นเป็นสุขของคนในชุมชน บางปีจะทำกันที่วัด บางปีจะทำที่เสาหลักหมูบ้านอาศัยทางแยกที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ที่เรียกว่า “กลางใจบ้าน” เป็นสถานที่ในการประกอบพิธี ซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวกและประเพณีที่เคยถือปฏิบัติสืบต่อกันมา นอกจากนี้การประกอบพิธีสืบชะตายังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายอย่าง โดยเฉพาะเรื่องของฤกษ์ยามาที่เนื่องจากการประกอบพิธีสืบชะตาเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมงคลของชีวิต

ดังนั้นการเลือกเอาวันที่ประกอบพิธีมักจะเป็นวันที่มีฤกษ์ที่ดีด้วย ส่วนพิธีสืบชะตาหลวงในช่วงสงกรานต์นั้น มักทำกันในวันที่ 15 เมษายน เพราะถือว่าวันดังกล่าวเป็นวันขึ้นปีใหม่ หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า “วันพญาวัน” (พญา ภาษาคำเมืองหมายถึง ผู้เป็นใหญ่) ซึ่งถือว่าเป็นวันที่เป็นใหญ่ของวันทั้งหมด เป็นยอดเยี่ยมที่สุดหลังจากที่ได้ฤกษ์ในการประกอบพิธีมงคลแล้ว แต่โดยส่วนใหญ่แล้วในการสืบชะตาบุญขึ้นบ้านใหม่ก็มักจะนิมนต์พระ 9 รูป เนื่องจากคนส่วนใหญ่จะถือเคล็ดเลข 9 คือความก้าวหน้า นั่นเอง

องค์ประกอบของเครื่องสืบชะตาหลัก ๆ นั้นประกอบไปด้วย

1. ไม้ก้ำ หรือไม้ค้ำ ซึ่งมีลักษณะเหมือนไม้ง่ามลูกเสื่อ จำนวน 3 เล่ม ซึ่งขนาดของไม้ก้ำนี้ จะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับว่าพิธีนั้นเป็นการสืบชะตาทั่วไปหรือสืบชะตาหลวง ถ้าเป็นพิธีสืบชะตา

หลวงไม้อ้อก็จะมีขนาดใหญ่ขึ้นตามลำดับ ในคติความเชื่อของชาวล้านนาแต่ อดีตเชื่อกันว่า ไม้อ้อ เป็นสิ่งที่จะคอยช่วยคำจูนให้เกิดความมั่นคงในชีวิต ซึ่งนอกจากจะนำมาใช้ประกอบในพิธีสืบชะตา แล้ว เรามักจะเห็นชาวบ้านในล้านนาลำไม้อ้อไปถวายวัดเพื่อใช้คำตันโพธิ์ในช่วงสงกรานต์ซึ่งบางแห่ง จะมีพิธีจัดขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่และถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานหลายชั่วอายุคน การใช้ไม้อ้อมาทำมูมกัน 3 มูมนั้น จำนวนเลข 3 นี้ มาจากไหน จำนวน 3 นี้ หมายถึงพระรัตนตรัย 3 ประการ อันประกอบไปด้วยคุณพระพุทธ คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์นั่นเอง ดังนั้นไม้อ้อดังกล่าวจึงมีนัยว่า ขอให้คุณพระรัตนตรัยนั้นช่วยคำจูนชีวิตให้มีความมั่นคงสืบไป

2. ไม้อ่าง 108 เป็นกิ่งไม้แขนงลักษณะเหมือนกับไม้อ้อ แต่มีขนาดเล็กกว่าซึ่งมีความยาวประมาณ 50-70 เซนติเมตร มีครวมกัน 108 เล่ม วางไว้ตรงโคนไม้อ้อมูมใดมูมหนึ่ง ที่มาของจำนวนไม้อ่าง 108 เล่มนี้มาจากคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งตามคติความเชื่อของชาวพุทธถือว่าคุณของพระพุทธนั้นมีอยู่ 56 ประการ คุณพระธรรมมี 38 ประการ และคุณพระสงฆ์มี 14 ประการ รวมแล้วได้ 108 ประการ หรือที่เรียกว่ามงคลร้อยแปด ในปัจจุบัน ไม้อ่างจำนวนดังกล่าวมักหาได้ยากขึ้น บางแห่งจะใช้ “แห่ียง” ซึ่งเป็นพืชในตระกูลกกชนิดหนึ่ง ลำต้นกลม มีสีเขียว ส่วนปลายยอดมีกิ่งแขนงซึ่งชาวบ้านจะตัดมาแทนไม้อ้อที่หายากขึ้น

3. เกินเงิน-เกินคำ “เกิน” เป็นภาษาเหนือหมายถึงเกริน หรือบันได ประโยชน์ของบันไดใช้สำหรับปีนป่ายหรือขึ้นที่สูง ดังนั้นความหมายและคติความเชื่อที่คนโบราณท่านแฝงไว้ นั่น หมายถึงการก้าวขึ้นสู่ที่สูง มีความสูงส่ง มีความก้าวหน้าในชีวิต ถ้าเป็นข้าราชการจะแทนความหมายของการเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งหรือยศศักดิ์ที่สูงขึ้น โดยจะทำเป็นรูปบันไดเล็กๆ พันด้วยกระดาษสีเงินและสีทอง ซึ่งหมายถึงบันไดเงินบันไดทอง สีเงินและสีทองแฝงความหมายให้มีเงินมีทองใช้ให้เกิดความมั่งคั่งด้วยเช่นกัน บางแห่งถ้าสถานที่ไม่เอื้ออำนวยหรือเป็นพิธีสืบชะตาแบบเล็ก ๆ ไม่ได้ใหญ่โตมาก ก็จะมีการย่อขนาดลงเหลือเพียงอันเดียวหรือทำเป็นรูปบันไดเล็ก ๆ พอเป็นเครื่องหมายเท่านั้น

4. กระจอกทราย กระจอกน้ำ เป็นลำไม้ไผ่ที่มีขนาดความยาวสูงเท่า ๆ กับไม้อ้อ ส่วนหัวและท้ายจะกรอกทรายลงไปและหุ้มปลายทั้ง 2 ด้านให้แน่นไม่ให้ทรายร่วงออกมา บางแห่งจะใช้ลำของต้นอ้อที่มีขนาดเล็กมีครวมกัน 108 อัน กรอกทรายลงไปให้ครบวงไว้มูมหนึ่งของไม้อ้อ ซึ่งกระจอกทรายนี้เป็นเสมือนสิ่งที่แทนธาตุดินในร่างกายของคนเราและกระจอกน้ำก็จะลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ซึ่งใช้แทนความหมายของธาตุน้ำ

5. ตุ้งชั้ย ตุ้งชั้ยนี้ลักษณะจะแตกต่างจากตุ้งผืนฝ้ายาว ๆ ตุ้งชั้ยจะเป็นตุ้งที่มีรูปร่างลักษณะเป็นตุ้งสามเหลี่ยมทำด้วยผ้าหรือกระดาษ ส่วนมากในพิธีสืบชะต้ามักจะใช้กระดาษว่าวหลากหลายสี มาตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมและฉลุลวดลายให้เกิดความสวยงาม ถ้าเป็นเครื่องสืบชะตาขนาดเล็กชาวบ้านจะนำตุ้งมาปักลงบนก้านกล้วยแล้วมีครวมกับไม้อ้อ แต่ถ้าเป็นพิธีสืบชะตาหลวงมักนิยมนำมาปักลง

บนต้นคาหรือต้นกล้วย วางไว้ตามมุมของเครื่องสี่ชะตาและบริเวณส่วนยอดของไม้ค้ำ ซึ่งความหมายของตุ้งซี้นี้จะโบกไปสวไปมากี่ต่อเมื่อมีลมพัดผ่าน จึงเป็นเครื่องหมายแสดงถึงพลังลม หรืออีกนัยหนึ่งใช้แทนธาตุลม

6. เทียน หรือเทียนชัย ทำด้วยขี้ผึ้งแท้ ใส้เทียนมีจำนวน 108 เส้น ซึ่งแฝงไว้ด้วยมงคล 108 ประกอบพิธีนั้น ๆ นอกจากนี้แล้วเปลวเทียนยังทำให้เกิดความร้อนซึ่งแสดงถึงธาตุไฟที่ประกอบเป็นธาตุของคนเรา

ดังนั้นพิธีสี่ชะตาจึงเป็นพิธีกรรมที่ทำให้คนเรามีขวัญและกำลังใจที่ดีในการดำรงชีวิต เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่ดีและถูกถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นจวบจนกระทั่งทุกวันนี้

ภาพที่ 4.19 พิธีสี่ชะตา บ้านห้วยไคร้ใหม่

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

วิถีชีวิตของชาวห้วยไคร้

การกิน

- ข้าวชอยน้ำเงี้ยว
- ข้าวแรมพีน หรือข้าวแรมคีน
- ลาบดิบ/ลาบวัว
- น้ำพริกตาแดง/ยำไก่เมือง
- แกงฮังเล

การฝึกฝีมือ

- การทำตาแหล้วเจ็ดชั้น

ภาพที่ 4.20 การจัดทำร่างแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

เวทีที่ 4 การนำเสนอขอความเห็นชอบแผนแม่บทชุมชน ใช้สถานที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ วันเสาร์ที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 เป็นการประชาพิจารณ์แผนแม่บทวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ยอมรับแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน

ภาพที่ 4.21 การประชาพิชัยแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน

ที่มา: มณีรัตน์ วงศ์ษา

จากข้อมูลด้านวัฒนธรรมที่ได้ สรุปว่า การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนให้มีจิตสาธารณะ แล้วร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตนเองโดยใช้กระบวนการชุมชนคือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ/แนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง/หมู่บ้านและชุมชนในลักษณะจากชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ จัดทำโดยชุมชน โดยการรวบรวมข้อมูลของชุมชนด้านต่าง ๆ ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชน แล้วกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนสู่อนาคตที่ชุมชนต้องการ ตลอดจนเป็นบทเรียนในการพัฒนาหมู่บ้านโดยภาพรวม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนในปี พ.ศ. 2561 ณ หมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีขั้นตอนทั้งหมด 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การค้นหาแกนนำและองค์กรท้องถิ่น 2) การจุดประกายความคิด 3) การศึกษาประวัติชุมชน 4) การสำรวจและรวบรวมข้อมูล 5) การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล 6) การยกร่างแผนแม่บทชุมชน และ 7) ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม จำนวน 4 ครั้ง ทำให้ได้แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งประกอบด้วย วัฒนธรรมทงภาษา วัฒนธรรมการแต่งกาย ประเพณีของชาวห้วยไคร้ และวิถีชีวิตของชาวห้วยไคร้ การกิน - การฝึกฝีมือ ซึ่งแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนได้ผ่านความเห็นชอบจากการประชาพิชัยโดยมีมติเป็นเอกฉันท์

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไป และบริบทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในชุมชนห้วยไคร้ใหม่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างได้คัดเลือกโดยวิธีเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ได้แก่ พระสงฆ์วัดห้วยไคร้ใหม่ นายกเทศมนตรีตำบลห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลห้วยไคร้ กำนันตำบลห้วยไคร้ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยไคร้ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยไคร้ จำนวน 10 ราย ตัวแทนกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มฟ้อนเล็บ กลุ่มไทลื้อ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน จำนวน 20 ราย

การดำเนินการรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยใช้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เองโดยใช้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้ไปจัดทำเป็นแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ต่อไป การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัย พบว่า

บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีวิสัยทัศน์ บ้านห้วยไคร้ใหม่ ใส่ใจพัฒนา รักษาวัฒนธรรมน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง มีภูมิประเทศ ลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก บริเวณพื้นที่หมู่บ้านทิศตะวันออกติดกับถนนพหลโยธิน เป็นพื้นที่ราบประมาณ 800 เมตร ต่อจากนั้นเป็นพื้นที่เนินชันเชิงของภูเขา และบางพื้นที่ในหมู่บ้านก็ปรับให้ราบเพื่อทำการปลูกบ้าน โดยทางท้ายหมู่บ้านจะอยู่ติดกับเนินของภูเขา สภาพอากาศ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน

ฤดูฝน และฤดูหนาว มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,061 คน แยกเป็น ชาย 514 คน หญิง 547 คน จำนวน 476 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ยของประชากร จำนวน 34,000 บาท/คน/ปี การปกครองในหมู่บ้าน ห้วยไคร้ใหม่มีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการปกครองและมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ รูปแบบการปกครองในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ จะเน้นให้ประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการ ดำเนินกิจกรรมการปกครองและบริหารชุมชนทุกด้านและร่วมวางกฎ บัญญัติของหมู่บ้านที่พึง ปฏิบัติและอีกส่วนหนึ่งในเรื่องของการปกครองบ้านห้วยไคร้ใหม่ที่เห็นได้ชัด คือ การปกครอง ระบบเครือญาติเพราะว่าบ้านห้วยไคร้ใหม่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ กวระเบียบหรือ ข้อบังคับต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยส่วนมากจึงไม่มีการระบุไว้เป็นเป็นลายลักษณ์อักษรแต่จะเป็นเรื่อง ของกฎระเบียบที่ทุกคน ในหมู่บ้านพึงปฏิบัติต่อเนื่อง สืบทอดกันมาช้านาน ปัญหาที่เกิดขึ้น ในหมู่บ้านจะมีการพิจารณา ร่วมกันโดยกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน ปัญหาบางอย่าง จะดำเนินการตามกฎของหมู่บ้านแต่ถ้าเป็นปัญหาที่ไม่ได้มีกฎบังคับไว้จะมีการพิจารณาก่อนส่ง เรื่องถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจ ประชากรในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัด เชียงราย มีระดับระดับประถมศึกษา ร้อยละ 75 ระดับมัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา ร้อยละ 15 ระดับ ปริญญาตรีและสูงกว่า ร้อยละ 7 และผู้ที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ร้อยละ 3

สรุปได้ว่า การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้าน และชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนให้มีจิต สาธารณะ แล้วร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้/วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตนเองโดยใช้ กระบวนการชุมชนคือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ/แนว ทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง/หมู่บ้านและชุมชนในลักษณะ จากชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ของชุมชน แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ จัดทำโดยชุมชน โดยการรวบรวม ข้อมูลของชุมชนด้านต่าง ๆ ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชน แล้วกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่การ ปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนสู่อนาคตที่ชุมชนต้องการ ตลอดจนเป็นบทเรียนในการ พัฒนาหมู่บ้านโดยภาพรวม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนในปี พ.ศ. 2561 ณ หมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีขั้นตอนทั้งหมด 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การค้นหาแกนนำ และองค์กรท้องถิ่น 2) การจุดประกายความคิด 3) การศึกษาประวัติชุมชน 4) การสำรวจและ รวบรวมข้อมูล 5) การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล 6) การยกร่างแผนแม่บทชุมชน และ 7) ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม จำนวน 4 ครั้ง ทำให้ได้แผนแม่บท

ด้านวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งประกอบด้วย วัฒนธรรมทงภาษา วัฒนธรรมการแต่งกาย ประเพณีของชาวห้วยไคร้ และวิถีชีวิตของชาวห้วยไคร้ การกิน - การฝึกฝีมือ ซึ่งแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนได้ผ่านความเห็นชอบจากการประชาพิชัยโดยมีมติเป็นเอกฉันท์

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัย เรื่อง การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีรายละเอียดการอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีวิสัยทัศน์ บ้านห้วยไคร้ใหม่ ใส่ใจพัฒนา รักษาวัฒนธรรมน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง การปกครองในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ จะมีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการปกครองและมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ รูปแบบการปกครองในหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่ จะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วม ประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการปกครองและบริหารชุมชนทุกด้านและร่วมวางกฎ บัญญัติของหมู่บ้านที่พึงปฏิบัติและอีกส่วนหนึ่งในเรื่องของการปกครองบ้านห้วยไคร้ใหม่ที่ได้ชี้ชัด คือ การปกครองระบบเครือญาติเพราะว่าบ้านห้วยไคร้ใหม่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ กฏระเบียบหรือข้อบังคับต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยส่วนมากจึงไม่มีการระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่จะเป็นเรื่องของกฏระเบียบที่ทุกคน ในหมู่บ้านพึงปฏิบัติต่อเนื่อง ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจะมีการพิจารณา ร่วมกันโดยกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน

การจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนให้มีจิตสาธารณะแล้วร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้/วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตนเองโดยใช้กระบวนการชุมชนคือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ/แนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง/หมู่บ้านและชุมชนในลักษณะจากชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชนซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ จัดทำโดยชุมชน โดยการรวบรวมข้อมูลของชุมชนด้านต่าง ๆ ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชน แล้วกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนสู่อนาคตที่ชุมชนต้องการ ตลอดจนเป็นบทเรียนในการพัฒนาหมู่บ้านโดยภาพรวม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อชุมชนอย่างเป็นทางการจากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน พบว่า ทั้งหมดมีความเข้าใจเกี่ยวกับแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน

เป็นอย่างดี โดยมีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันว่า แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ หมายถึง เครื่องมือในการพัฒนา สร้างการเรียนรู้ และการสร้างความมีส่วนร่วม ในการพัฒนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา และเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง โดยการสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพ เป็นเครื่องมือให้เกิด การทบทวนตนเอง โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกภาคส่วน เพื่อกำหนดอนาคตและ ทิศทางการพัฒนาตนเอง เกิดการเรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่ การแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สามารถแก้ปัญหาและสนองตอบต่อ ความต้องการของชุมชนได้โดยต้องอยู่ในเงื่อนไข ดังนี้ 1) ไม่ใช่แผนเพื่อเป็นการบ้านส่งงาน การทำ แผนไม่ทำเพื่อความต้องการของคนอื่น การทำแผนถ้าได้ผลดีต้องมาจากการต้องการทำแผนแม่บท วัฒนธรรมชุมชนของคนในชุมชน 2) ไม่ใช่ทำแผนเพื่อไปของบประมาณหน่วยงานต่าง ๆ เพราะ เราหวังที่จะพึ่งพาภายนอกเพียงอย่างเดียวไม่ได้ เราต้องพยายามพึ่งตนเอง และ 3) ไม่ใช่ของคนใด คนหนึ่ง ทุกคนในชุมชนร่วมกันทำ ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน ทำให้คนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่ง ในการพัฒนา รัก และห่วงแหนชุมชน รู้สึกเป็นเจ้าของ

ชุมชนมีความเข้าใจว่า เป้าหมายของแผนแม่บทวัฒนธรรมชุมชน เป็นการรวบรวม วัฒนธรรมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ดังที่ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533, หน้า 42) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีการสะสมขึ้นเป็นมรดก ของสังคมนั้น ๆ มีการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและมีการถ่ายทอดไปยังคน รุ่นใหม่ ผู้ที่เกิดมาในสังคมใดก็จะได้รับมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นโดยอัตโนมัติเป็นอันดับ แรก ต่อมาจึงมีการปรับปรุงเพิ่มเติมแต่งตามยุคตามสมัยและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็น ความงอกงามของวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามหากสังคมใดมีแต่รับเอาแต่สิ่งที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมา รักษาไว้เพียงอย่างเดียว ไม่มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เพิ่มเติมเข้าไป ในที่สุดก็จะเกิดวัฒนธรรม ล้า ซึ่งจะนำไปสู่การสละทิ้งวัฒนธรรมของตน แล้วรับเอาวัฒนธรรมของคนอื่นเข้ามาแทนที่ อันจะ เป็นผลให้สังคมนั้นต้องสูญเสียเอกลักษณ์ของคนไปไปในที่สุด

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชนในปี พ.ศ. 2561 ณ หมู่บ้านห้วยไคร้ ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีขั้นตอนทั้งหมด 7 ขั้นตอน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนิน ตามหลักการทำประชาพิชญที่สำคัญ 7 ประการ ตามแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2550, หน้า 94 – 96) ได้ให้ความสำคัญของการทำประชาพิชญว่า หัวใจของประชาพิชญคือการ สร้างกระบวนการเรียนรู้ ที่ทำให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอกการทำประชา พิชญทำให้ชุมชนค้นพบตัวเอง ปรับเปลี่ยนฐานคิดและวิถีคิด หันมาคิดถึงการ พึ่งตนเอง และพึ่งพา อาศัยกันโดยการสร้างองค์กรชุมชนและเครือข่ายให้เข้มแข็ง โดยนำมาประยุกต์จน ดังนี้ 1) การค้นหา

แกนนำและองค์กรท้องถิ่น 2) การจุดประกายความคิด 3) การศึกษาประวัติชุมชน โดยใช้เครื่องมือ 7 ชิ้น ซึ่งเป็นแนวคิดของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2556) ประกอบด้วย เครื่องมือชิ้นที่ 1 แผนที่เดินดิน เครื่องมือชิ้นที่ 2 ผังเครือญาติ เครื่องมือชิ้นที่ 3 โครงสร้างองค์กรชุมชน เครื่องมือชิ้นที่ 4 ระบบสุขภาพชุมชน เครื่องมือชิ้นที่ 5 ปฏิทินชุมชน เครื่องมือชิ้นที่ 6 ประวัติศาสตร์ชุมชน เครื่องมือชิ้นที่ 7 ประวัติชีวิต 4) การสำรวจและรวบรวมข้อมูล 5) วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล 6) การยก ร่างแผนแม่บทชุมชน และ 7) ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน จากขั้นตอนทั้งหมด 7 ขั้นตอน ทำให้ได้แผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ซึ่งประกอบด้วย วัฒนธรรมทงภาษา วัฒนธรรมการแต่งกาย ประเพณีของชาวห้วยไคร้ และวิถีชีวิตของชาวห้วยไคร้ การกิน - การฝึกฝมือ ซึ่งแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน ได้ผ่านความเห็นชอบจากการประชาพิชัยโดยมีมติเป็นเอกฉันท์ ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยได้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เพ็ญศรี ม้าแก้ว (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแผนแม่บทชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมของหมู่บ้านหนองหม้อ ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาบริบทชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน ได้พัฒนาแผนแม่บทชุมชนบ้านหนองหม้อ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาแผนแม่บทชุมชนบ้านหนองหม้อมีกระบวนการ คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันเรื่องการทำแผนแม่บทชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนร่วมกันและการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยในแต่ละกระบวนการจะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงของชุมชนและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกันเพื่อเป็นพื้นฐานในการร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของชุมชน สะท้อนออกมาในรูปแบบของแผนแม่บทชุมชนและผลักดันให้เป็นแผนพัฒนาในระดับตำบลได้ในที่สุดซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และมีภูมิคุ้มกันที่พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนต่อไป และงานวิจัยของ นรินทร์ หาญชนะ (2550) การศึกษาการทำประชาพิชัยเพื่อการพัฒนาแผนแม่บทชุมชน กรณีศึกษาองค์กรบริหารส่วนตำบลกระปี่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประชาพิชัยจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กระบวนการจัดทำประชาพิชัยประสบความสำเร็จก่อให้เกิดการจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้ ในการประเมินระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดประชาพิชัยเพื่อการพัฒนาแผนแม่บทชุมชนของประชาชนในเขตองค์กรบริหารส่วนตำบลกระปี่น้อย พบว่าส่วนใหญ่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประชาพิชัย เพราะการทำประชาพิชัยเป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมชนมิใช่ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และยังคงกับ

งานวิจัยของ ธนเดช ธนภรณ์เชื้อใจมา (2556) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านกาโดโป่ง หมู่ที่ 7 ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า การศึกษา กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านกาโดโป่ง ใช้รูปแบบการศึกษาเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยการจัดเวทีประชาคม จำนวน 4 ครั้ง เป็นการศึกษา ที่เกิดขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียกับแผนแม่บทชุมชนบ้านกาโดโป่ง นับตั้งแต่ การเริ่มต้นเลือกชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการหา วิธีแก้ไขหรือพัฒนาศักยภาพเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การเปิดเวทีประชาคม ทั้ง 4 ครั้ง เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านกาโดโป่ง 3 ปี พ.ศ. 2555 – 2557 พบว่า ผู้นำชุมชน คณะกรรมการ หมู่บ้าน ประชาชนในชุมชนบ้านโป่ง จำนวน 50 คน สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และร่วมกัน กำหนดกรอบการดำเนินการจัดทำแผนชุมชนของชุมชนบ้านโป่ง ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ มีความสามัคคี มีความขยันหมั่นเพียรและอดทน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รับผิดชอบ เชื่อมมั่นในภูมิ ปัญญาของตนเองและพร้อมที่จะรับรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงวิชาการ
  - 1.1 ควรจัดเวทีประชาคมแก่กลุ่มผู้นำชุมชน แยกนำจากตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่แกนนำหลักในหมู่บ้าน เพื่อให้มีความเข้าใจไป ในทิศทางเดียวกัน และมีกระบวนการทำงานที่ถูกต้องตามขั้นตอน
  - 1.2 ควรจัดเวทีการคืนข้อมูลแก่ชุมชน เพื่อให้ทุกคนในชุมชนรู้จักประวัติความเป็นมา ของชุมชน รู้ว่าแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมของชุมชนมีอะไรบ้าง เพื่อให้ตระหนักรู้และวางแผน ในวัฒนธรรมชุมชนของตนเอง
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
  - 2.1 ศึกษาผลสำเร็จของการทำแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม และประสบผลสำเร็จ
  - 2.2 ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านห้วยไคร้ใหม่ เพื่อให้ได้แผน แม่บทชุมชนด้านวัฒนธรรมชุมชน ที่มีคุณภาพ

บรรณานุกรม

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2556). **วิถีชุมชน เครื่องมือ 7 ชิ้น** ที่ทำให้งานชุมชนง่าย ได้ผลและสนุก. พิมพ์ครั้งที่ 11. นนทบุรี : สุขศาลา.
- ขนิษฐา กาญจนรงยีนนท์. (2551). **เครือข่ายเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา
กรมการพัฒนาชุมชน.
- คณะกรรมการหมู่บ้านห้วยไคร้ใหม่. (20 พฤษภาคม 2561). **สัมภาษณ์**. คณะกรรมการหมู่บ้าน
บ้านห้วยไคร้ใหม่.
- คณะนิติศาสตร์ปีที่ 5 โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา. (2553). **สำรวจชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนัก
ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี**. คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏ
บ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- จารุพงศ์ พลเดช. (2547). **เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง หนทางรอดของสังคมไทย**. เทศาภิบาล, 93,
30 – 34.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม**. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. (2541). **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ: เดือนตุลาการ
พิมพ์.
- ชนกพร ไพบูลย์ทิติกุล. (2554). **การอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมแม่น้ำกก
จังหวัดเชียงราย**. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ชบ ยอดแก้ว. (2541). **การออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา
ชนบท**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้ง.
- ชาติชาย เหลืองเจริญ. (2548). **แผนแม่บทชุมชนคำตอบของการพัฒนาพลิกฟื้นวิถีชุมชน
ในท้องถิ่น**. ค้นเมื่อ 12 กันยายน 2560, จาก
http://www.banjumrung.org/Home/menu_03/jr_bnplan
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2547). **การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางพัฒนาทุนวัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : รายงานความก้าวหน้าการวิจัย ครั้งที่ 1**.
พิษณุโลก : คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ทศพร ทองเทียง. (2546). **การเรียนรู้สู่การทำแผนงานและสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความ
เข้มแข็งให้กับชุมชน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและบริการอุตสาหกรรมเกษตรและ

อุตสาหกรรมชีวเคมี สำนักวิจัยและบริการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.

- ชนเดช ชนภรณ์เชื้อใจมา. (2556). **กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านกาโดโป่ง หมู่ที่ 7 ตำบลปลงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.**
- ชนากร สังเขป. (2555). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพฯ : วี พรินท์ (1991).
- ธีรพงษ์ บุญรักษา และชูศักดิ์ สุวิมลเสถียร. (2559). **การจัดการวัฒนธรรมชุมชน : ภูมิปัญญาในการเสริมสร้างความมั่นคงผู้สูงอายุ กรณีศึกษาชุมชนลานู่ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่. วารสารศิลปกรรมบูรพา, 19(1), 93-109.**
- นรินทร์ หาญชนะ. (2550). **การทำประชาพิชัยเพื่อการพัฒนาแผนแม่บทชุมชน กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลกระปี่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- ประเวศ ะสี. (2536). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท (เล่ม 1).** กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- ประเวศ ะสี. (2551). **ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย.** กรุงเทพฯ: ธนาคารออมสิน.
- ปรีดา พูลสิน. (2554). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.**
- ปีแยร์ บูร์ดิเยอ (PiererBourdieu) . (1993). **ชุดความรู้สิทธิมนุษยชน โลกาภิวัตน์ และทฤษฎีสมัยใหม่. ค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2561 จาก <http://midnightuniv.org/midnight2544.html>**
- พระครูอุดมรัตนากร. (ผู้ผลิต). (2528). **คำบอกเล่าของพ่อบุญศรี ออนตะไคร้. [เทปบันทึกเสียง].**
- พ่อหลวงศรีมา สมณะ. (20 มิถุนายน 2561). **สอบถาม. อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านห้วยไคร้ใหม่.**
- พ่ออู๋จันทร์ จันทาพูน. (20 มิถุนายน 2561). **สอบถาม. ผู้สูงอายุ บ้านห้วยไคร้ใหม่.**
- พัชรินทร์ สิริสุนทร และคณะ. (2544). **ทูทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการจัดระบบองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน เขตภาคเหนือตอนล่าง. ม.ป.พ. : ม.ป.ท.**
- พันธุทิพย์ รามสูตร. (2540). **การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : พี เอ ลีฟวิ่ง.**

- เพ็ญศรี ม้าแก้ว. (2550). การพัฒนาแผนแม่บทชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของหมู่บ้านหนองหม้อ
ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ.2561 – 2580). (2561,13 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก
หน้า 1 -71.
- วินัย บุญลือ. (2545). **ทูลทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกาสัย
เกาะงู**. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. (2523). **สรุปรายงานการสัมมนาเรื่องการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรมและมรดกทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ.
- สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. (2533). **รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ :
หมู่บ้าน.
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). **เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ถ้าใจปรารถนา**. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- เสรี พงศ์พิศ. (2545, 24 กันยายน). ประชาพิจัย (People Research & Development). **มติชน**.
ค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2561 จาก <https://www.matichon.co.th>.
- เสรี พงศ์พิศ. (2546). **แผนแม่บทชุมชน: ประชาพิจัยและพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.
- เสรี พงศ์พิศ. (2553). **ปฏิรูปสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- เสรี พงศ์พิศ. (2561, 20 พฤษภาคม). **Phongphit.com การสื่อสารคือการพัฒนา**. ค้นเมื่อ
20 พฤษภาคม 2561 จาก <http://www.phongphit.com>.
- อนุমানราชชน,พระยา. 2515. **วัฒนธรรมเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : การศาสนา.
- อุทิศ ทาหอม, สำราญ ชูระตา, พิชิต วันดี. (2558). **ทูลทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อ
สร้างการมีส่วนร่วมและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านมาตา
จังหวัดบุรีรัมย์**. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม., 11(2).
- Throsby David. (1997). “Making preservation happen : Thepros and cons oofregulation” in
Schuster , Mark, J.,Monchoux, J. de and Riley II, C.A. (editors). **Preserving the built
Heritage : tools for implementation**. Salzburg seminar, Hanover and London :
University Press of New England.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

วิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาแผนแม่บทชุมชนด้านวัฒนธรรมชุมชน

บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ด้วยกระบวนการประชาพิจัย

ประเด็นคำถาม	วิธีการศึกษา
1. ข้อมูลทั่วไปและบริบทของชุมชนห้วยไคร้ใหม่	- ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ - สัมภาษณ์ชุมชน - ทำแผนที่เดินดิน
2. ประเภททุนทางวัฒนธรรมชุมชนในรอบปี - ประเพณีทางพุทธศาสนา - พิธีกรรมทางพุทธศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ - ความเชื่อทางพุทธศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ	- สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก - การประชุมกลุ่มย่อย - ปฏิทินทางวัฒนธรรมชุมชน - แผนที่ผู้รู้ทางวัฒนธรรมในชุมชน
3. กระบวนการพัฒนาแผนแม่บทชุมชนโดยการประชาพิจัย 1. ค้นหาแกนนำและองค์กรท้องถิ่น 2. จุดประกายความคิด 3. ศึกษาประวัติชุมชน 4. สัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูล 5. วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล 6. ยกร่างแผนแม่บทชุมชน 7. ประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน 8. นำแผนไปสู่การปฏิบัติ 9. ทบทวนและปรับปรุง 10. ประเมินผล และสรุปบทเรียนการทำงาน	- สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก - การประชุมกลุ่มย่อย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นางมณีรัตน์ วงศ์ษา
วันเดือนปีเกิด	6 สิงหาคม พ.ศ. 2517
ที่อยู่	230/2 หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
เบอร์โทรศัพท์	097-9218035
อีเมล	maneerat531@hotmail.com
สถานที่ทำงาน	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านห้วยไคร้ใหม่ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สายจังหวัดเชียงราย
ประวัติการศึกษา	ระดับปริญญาตรี สาขา สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ปี พ.ศ.2556

